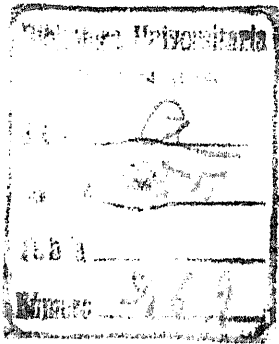

17a-8

*Del Coll. de la Universidad de Granada
n. 10699 1343 J. B.*

HIERONYMI CAR-
DANI MEDIOLANENSIS
Medici, de Aqua & Aethere ad Io-
an. Formentum Reipublicæ
Venetæ Legatum
Liber.

De Aqua

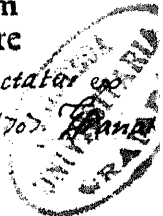

Burdum est, imo de-
testabile Ioan. Forment-
te, solum ostēdendi inge-
nij causa in re ferat, & in
qua tot hominum salus
uersetatur, ea docere, quæ
experimento haud congruant, uitamq;
ægrorum ob pertinaciã aut admirã-
tionis opiniõnem apud homines gene-
randam, perdere. Sed neq; ingenui ui-
ri ad augendum opus, uel nomen ac ti-
tulum, usus aquarum amplificandum

yyy 4

docere

*Ab hoc libro abian sunt aliqui tractatus
in lca Indiciis Expurgatoris anni 1707.*

docere, quoniam pacto singuli morbi decoctis varijs curentur. Nam quis dubitat quin parum intersit quod helleborum des, aut scamonium, aut piper, seu illorum decocta. Talia enim docere esset extreme uanitatis, atque ambitionis inanis. Quapropter non de decoctis aut aquis calidis, in quibus si non ars, natura metallum aut aliam rem incoxit: neque etiam destillatis aquis, quas pari ratione constat sapore & odore uehementi proderi suas uires, sed tantum de simplici aqua, qua pro potu non solum homines, sed cuncta animantia uti solent, tractare propositum est. Nec ob admirationem mentientes, nec ad opus augendum quicquam præter institutum adijciantes, solum annectam eam tractationem quæ & huic operi congruat & alibi honestiorem locum non inueniat. Ea autem est aquarum quæ nullo sapore odoreque manifesto præditæ, uires tamen haud contemnendas sunt affecute. Quænam autem sint suo loco dicitur. Nunc satis sit rationem reddere huius.

Cum

Cum enim sapore atque odore carent, licet arte factæ, ac si natura tales euaserint, communiquè dulcium aquarum è genere sint, eodem loco habendæ sunt. At de medicatis aquis decoctisque alibi scripsisse me memini. Ea uero fuit construendi operis ratio ut uelut Hippocrates dixit: si liceret omnes uno medicamento ægros sanare, id facere deberemus. quàm paucissimis enim præstat uti. Ergo cum id aqua efficere possit, nec longius quæsitæ petitaue, sed cui libet præsens & in promptu: operæ pretium facturum me posse spero, si quomodo id fiat edocuero, ut non solum admirabilis hæc doctrina uideatur, sed etiam humano generi utilissima tibi uero Ioann. Formenti non secus ac Galenus Glauconi aut Hieroni opus hoc inscripsi. qui cum prudentia uitæque splendore ac generis antiquitate longè maiore munere dignus esses, hæc tamen causa tibi debetur, quod illorum exemplo salutem tuam uni mihi cõmiseris, qua in re tantum tibi plus debeo, quantum ciui-

yyy 5 tas,

tas nostra celeberrimis medicis abundat. Vfus autem sum compendiosa quaedam compositionis ratione, ut quamuis liber mole exiguus uideatur, potestate tamen maximus sit, ut uero facilius legentes hoc intelligant, antequam ad ipsam tractationem deueniam, de illius ordine quaedam necessaria proponam.

Primum igitur constat operationes maximas, & maximè communes ex calido, frigido, sicco, humido què fieri: uelut arefacere, humectare, astringere, laxare, confirmare, resoluerè, concoquere, somnum prolicere, lac generare, flatum discutere, cæteraq; eiusmodi. Quæ igitur maxime calida, frigida, aut sicca, uel humida sunt, omnia hæc etiam euidentius facere possunt, uelut aqua. Quæ quod elementum omnium sit frigidissima, & humidissima, quod liquida usui aptissima, quod familiaris & consueta maxima sub quantitate ac tuto solet adhiberi. Verum statim occurret dicens: si aqua frigidissima esset, statim non secus ac meconiū & sub parua quantitate

estate occideret. Et si humidissima cutim uelut oleum laxaret, ac mollem redderet: quorum neutrum facit. Galenus qui tot & tanta conscripsit, cum Aristotelis principia non attigerit meritò hæc intacta reliquit. Sed si quis Aristotelis principijs innitatur facile ab his questionibus se poterit explicare. uerum secunda quæstio facilior est, & à Galeno quasi soluta, quod aqua quia non lenta est ideo non adhaereat, & ob id non adeò humectet. Cum enim hæserit fermè olei instar pinguefacit, non tamen tantum. Sed hæc mittamus, primam aggrediamur cur aqua cum sit frigidissima non occidit: imò ne lædit quidem, meconiū autem occidit. Sed si quis rectè quæ in libris de Rerum uarietate scripsimus assequatur haud laborabit in reddenda causa. Actum enim aqua expers est omnis caloris: sed tamen tam facile calefcit ut uix unquam frigidissima sit. uerum et si talis sit haud perniciosæ est, quoniam ut alias docui, frigiditas hæc quædam priuatio est. Priuatio autem nec iurare

uare nec nocere potest. Sed si quis tam frigidissimæ aquæ magnam quantitatem ingerat, lædetur, aut forsan prohibita natiui caloris distributione peribit. At meconium non frigiditate sua interimit, sed quia potestatem habet similem frigiditati quæ actu inest aquæ aut alijs rebus, stuporem in ducendo frigidum esse uidetur, cum non sit: ipsum enim spiritus cohibet & torporem inducit unde mors nonnunquam sequitur. Igitur meconium ultimam habet uim cohibendi spiritus, uelut euforbium motum ciendi. unde frigidissimum unum, alterum calidissimum esse dicimus. Constat igitur ex his aquam potestate esse omnino innoxiam actu autem prout excedentem qualitatem habuerit. Eamque calidam aut frigidam, utramque enim qualitatem suscipere potest, quod non sint contrariæ. Sicca autem esse nequit, nam natura ut alibi diximus liquida est.

Ergo aquæ uires principales sunt tres calefacere si ferueat, frigefacere si frigida

da sit, humectare quod sit liquida. omnia autem hæc ferme in extremo ordine habere potest. Nam liquida natura est & omnibus mistis liquidor, calorem etiam & frigidus maxime suscipit. quamobrem hæc tria efficacissime præstare potest. Et quæ ex illis deriuantur uelut ex calore exustionem, ex frigore torporem, ut liquida est emollit. His de causis hæc omnia tum etiam quæ ex coniunctione duorum fiunt uelut ex liquido & calido, & ex liquido & frigido, efficacissime præstabit. Est et quippiam quod ex medio uelut tepide proprie gignitur Et quod ex alterna uicissitudine calidi ac frigidi. ut in uniuersum iam sint octo modi. Qui omnes uim maximam habent: & pro ratione eorum medicaciones ualidæ atque exquisitæ oriuntur. Potest & rursus intus atque extra adinistrari ut iam modi duplicentur. Atque hi generales sunt. Quamuis aliqui raro in usu uentiant, uelut potus feruide. Cumque pro temporis ratione singuli modi innumeras uarietates suscipiant, manife

manifestum est numerum affectionum maiorem non esse numero modorum aquæ potabilis administrandæ.

Reliquum est igitur ut doceamus singulis affectibus aliquem modum administrationis aquæ opponi. Nam si hoc ostenderit, cum ualidissimum hoc præsidij genus esse demonstrauerimus, nec numero administrandi modos affectibus corporis humani esse inferiores, constabit statim omnem morbum aque usu posse curari. Cum enim tria sint quæ totam curandi rationem compleant contrarietas, uarietas, & magnitudo auxiliorum, uarietatemque ac magnitudinem in aquæ administratione non deesse docuerimus: sequitur ut si contrarietatem etiam adesse pro singulis morbis ostenderit, ut iam absoluta medicina in aquæ administratione esse uideatur. Primum igitur morbos per genera diuidamus in eos qui fiunt in temperie, atque ea duplex: cum materia & sine ea & continuitatis diuisione, atque compositione. Materiam quidem aut permutare,

mutare, aut educere conuenit: antea uerò concoquere. Si ergo calida sit, quid magis aqua refrigerat, aut intus frigida exhibita, aut exterius tepida? Si frigida in temperie frigida exterius soluitur. Calor enim natiuus confirmatur. Educitur uerò multitudine potus & balneo tepide inde calide. Si sicca humectant balnea. Si humida siccantur corpora feruentibus aquis. Atque eadem ratio est in temperie absque materia. In solutione uerò continuitatis. cum cura ulcerum sit exiccatio, eam facere licet assidua lotione frigide. Sicut & uulnera curamus prohibendo phlegmonem cum frigida, & feruenti aqua conuulsionem, quamuis fateamur igne ipso melius fieri. Si uerò morbus in compositione sit luxata calida perfusa reponere solemus. Obstructiones potu copiosæ aquæ liberamus, ita ut si libeat modos alios a multitudine constituere liceat. Quamquam multitudo sub efficacie causa contineatur, & ipsa tamen moles rei aliud quippiam facere potest, uelut & calor, & irigiditas,

giditas, & substantia atq; cætera eiusmodi. Sed quoniam si quis hæc per singula capita distinguat rursus repetere cogetur, ob id ad illius tractationem statim descendamus.

Aquarum dulcium plures sunt modi atq; differentiæ, sed præcipui sunt fontium fluminum, lacuum, puteorum, paludum, pluuiialis, cisterna, cocta chalybe cædenti uel ære feruefacta, ac destillata. Omnium autem primum expedit optimam scire eligere. optima est quæ pura est ac tenuis. Hæc enim duæ sunt qualitates illi necessariae nec aliæ ut mihi uidentur. Puram igitur expertem esse oportet saporis, odoris, atq; coloris, tamen mundam ut cum exponitur luci nihil in ea uideatur innatans. Manifestum est enim quod si innatans aliquid, aut sapor, uel odor alienus, aut color in ea perspiciatur non esse puram. Et si in uase æneo polito maculam penitus nullam relinquat. Puræ etiam in laneis lineisq; uestibus postquam siccata fuerit nullum uestigium restat. Tenuis etiam si sit, erit per-

perspicua & leuis pondere. Quanquam Seneca neget discrimen esse manifestum ponderis inter dulces aquas. Dulces uocamus aquas, id est, saporis expertes & ut à falsis aut bituminosis, distinguuntur. Eadem erunt etiam facile mutabiles ex calido in frigus, & rursus è frigore in calorem. Vnde etiam facile putrescentes ni aliud obstet probantur. Id enim ex tenuitate substantiæ plerumque contingit. Erunt etiam tales ut legumina in his facile & breui coquantur. Velut enim quod penetrat celeriter totum immutat quod omnino externum est, non ita aqua tenuis ingreditur legumina, & feruens ea emollit, crassa autem nequaquam. Est adeo hoc ingens quandoque discrimen ut quædam legumina nunquam coquantur in quibusdam aquis, quæ tamen in alijs celeriter coquantur. Hæc igitur sunt signa tenuitatis ut illa puritatis, quamuis (ut dixi) aquæ hæc duo sufficiant, puritas & leuitas.

Omnium aquarum saluberrima & optima est fluminum, quorum alueus est profundus & terreus, non limosus tamen

cuius ortus est procul & ab oriente, atque in calida regione, & motus lenis, sic enim optime à Sole excoquitur. Octo igitur uidentur aquarum optime conditiones, quarum omnes præter unam Nialiacam conueniunt. Quamobrem merito ea ferè omnibus alijs præfertur. Quod autem aqua ex flumine melior sit quam destillata, dignosci potest ex hoc quod Sol plus quam ignis concoquit, & motus magnus quam paruus, & temporis diurnitas plus potest quam breuitas, & natura quam ars. Post hanc tamen est aqua destillata super cineribus, aut fimo, uel fratribus, aut uinaceis, aut in duplici uase uel etiam super igne, sed tamen uase uitreo. Subsequitur hanc fontium aqua, sed longo interuallo. Quippe destillata leuissima est atque purissima & saluberrima. pluresque morbos uiscerum sola discutit. Velut tormina, grauedines, scyros, podagras, cachæxias multaque huiusmodi talia. Fontium ergo aqua quasi media bonitate est. Decocta ad suum genus refertur multo tamè melior. Cisternina & ipsa laudabilis, si recte illa fuerit

fa

facta. Nam sunt qui picatis uasis excipiunt aquam ut fiat medicata. Et rursus si ab imbre colligatur: aut si iam diu non immota manserit. Optima est quæ sabulo solo expurgatur, sed denso ac tenui in lapideas hydrias. Leuior est hæc aqua quam fontana, non tamen purior. Soli ac uentis sit exposita ut repurgetur. Venenæ dum perpetuo exhauriunt, fieri meliorem putant. Habetur id uice motus. estque necessarium & utile, sed non sufficiens ut optima fiat. Medicata est è chalybe & eo magis ex ære, salubrior ex auro ignito è chalybe soluit duritiem lenis podagricis & uentriculo utilis, aluum tamen astringit. Reliquæ omnes malæ, sed pessimæ palustres, & deinde lacuum. crudæ enim sunt & impure, post puteorum, sed profundiorum & eorum qui sunt in continuo usu melior. Cæterum pluuialis aqua non unius generis dici potest, quando quidem & optima sit simul & pessima. Est cocta atque ideo tenuis ac subdulcis, ut quæ aëris natura participet, sed interim impura & foetida. Quamobrem Hippocrates consulit coquen-

zzz a dam

dam esse & excolendam. Est autem à natura simplicis aquæ adeo remota, ut citrei coloris sit nonnunquam, & subuiridis. Talis est quæ in imbribus & cum tonitru decidit. Quæ autem leniter ut purior est, ita minus leuis atq; salubris. Quæ igitur quasi sponte decidit æstate & autumno, tantum hyemali & uernali inferior est, quantum fontana & fluuiali salubrior: ut optima omnium sit hyemalis et uernalis pura scilicet & cōcocta, atq; ideo leuis in æstiuua autumnalisq; etiam magis tenuis uernali sed impura: inde fontana et fluuiorum. Hæc ob usum & puritatem exquisitè sanis atq; robustis meliores sunt. Ceterum imbriferæ iecori, lieni, renibus, pulmōni ac neruis, uentriculo quoque & intestinis utiliores, & ad coctiones ac secretiones aptiores. Simile discrimen est in fluminibus. nam maiora quoniam lentius fluunt, minus terram miscent, ideoq; sunt puriora, magisque decoctas habent aquas. Verum quia longius excurrunt, diuersaque alia flumina in se recipiunt, quorum aliqui metallica transeunt loca, nullum illorum salubres

pres habet aquas præter Nilum. Quo igitur maiores, eo suauiores: non tamen meliores semper, sed plerumq;. Velut Ister, Eridanus ac Tyberis. Vix enim gēs ulla quæ ex his fluminibus, bibit, boni est habitus atq; salubris. Ob id etiā plurimū refert quæ quisq; parte utatur in tam longo fluminis tractu. Atq; de his sic generaliter dictum sit.

Sequitur ut de singulis differentijs aquarum nunc agamus. Hippocrates in libello de Humidorum usu inquit de calida: Incarnare, attenuare, liquefacere, minuere, colorem reuocare, colorem dispergere, somniferum & in caput & in alta: conuulsionum, tensionum, mitigatiuū, dolores stupefacit auris, oculorum & quæcumq; tali. Frigida calefacere uelut pix ulceribus: præterquam à quibus sanguis erumpit, aut erupturus est: fractis luxatis, reliquis quibus linæola sunt medicus. Osisibus quoque ac dentibus amica, rigores quoq; febriles sedat. ob id etiam à calida uoluptates & illecebræ. Et calefacit primum calida uelut in manibus internas partes. At ulcera calida gau-

dent ex confesso quia tegi assueta sunt. Caput quoque, nerui, spina, dorsum, pectus ac praecordia, calidam perferre possunt, atque ipsa gaudent. Imus quoque uenter calida in primis delectatur: inde extremæ partes & uesica & genitalia ac uirilîs penis glans. Atque hæc de calida simpliciter, id est, non feruente, nam de feruida inquit: Cutis ipsa exulceratur super ne calidæ aspersione. Manifestum est non de tepida intelligere. Sunt enim calidarum tria genera, tepida & feruens, quæ ferri non potest, uiricem quemadmodum & ignis, quæ etiam pilos cadere cogit. Alia calida est admodum, sed tamen ferri potest. de aqua inquit in septima Aphorismorum: Si fabris non à bile habeat aqua multa calida super caput affusa febris solutio fit, non enim de feruente intelligit. nam inquit: Calida ne ulterius pergat ut urat. De frigida uero inquit: Aqua frigida prodest papulis rubicundis quales atque alia parte sublata erumpunt: quales per splenia atrectoria emergunt. In carnosissimis uero & tenera carne præditis subrubicundæ sunt, in nigris autem rotundæ,

rotundæ, Dothienes id est, furunculi appellatæ, & quales in ipsis calidis lauacris oboriuntur, & mulieribus ex mensium sub cutem recursum fiunt, & ab irritamentis cutis aut insolita uestimentorum asperorum gestatione, & ex sudoris exitu, aut ubi quis ex frigore repente, ad ignem, aut calida lauacra accessit. Tumores quoque in articulis & dolores sine ulcere ac podagricos & conuulsa plurima ex his, frigida multa affusa leuat ac extenuat, ac torporem inducit. Torpor enim moderatus dolorem soluit. In distentione quoque absque ulcere iueni carnosissimo, media æstate multæ frigidæ aque affusio, caloris reuocationem facit. Calor autem hæc soluit, frigida quoque utilis est his quibus sanguis fluit, aut fluxurus est. De humida illius substantia hæc afferit: humectatione uelut nares uesicæ flatus. Ostendit autem duo genera operationum quæ ab eius substantia proueniunt, nec non discrimen eorum ab operationibus quæ à qualitatibus actiuis procedunt, dicens: Madefactio itaque & humectatio debile quid est, frigefactio autem & calefactio ualida:

lida: uelut ex Sole. Sua enim lenitate lachrymis cōfert, ut ad acres stillamentū le ne infundat aliquis, ne saluginosa cōtactulēdat. Et cauis ulceribus oculorū elotio pdest, & repletio ad naturā reducēs. Idem qualitatū inuicē complicatarum uim atq; potestatem à frigiditate humidæ substantiæ iuncta inuitum faciens docuit his uerbis: Frigida conuenit, ubi anxietas ex calida oborta est, eā enī sedat. Et cum calidis cibis quis usus est, frigida delectatur. Et in animi deliquis frigida affundere extremis prodest. Et generaliter frigide potio iucunda est thoraci atq; uentriculo. De calida uero & humidā aqua hæc habet quæ referret opera: Calida oculis conuenit, dolorib. supurationibus, lachrymis mordacibus, siccis omnibus. Est autem suppuratoria nō in omni ulcere: cutē mollit, attenuat dolorem, eximit rigores, conuulsiones, antē ac retro, diffentiones lenit, capitis grauitatem soluit. Plurimum autem conducit ossium fracturis, magis autē denudatis, & ex his maxime his qui in capite ulcera habēt, & quęcunq; præ frigore aut mori

riuntur aut ulcerantur. Item in ulcerationibus tam uoluntarijs q̄ inuoluntarijs, qualia sunt desquamata: herpetibus serpendo, exedētibus, denigratis, aut in gingiuis aut aure sedeue aut utero. His omnibus calida utilis est, ac iudicatoria. Articulos quoq; induratos, aut ab inflāmate aliquando oborta, aut a distortione, operæpretium est sanare aqua calida in utriculū infusa. Subiecit & uim contrariam calide ac frigidæ aque, dicens: Post calidā corpus refrigeratur, post frigidā aut incalescit. Et quod post calidam siccatum corpus durefcit uelut & à frigida oculi. Ex quibus actio nō propria deprehenditur. Inde etiam ex hoc commutationem docuit, cum dixit: iam ueropes desierunt pertrigerari ex calide perfusione. Voluit enim nos intelligere contrarias operationes cum sibi inuicē succedunt esse ualidiores, imo periculosas, si modū qualitercunq; excesserint. Propterea etiam subiecit usum eius opportunum & congruentem trifariam: ex actionis mensura, ex aque qualitate et mora, tum ex sensu patientis, dicens: ludicat

autem de his ipse egrotus exceptis multis, aut leuiter syderatis, aut stupefactis, aut uelut in uulneribus perfrigeratis, aut nimio dolore uexatis: his enim hæc sensu non percipiuntur. nã non sentiunt hi perusti. Itẽq; p̄fundę ac magnę luxationes. Nã calidioris ac frigidioris corpus ipsum perfusum iudex est. Verum utrarumq; paucitas debile quid est, multitudo uero efficax. Sed tamen sinere oportet, donec id fiat, cuius generalia sunt. antequam aut ad finem ipsum deueniatur, cessandum est. Manifestum est igitur, quemadmodum Galenus dixit. Etiam huius doctrine semina, imò totã methodum nobis bonus reliquit Hippocrates. Nã & quib. calida aut frigida, aut calida aqua, aut frigida aqua, aut calidissima, aut frigidissima intus uel extra, & quę nã sint opera illius nō p̄pria, & quibus successio cōueniat, & quomodo in singulis sit administranda, ipse idẽ diffusẽ ac quasi p̄ter solitum morẽ ob rei ipsius utilitatem tractauit. Quamobrem & faciliior nobis etiam disputatio de his erit, ac doctrina agendorum.

Iam

Iam uerò cum duo sint scopi artis medicę, sanitatem quidem tueri, & morbos propellere, de sanitatis primum conseruatione agendum est. Nam & ex illa scopos curandorũ morborũ uenabimur. Ita que haud dubiũ est cōseruandę sanitatis p̄cipuã causã esse aquarũ bonitatẽ, nã & aër malus sit ab aquis prauis: & si bonę sint aquę, aër malus esse non potest. Cum ergo hæc duo elementa necessariò in unum conueniant, erunt & fructus & olera etiam optima: & animalia etiã quę utrunq; elementũ hauriunt, hisq; uescuntur, etiã optimo prædita habitu. Qua de causa etiam homines uiuacissimi, et optimæ tẽperature, qui & utroq; elemẽto p̄bẽ utantur, & cibis optimis uescantur: & condimenta etiam, quę ex aquis sũt, præcipua habeant. nam in frigidis regionibus ob id uiuacissimi esse nequeunt, quòd fructus & olera absolute bonitatis esse nequeãt, cũ in his nec aër purus, nec aqua tenuis licet pura, esse possit. Ob id quanquam robustissimi, & caloris integri ob frigiditatem aëris, non tamen censurimur annum excẽdere quęunt: at in cali

calidis regionibus hominibus, si hec omnia quæ dicturus sum, adsint, licet ad ducentos annos peruenire. Quæ enim ad longitudinem uitæ maximè necessaria sunt, sunt quatuor: aqua & aër optimus, & cū his fructus, olera & carnes: bona tēperies: & bonum regimē uitæ. Hæc autem omnia ex aqua pendent, nā de aëre fructibus & oleribus quòd aq̄ naturā sequantur, iā dictū est. Temperamētum etiā generaliter si non delinquatur in regimine tale est quale aëris aquarū fructuum olerum. Nā cum hæc sola ab animalibus uel quæ ex his sunt hauriātur, necesse est per continuam generationē eo ut deueniant, ut hominū temperies sit qualis aquarū. Quod Cardani uidemus. neque enim soli incolæ ibi bonā tēperiem bonumq̄ habitū habent, sed alio migrantes usq̄ ad aliquot generationes eam retinent. Bonū autē regimen cōtinet, ut aq̄ potu, non uini utatur. Namq̄ aqua ad uitæ prolixitatem & incolumitatem plurimū confert, estq̄ uino lōge præstantior. Cū enim tenuior sit, alimentum in partes liquidiores penetrans intimius diuidit,

dit, nec adurit quicquā & præcipuè pinguiorem alimenti succū, nec cogit uinū illud ante coctionem penetrare ad iecur & ex iecore ad membra. Longeq̄ uino utilior est uentriculo, licet ob consuetudinem & intemperiem iam uini usu acquisitum, nonnullis secus uideatur. Multi enim uino assueti, quoniam ab illo uētricus extenuatur ob inopiam caloris natiui, atq̄ etiam ad ipsum aliunde influentis, coguntur uino uti, atq̄ in eius usu perseverare. Sicut etiam in alijs prauis consuetudinibus contingit. Patiuntur enim hi quid simile utentibus cibo immoderato, ut calor non assuetus concoquere, sed solum tenuiorē ad se cibi partem trahere, semper multo cibo indigeat: nam nec diutius concoquere potest, nec ex pauco alimento breuiq̄ cōcoctione tantū nutrimenti elicere ut sustentare ualeat. Hoc aq̄ & uini discrimen insinuasse uidetur sapientissimus Moses, dū autē diluuiū uitam hominum describit, multorum sæculorum quorundam prope mille annos producens. sub diluuij autē tempore refert Deū tanquam

poenituisset tantę prolixitatis ultę, constituentem ultimam metam humane uitę centū & uiginti annos. Inde facit Noam uitam inuenientem & uino utentem cum antea nec uitis nec uini ullam fecisset mentionem, quasi nobis indicaret potu uini hominum uitam esse decurtatam. Quod si quis dicat Moysen quasi sui oblitum, Abrahamę & Isaaci & Iacobi uitam produxisse multo longius centum & uiginti annis: respondemus non hoc ex obliuione factum esse, sed ut ostenderet gratiam diuinam nullis naturę legibus subijci. Nam neq̃ ullius alterius qui deo charus non fuerit uitam ultra eam metam producit, nec tam breui inuuallo scriptorum autem temporis, proprię uocis atque sententię oblitum esse uerisimile est. Sed redeo ad propositum. aquę usus saluberrimus est uitę non solum ad incolumitatem, sed etiam longitudinem eius, modo ea optima sit. Nec optima esse potest nisi in calida regione. Ea autę ab oriente fontis ortum habere debet. Cui proxima est cuius fons est inter ortum æstiuum & hybernium. Eam subsequit quę

ori

oritur inter Hybernium & æstiuum occasum. Licet etiam emendare aquas atque corrigere, & quamuis ex hoc non corrigantur aer & fructus & olera, tñ multū facit, hoc solū p se, aquas habere bonas.

Verum antequā ulterius procedamus de aquę natura quod inchoatū erat rursus absoluere decreui: scilicet an aqua temperamento proprio siue potestate (nam nunc de actu nō loquor) frigidissima sit an temperata. Vnde non possum non satis demirati stuporem in hoc antiquorū, maxime Galeni: qui cum omnia & recte ad sensus examen traduxisset in hoc adeo cæcutierit, ut aquam frigidissimam & ipse tanto mortalium damno, contenderit. Quantum enim referat scire aquam esse temperatam non frigidissimam haud obscurū esse potest. Itaq̃ ego utinā hoc sciuisse ante senectā quanto emolumento iuisset mihi hoc inuentū. Nā neq̃ distillationes neq̃ artū neq̃ neruorū nec cerebri offensiones expertus fuissē. Quā & sanguis purior & temperatior, & uita incolumis ac magis firma. nec solum mihi sed & meis melius consuluissem, nō em̃

mentis

menti illa nocet, non iracundos efficit aut petulantes. solū ob id metuebam quod quasi uenenum esset si frigidissima erat. ideoque meritō fugienda. Ea uidet quanta mala inuenerint Philosophi. cum suis nugis admiserit Galenus, tāto mortaliū detrimento, cū liqueat luce clarius aquā exactissimē potestate mediam esse calidā atque frigidā. Eiusque ob id usum salutarem maxime omnibus qui non in uinō iam consenuerint. Sedenim si temperatā fateamur iam nemini dubium esse potest. Cum nec calefaciat nec refrigeret, nec cibum præcipitet nec caput permeet, nec cōtumax sit ad distributionem. Sed iam id ostendamus. Aqua est ob omnī plātarum alimentum multorum etiam piscium, adeo ut Rondelletius refert, nonnulli solum & uiuant, alātur, crescant, omnibus etiam animalibus conuenit temperata igitur est: In corporibus quoque nostris nec apertē refrigerat nec ullo modo calefacit, est igitur temperata. est etiam suauis cæterum omnis saporis est simplex quare temperata, paululum autem declinans ad frigidum nostri comparatione

tionē quanto homini est temperamentum mediocri calidius est. Præterea ex quibus medicamēto incocto statim ad calidum uel frigidum manifestē declinat: Velut ex saccharo ad caliditatem etiam si sit in primo ordine tantum ex intubo ad frigidum. itaque liquet exactissimē eam esse temperatam. minus etiam refrigerat quouis succo frigidæ herbæ minusque calefacit quibus succo calidæ, ut experimēto perspicuum est. Cum etiam esset principiū mistorum ac elementorū Mundi, decuit esse eam uel in altera extremorū, uel in medio exquisitissimē: perfectum enim esse oportuit, at frigidissimam uel calidissimam non esse constat, temperata igitur absolute dicenda est, nam calidissimam nemo esse dicere audet, frigidissima interficeret, aut læderet. Demū si simplex est nullam habere potest qualitatem, nulla enim omnia sunt potestate, quæ simplicissima sunt, uelut cœlum & aër. Facultas etiam illa cum sit nostri comparatione est, & cum dissoluitur aliter actu esset. at aqua cum sit similitum partium non potest in diuersa dissolui.

Corriguntur autem aquæ destillatio-
ne primū, sin minus stillicidijs: aut si non
licet colis & ut per densam arenā bis ter-
uē transeant, inde coquantur ad tertiam
albis ouorum additis atque argilla, de-
mum colata sub dīo exponatur in uasis
ac uerberetur. Quod si destillate aque re-
tinent odorem saporemq; quid creden-
dum est de coctionibus aut percolatio-
ne? Certe nihil melius quam assidua &
diuturna agitatio atque ex longo inter-
uallo defluxus. Cum uerò aqua odoris,
saporis & coloris expers fuerit & nitida:
hinc si epota præcordia non conturbet,
celerrimeq; ex uentre digeratur, iam op-
tima est atq; emendata: si non prauitate
non caret. Facile enim descendere è uen-
triculo, nec turbare corpus non solum si
gnum est optimæ aquæ sed affectus, at-
que ut ita dicam ipsa bonitas elementi
substantia. Herbe etiam fontibus innas-
centes uitiāt aquam si aqua non profun-
da fuerit & cursus uelocis. Pessimæ ta-
men quæ prauis sunt odoris, ranæ quocq;
& talia. Pisces etiam aquā corrumpunt,
qui tamen mobiles sunt & squammosi
nec

nec frequētes, parū aut nihil obsuntaq;
In uniuersum motus & sol aquas pasciūt.
Alterū em attenuat, alterū purgat aqua:
his aut duobus aque bonitas constat. A-
quæ autem quæ leniter fluunt & herbas
nutriunt medicam uim retinent. Ut sili-
um aut adiantum aut nepita urinas ciēt:
sin cyperus aut malabathrū, uiscera cor-
roborabunt, & discutient, spiritumq; o-
doris suauiatē commendabunt: sin iun-
cus, caput grauant, somnum concili-
ant, aluum astringunt, urinam prouo-
cant. Si plantago & nymphae immodi-
cē refrigerabunt sanguinem, & seminis
profluum cohibebunt. Si quis auersis
renibus cursum earum excipiat, renum
caliditatem mitigabit, & morbos qui ex
ea proueniunt tollet. Si harundines He-
nispelas sanabit epota, locoq; ea abluto
sapius: & uim habebit attractoriam. De-
mum si piperitis aut alia consimilis dis-
soluit flatum, & uentriculo ac intestinis
frigiditate laborantibus confert. Et usus
earum strumis ac duritiibus salutaris est
Eadem quocq; ratio & in alijs. Aquæ quæ
ex orientē ad occidentem feruntur obid

sunt saluberrime, quod Solem perpetuo accipiant. Quæ uero ab occidente in orientem labuntur & ipsæ concoctæ atque ideò salubres. Minus tamen, quia non adeo calefcunt. Huius autem causa à nobis in Phisicis declarata est. Quamobrem neque fontes sub umbra arborum decurrentes licet gelidiores, nec præcipiti cursu deuoluētes aquas adeò salubres sunt, ut qui in patētibus aruis leniter fluunt. nam hi licet calidiores, cum tamen Solem uehementius excipiant, concoquantur aquæ melius, atque ob id salubriores longè. optimæ igitur quæ in umbra collignantur, sed tamen ex patulo fonte, ac qui longo itinere Solem expertus sit. Præstat enim aquam quæ à sanis hauritur esse moderatè frigidam, non modicè. Pessima uero quæ è proximis montibus uenit, & sub sole colligitur: hæc enim neque leuis neq; suauis esse potest. Unde cum diu in uentriculo subsederit, per aluum excernitur tandem, quod pessimæ aquæ signum est. Nam optima calido tempore statim sudores profert: alijs temporibus urinam prolicet. Caue igitur

tur ne collectam in Sole quæ per umbrosa deflexerit loca, pro optima deceptus habeas, sed illius cursum qualis sit considera. Et ideo Nilotica quamuis minimè Solem excipiat ab austro defluens, quia tamen totam permeat torridam terre zonam & leniter fluit atq; per terras, optima. Cuius indicio est, quod sola hæc fossis excepta, quanquam quiescēs nec corumpitur, nec deterior utentibus ea sit: tenuitate etiã aëri persimilis non corumpitur, sed minimo motu contenta, qui ob lenes auras contigit, incorrupta seruatur. Quamobrem Hippocrates non errat, cum id re ostendit quod uerbis deficere uidetur. Nam cum aquæ quæ ab oriente in occidentem fluunt, aut ab occidente in orientem (omitto enim nunc mendum literæ) ob id sint saluberrimæ quod Solis calore perpetuo concoquantur. Nilotica uero ab aëre leniter fluens, ubique præterquam iuxta cataractas excoquatur, ob regionis caliditatem & ipsa perpetuo: consistat ex sententia Hippocratis & illam probari admodum, & optimam censerit.

AAA ; Ad.

Adhibetur autem aqua septem modis
 laua cro balneo fomento potu affusa, in-
 fusa & instillata. Lauam. ut sordes ablu-
 amus, solemusq; pedes ac manus tamen
 etiam caput lauare frequentius. Lotio
 omnis natura exhilarare solet propulsa-
 tis uaporibus humectatq; cute, atq; mo-
 dice refrigerata; balneum autem fieri ex
 calida ac frigida tepidaq; tū toti corpori
 tum solis cruribus, & olim & nunc, &
 apud Turcas consueuit. Iuxta autē qua-
 litatem aquarum diuersas etiā uires ha-
 bet. Calidior enim aqua calefacit, sed nō
 perinde humectat ut tepida uel tēperata.
 Quinimo perstringens cutim horrorem
 mouet retentis intus uaporibus. Si uero
 tepida humectat, atq; in initio calefacit,
 sub fine autem difflatis uaporibus & cū
 his calore refrigerat. Temperata quoq;
 humectat & non difflato calore sed ex-
 ternus deducto calefacit. Hæc autē tria re-
 frigerant internas partes, sed externas ca-
 lefaciunt, uerū non eodē modo. Ea enim
 q̄ calidior est a durit & calefacit inæquali-
 ter & horrores mouet, tepida solum in i-
 nitio, temperata semper ac equaliter, qui-
 bus

bus etiam fit ut temperatum balneum ca-
 lefactos, ut Galenus inquit, refrigerat, et
 refrigeratos calefaciat. Namq; cum tepe-
 faciat simileq; proprio tēperamento cor-
 pus reddat necesse est ut extremū utrūq;
 ad medium auocet. Rarius quoq; ac laxi-
 us balneum tepidæ aut tēperatæ corpus
 reddit cutimq; rubicundiorē et habitum
 pleniorē facit, ac somnum conciliat et
 Labores quoq; ac lassitudines discutit.
 Multis autem modis somnum conciliat
 & reuocatis extra calore acutiore atque
 uaporibus, & humectato corpore sugē-
 tibus arteriis quod tenuius est a quietatq;
 dulcis uaporis, & uoluptate quę ex iplo
 balnei usu percipitur. Soluit quoq; tor-
 porem balneum. Sed parum utile est his
 qui omnino inculpato sunt corpore. Ne-
 que enim adeo aquis fauimus ut noxia
 uelimus pro utilibus collaudare. Quib.
 enim in casibus iuuabit suo loco refere-
 mus. At frigida balneum salubrius lon-
 ge est: libet autem ex Agathino ut Ori-
 basius refert cōmoda illius recensere, sic
 enim inquit. Qui hunc breuem uitæ cur-
 sum cupiunt sani transigere frigida laua

ri saepe debent. Vix enim uerbis exequi possum quantum utilitatis ex frigida lauatione percipiatur. quod in causa est ut qui frigida lauantur etiam si senio prope modum confecti sint, corpore tamen constanti & compacto & colore florido comparias: & omnino qui multum utilitatis & roboris praferant. Quin etiam quae ad appetitiones concoctionesque pertinent firma, sensus plerumque integros & exquisitos, et (ut uno uerbo dicam) naturales actiones rite constitutashabent. Equidem in more barbaris esse audiuimus ut infantes in frigidam assidue demittant. At ego nulli puerulo qui infantis aetate excederit frigidam lauationem incongruam censeo, modo ne propria quaedam natura huic ut etiam alijs utilibus rebus aduerteretur. Atque id toto anni tempore praecipue tamen uerno. Oportet autem ab exercitatione non magna & statim a praedidio uel etiam post caenam, sed absque frictione post caenam, ante prandium cum frictione lauari, frigida satis non tamen admodum gelida, cauendo ne auditus meatus ingrediatur. Solum enim eis no-

xia.

xia est. Ego uero non tantum aquarum causa faueo ut citra necessitatem omnino fieri suadeam. nam praeter reliqua ut primum consuetudo contracta fuerit, si eam quis deserat corpus periclitatur. Deinde contingere facile potest ut longo uitaespatio perperam aliquando adhibeatur, quaecum uim egregiam nacta sit hominem perdat, opportune igitur tantum & a cena uel prandio aut statim ante corpore satis uegeto, adhibenda est eo modo quod docebitur inferius. Fomentum adhibetur est phisicis est spogis, ex calida uelut in doloribus aut duritiebus: est temperata uelut in acris lachrymis ac fluxionibus, est gelida uelut in uulneribus. Potus frigida delectat & uentriculo salutaris est maxime a cibo: tepida ad uomitum prolicendum. Affusa aqua detergit & motu immutat corpus largiusque affundi solet. Instillata longius atque ex alto cadens plus habet uirium ac roboris in intemperie mutanda. Est etiam illa duplex, una quidem quae guttatim cadit, altera quae affusim atque confertim. Infunditur etiam aqua uelut in clysteribus atque naribus. attracta.

AAA 5 Atque

Atque hæc de aquis optimis. Cæterum cū contingat in itineribus aquas multas occurrere, cogiturque uiator bibere ob sitim scire præstat quæ nam tutior sit. Est autem stans omnium deterrima, & ex stantibus turbulenta ac maleolens saporisque foedi. Inter has omnes peior est quæ pessimi est saporis, inde odoris, post uiridis, & in qua carnes putridæ iacent, aut si salamandræ in imo sint ut in quibusdam riuis iuxta Patauium: Et quæ fuscæ aut nigræ, ab his omnibus prorsus abstinere oportet. Pessimarum minus mala est musco oblita & turbulenta, ultima quæ ex riuis montium profluit. Et quamuis frigida aqua melior sit temperata in potu, securior tamen est calida, imo feruens cum deferuerit quam frigidissima:

Quæ enim frigidissima est semper mala est & cruda & periculosa: nonnunquam uero etiam uenenosa. Aquæ quoque usus in singulis membris talis esse debet in sanis: abluantur pedes sordidi aqua tepida. luuat & manus quotidie abluere ante cibum, aqua temperata, quod quotidie etiam manus sordibus inficiantur, à cibo

cibo autem frigida. Caput autem lixiuio leui & ipsum cum sordidum fuerit: nam aqua non sufficit ad sordes pingues eluendas. Vtrum uerò feruens esse debeat an tepida potius, Auenzoar dixit quod feruens, atque ita Celsus uidetur sentire. Sed Celsus uult ut frigida lauatio succedat. Iam enim Auenzoar ætate lauacra desierant, caputque ut nunc solum lauabatur ue extrema. Ob id apud Galenū de capitis lotionem tantum non est sermo cum totus homo lauaretur. Tunc uerò calidæ lotioni frigida succedebat. Quod etiam de capite solo obseruandum est. Quod si aliter fiat, tepida non calida lauandum est caput. Neque enim humanum corpus ferro durius est, quod ubi in igne candescuerit, si non in frigidam demittatur, mollescit admodum. Si igitur, caput calida lauatur nec frigida succedat, aperti meatus manebunt, si etque caput cuiuslibet iniuriæ obnoxium. Vnde grauedines & destillationes necessario feruē & alia mala euenient. Dictum uerò Auenzoar intelligi debet ubi frigidæ, ut dixi inspersio succedat,

dat, per quam uelut in ferro astrictomea
tuum & durities, ac soliditas capiti adue
nit. Extrema uerò forsitan licebit & ma
ximè pedes, cum uelati nihil excipiant,
sed potius sudorē meatibus apertis red
dant, feruida lauare, & absq; frigida. Qui
ergo sic astueuerunt ad sudores ea parte
proni sunt. Quod si siccare & mutare lin
tea ac caligas commodum fuerit bonum
& utile: si no refrigerato sudore & cum
eo pedibus, primum foetor, deinde peri
culum morbi, contracto calore & cōsen
su uentriculi accedit.

Quo uerò tempore aquarum usus me
lior sit nunc considerandum. Opportu
nus sanè mihi magis uidetur cum aqua
sunt meliores, & corpus refrigeratione
atq; humectatione magis indiget. Sunt
autem meliores estate quā hyeme, & cor
pus tunc etiam calidius est atq; siccus
multò, quod nemo negat. Laxata quoq;
membra frigore aqua coguntur & robo
rantur. Perpetitur etiam facilius frigus il
lius eo tempore corpus ac sine horrore
ac suspicionē febris diaria, quod summū
est periculū in usu frigida, si quis sinistrè
utatur.

utat. Forfan tamen quispiā dubitabit ne
aq; hyeme sint meliores, quoniā calidio
res esse uident. At ego & meliores esse a
quas & magis coctas & calidiores aesta
te q̄ hyeme, esse cōtendo. Nā quod me
liores sint si magis coctę si calidiores, q̄
quē facile cōcedat. Quod etiā calidiores
sint aq; fluminū & fontium aestate q̄ hye
me, facile & hoc plurimi admittent: at q̄
aq; puteorum, maximeq; pfundiorū esta
te q̄ hyeme sint calidiores, id pauci ad
modū admittere uolēt. Plures etiā para
doxū esse suspicabunt. Quamobrē & in
hoc demōstratione opus est: nec simpli
ci sed Geometrica quidē, tñ maxime qđ
hoc demōstrato de omnib. ags dubita
tio tolletur. Sit igit caliditas maxima est
ui aeris in nostra regione: A. hyemalis fri
gus maximū rursus. B: tēpus i quo aqua
aerī similis est tepore C. Si igit aqua cali
dior est in hyeme quā estate, cū sensim
incalescat, refrigeretur, erit etiam calidi
or quam in C sit ergo calida iuxta tem
poris aestiui D calorem, & in aestate fri
gida pari ratione iuxta. E. frigiditatem
aeris. Quia ergo dum aer est sub. A calo
re,

re, aqua est sub. E. frigore & dum aër est sub. B. frigore aqua est sub. D. calore, differentia igitur æstiuæ aëris & aquæ est. A. E. & hyemalis. B. D. igitur due differentiæ aquarum erunt. A. E. & B. D. quæ excedent. A. B. in. D. E. uidebitur ergo sensui maius discrimen inter aquas æstiuas & hyemales quam inter aërem, quod aperte falsum est: homo enim indicat differentiam caloris æstiuæ a frigore hyemis esse tantam ut uix perferri posse existimet mutationem unius in alterum. Differentiam autem aquarum paruam cum unam tepidam aliam frigidiusculam esse credat. Rursus in fontibus constat eos esse calidiores æstate quam hyeme, cum aeri expositi sint, nec refugium ibi caloris possit assignari, & tamen aqua fontium ac fluminum calidior uidetur esse hyeme quam æstate, cum etiam fumum ex halare cernantur, igitur idem de puteis parum profundis est censendum. Ergo de omnibus: quia aliter totam rationem inuertere esset necessarium, & fateri putcos aliquos similes aëris temperamento esse in æstate & hyeme.

me. Scilicet illos qui essent mediocriter profundi. Quod etiam ex experimento meientium in balneo deprehenditur, quorum urina cum sit uehementer calida, frigida tamen esse uidetur. Ponderus etiam aquæ ipsum quod maius est hyeme quam æstate & facilitas descensus est uentriculo & Hypochondrijs in æstate, declarant eam esse multo calidiorẽ æstate quam hyeme. Videmus etiam homines potu aquæ in æstate minus lædi quam in hyeme, quamuis corpora nostra absque dubio sint calidiora in hyeme quam in æstate. Ideo hoc non potest contingere nisi ob naturam ipsius aquæ & etiam auxilium aëris. Et si quis obijciat quod si corpora nostra sint frigidiora æstate quam hyeme, ergo & terra, igitur & aqua in ea contenta. Respondeo quod non est par ratio, quia corpora humana sunt calidiora æstate quam hyeme, loquendo de caliditate sensibili: quod declarat tactus. Sed sunt frigidiora caliditate propria, quæ est animata. Sed hac terra & aqua carent, ideo sunt semper elementa calidiora æstate quam hyeme, terra scilicet, aqua & aër, quæ so-

la

la sunt elementa. Dico etiã, q̄ putei quo profundiores, eo sunt frigidiores, tã hyeme quã etiã æstate: quod est argumentum euident, aquam eorum esse semper calidam. Nam si hyeme esset calida uere, quoniã caliditas se conderet quo essent putei profundiores, eò essent calidiores: Sed non sunt, quia calor ille est à Solis radijs, qui remotiores sunt ab aqua in puteis profundis, quam his qui non sunt p̄ fundi. Quod etiam ex affectibus dignoscitur, nam & æstate terra magis siccatur q̄ hyeme, & herbas atq̄ arbores uberius alit: igitur pinguior, igitur magis coctum humidum, igitur calidius. Declaratũ est enim à nobis & quòd omnes plantę humido pingui aluntur, & quod pinguis humor sit à coctione syderum calorisq̄ eorum. Quod ad fumum attinet semper exhalat, sed hyemẽ tãtum uidetur, quoniam densatur, sic milsimum autẽ argumẽtũ est caliditatis maioris aque hyeme q̄ æstate. demonstrationibus nõ aq̄escunt his q̄d si aqua alidior esset, in hyeme quam æstate id cõtingeret, quia profunda terræ calidiora dent eotẽpore
at con-

at constat non esse non tunc maxime arbores pereant & uinum congeletur nõ quam autẽ æstate. id ergo cum sæpe philosophi in manifestissimis etiam decipiuntur. Manifestum est igitur ex hoc q̄d aqua saluberrima est in æstate, inde in uere & autumno, ultimo in hyeme, quoniã tunc pessima est. Atque hæc omnia ex dictis constant, nisi quod nondũ clarum est cur cum aqua sit æque calida uere & autumno, melior tamen sit in uere. Hoc autem breuiter nunc declarandum est, ne tempus extra principale propositum frustra teramus, & longius opus faciamus. Dico ergo quod omnia quæ crescunt, sunt robustiora, & fidelius qualitates suas exhibent quam quæ decrescunt, quod uidemus in temperie uerna & autumnii, in adolescentibus, uiris, & eo qui tantum abest recessu ad senium à consistentia, atque uirili ætate: quantum adolescens qui nondum accessit, atque in omnibus alijs. Igitur cum uere calor aquarum sit in incremento (ut docuimus) in autumno autem minuantur, constat cur uere aquæ sint salu-

briores quam autumno. Quod etiam argumentum est, aquas refrigerari in autumno, non incallescere. Si enim incallescere more aliorum omnium quæ incallescunt, essent meliores atque salubriores. Licet ergo ex hoc cur aquæ apud nos Augusto mense sint pessimæ & noxiæ hominibus qui eas bibunt, uel etiam si quis natationem in eis exerceat: nam corpora tunc humana imbecilliora sunt, & aer & aqua omnia deteriora euadunt, refrigeranturque. Quod malum etiam per totum Septembrem licet ualidius fiat, tamen magis conspicuum est in Augusto, quod in Septembri tum ob experimentum præcedentis mensis, tum ob frigus homines magis cautè se aquarum uibus tam internis quam externis committunt. Sed his expositis, ad principale propositum reuertamur, doceamusque usus aquarum non solum ad conseruandam sanitatem sed ad singulos quoque propulsandos morbos conferre. eamque tractationem in duas partes diuidemus. Primo scilicet de conseruanda uni uicuiusque membri sanitate, tum etiam totius corporis: inde de mor-

bis

bis qui singulis membris aduenire solent differemus. initium ut par est à capite facientes, ac demum post & manus affectus dehis morbis sermonem facientes, quæ uel totum corpus occupare solent, ut febres: uel non plus uni membro conueniunt quam alteri, ut ulcera atque abscessus, aut quæ pluribus & si non omnibus membris possunt esse communia, ut fractura & luxatio. Verum primum de ordine & usu aquarum insanis dicendum est, quarum usus proculdubio etiam per se plurimum potest ad uitæ longitudinem: ad dentes firmandos debilitandosue, ad fluxiones omnes, ad habitum corporis, atque colorem. Potest & in reliquis, sed non adeo. Ex morbis uero ad lienem hydropem, uentriculi & intestinorum scirrhos & renum lapidem. Hernia gulæ nulla magis alia causa, quam aquarum uitio procreatur. Iam ergo suppositio, quod optima sit aqua, uidendum est quando illam sumere debeamus. Constat enim oportuno illius usu omnia membra ferme sanescere aut infirmari. Auicenna autem existimat pulmones & cerebrum maximè affici. Sed hæc

BBB 2

infe

inferius: nunc constat, necessarium esse ut sciamus quantitatem aquæ, & ordinem cui tempus coniunctum est. Sunt igitur aquæ quæ bibuntur, à sanis optimæ, frigidæ seu coctæ naturales aut destillatæ. Et ex his melior modus refrigerandi aquas est, ut sub diuo exponantur aut in puteum demittantur. In altis uerò locis uentus magis flat, & aër purior est. Oportet autem ut celerius refrigeretur aqua, uas nō totum repleti: nam aër qui intus continetur facile refrigeratur, atq; inde illi aqua contigua. Aqua etiā niue refrigerata, aut glaciē mala est, & quia immodicæ est frigiditatis, & quoniam uolenter cogitur. Deterior autem, si misceatur: nam neruos tandem necessario lædit. Aquæ uerò usus non est nutriendi propriæ causa, sed potius ut nutrimentum liquefactum deferatur ad membra, & etiā humidius & frigidius reditum temperetur. Verum quamuis Hippocrates & Auicenna dicant, quod aqua non nutrit, & Galen. conetur asserere causam, quia uis elementum, & elementa non nutriant, non tamen uidetur hoc

hoc uerum exquisitè. Neq; Hippocr. etiam non nutrire dixit, sed non mouere feces, debilitare uires languentium, nec extinguere sitim. Hæc autē haud contingūt, quoniam non nutriat aqua, sed quia laxat membrorū substantiam excalescēt febrili calore. Neq; etiā extinguere sitim inquit quoniam non nutriat, id enim absurdum, sed quoniam in bilem uertitur. Vnde inquit Hipp. Amarescit, & biliosus biliosa est. Ex quo patet, illam etiā nutrire. Quæ em̄ generare potest bilem, etfā potest generare sanguinem tenuē, qui aquæ similis magis est quam bilis. Non igitur modo sedat sitim, quia nō nutriat, sed quia crassa cum sit, antequā penetret in biliosis atq; febricitantibus à bile uincitur. Melius igitur erit ita argumentari. Sitim sedat in sanis, igitur nutrit: quū nō nutrit, igitur sitim non sedat. In prima oratione quod assumitur, est uerissimum, & sensu manifestum, quod concluditur, dubium, ut in plerisq; quæ sola in argumento confirmantur: in secūda ex dubio assumpto concluditur falsum & repugnans experimento. Mirum est autē, quod

Galenus concesserit aërem nutrire, & neget illud de aqua, quæ longè corpulentior est. Solida igitur membra ex terreis nutriri uidentur, contenta & liquida ex potibus uino atq; aqua, spiritus ex aëre. Sedat autem aqua sitim non solum nutriendo, sed etiam temperando membra supercalēfacta. Vnde aqua frigida melius sitim sedat, quam calida aut tepida. Cum tamen utraq; sitim sedet, constat quod etiam nutriendo sitim ledat, non sola qualitate. Videmus etiā pisces aqua sola nutriri, quod & Rō delletius expertum se testatur. Et animalia si bibant aquam seruis ex fame pereunt, quam si omnino nihil bibant. Et nos in libris de Rerum uarietate non solum ex aqua, sed etiā ex aere nutriri homines docuimus, humoremq; aqueum ex illo generari. Non recte igitur Galen. negat aquam nutrire quæ cū nō sit elementū purū, nutrire potest. & si etiā esset, nutrire trāsmutata posset. Nā ut inquit Hipp. Putrefacta aqua crassior reddit, & in quantūcūq; puro uase uermiculos generat nullo alio addito: quanto igitur magis in corpore no-

stro

stro tot coctionibus immutata? Frustra igitur quasi infamem potum aquæ Galen. reddiderat, quoniam nino potius quam aqua delectabatur. Sed alia maior difficultas exoritur, nam Rasis non cum cibo bibendum aquam consulit, quem Auicenna secutus inquit: Nec post cibum statim multa aqua bibenda est, ne supernatare eum faciat: nec multo minus cum cibo ipso, uerum à cibo statim tantum aquæ sumēdum, ut cibus humectetur, & maximè si sitiat. Ideoq; frigida tunc conuenit. Postquam autem cibus è uentriculo descenderit, quod ex ipsius uentriculi & partium quæ illi è regione sunt, leuitate dignoscit, aqua bibere conuenit, ut cibus concoctus ad membra facilius deferatur. Quod si antea siti urgeatur parum aquæ frigida bibere, quemadmodum & statim à cibo assumere poterit. Et quod magis mirum est, eandem ferme de uino sententiam habent. Quæ tamen uidentur factu difficilia, quoniam homo comedēdo sitim patitur, quia humidū roridū ab ore uentriculi fugitur à cibo, at que etiā detergit. Sūt etiā à ratiōe aliena,

BBB 4. cum

cum iam dixisset hominē debere bibere cum sitit, quia corpus siccatur: & comedere dum esurit, quoniam uentriculus malis repletur succis. Deinde mirum est, quod hic mos non fuerit antiquis. ut enim Athenæus recitat, neque Hom. tempore hoc fiebat, sed inter prandendum & canandum potabant. Nec Galenus huius consuetudinis meminit ullib. Illud uero magis absurdū, quod cum aquæ potū in ieiuniis damnet, hic iam cibo ē uentriculo educto potum copiosum imperet. Deinde à cœna quomodo bibemus? an statim? non probat: an per noctem? uigilabimusne tota nocte, ut occasione hanc obseruemus? an mane, cum iam ieiuni sumus? quis hoc sanis auribus audiet? Quis etiam hanc uentris superioris leuitatem atque uacuitatem intelligit? qua arte assequuntur hanc scientiam rustici, artifices, milites, negotiatores, quam uix ex multis medicis unus percipit? Galenus autem uidetur primo ex sexto de Tuenda sanitate sentire idem quod nobis in usu quotidiano est: uel non multum ab eo dissidens, scilicet ut à cibo bibamus: qui mos

mos certè est ualentium corporum. Sed unde nam tam absurdus mos emanauerit, non facile forsitan diiudicare liceat. Ergo tamen Arabibus hac in parte magis credendum existimarem, quod plerique ex his centesimum annum attigerint, ut Rasis & Zoar. Auerroes quoque ualde senex obiit. Galenus cum norman uitæ alijs præscripserit, neque admodum diu uixit nec illud tempus quo uixit perpetuis ferme uacauit incommodis: & tamen a deo operosam tuendæ sanitatis rationē instituit, ut illud probem quod Rex Neapolis aulicis suis quandoque respondit. Cum enim senem ualde & qui centesimum annum attigerat (ut aiebant illi) esset ostendissent, interrogauit illum quoniam uitæ instituto usus esset? cum ille multa quæ uitasset narraret, Rex prudenter inquit: Malo iuuenis mori quam in producenda uita quicquid est uita amittere. Et rectè inquit. nā si centū annis uiuas totus hoc ut uiuas, solū intentus, ne dieculā uixisse gloriari potes: quoniam neque illius dulcedinē nec suauitatem aut ullius alterius percipere licuit. Quāto melius igitur

est quinquaginta annis sibi ussisse, quā uel centum in continua formidine atq; seruitute: Sed hæc hæctenus: satis cōstat Galenum ut contradiceret antiquioribus, plus iusto studuisse, nos autem iter cōceptum prosequamur. Quod magis obstat eorum opinioni, est Hippoc. sententia tertio libro de de Dieta: Potu interdendum utendum est sufficiente, interdium autem minimè bibendum, nisi aliqua necessaria siccitate corpus urgeatur. Hic uidetur sane Hippocr. omnem hunc usum potus explorasse. Nihil deniq; inuenio quod huic opinioni conducatur. Nam quod Celsus dicat hyeme sumendum esse cibum siccum absq; carne & sine potu, nihil ad rē: prius enim dixerat post multas potiones, quæ aliquantum sitim excesserint, nihil edendum. Ut tandem concludam eam sententiam apud Arabes ex illa autoritate, quæ à nobis tertio Contradicentium medicorum citatur ortā. Cæterum his omisis, ad ordinē redeamus. in potu aque natura, qualitas quantitas & ordo spectanda sunt. Natura enim optima eligēda, & destillata putre-

dini

dini minimè obnoxia est. Nam & in uasis seruata serius corrumpitur: & cisterna. Qualitas aquæ multiplex est, frigidissima, frigida, tepida, calida, calidior. nā de potu feruentis agere esset infanti. frigidissima utilis & robustis tamen, & affluetis, & modico cū cibo: aliter ieiunis aut copiosè sumpta hydropem subito creare potest. Pauca autem, ut Celsus inquit, statim à cibo sumpta concoctionem iuuat. uentriculi enim os concludit, & calorem ad, imum eius repellit. Cæterum in alijs usus sit frigida. Vti enim aqua frigidā, qualis esse debet, & qualiter, uentriculum confirmat, oris spiritum bene olere facit. Vnde Romani non tamen ad cohibendam mulierum insolentiam (si quidem per se mulier stulta est & procax, sin autem uinum bibat, bis stulta & insolens) eas uti aqua iusserunt: sed ob paupertatem, cum ab initio ager eorum angusto limite concluderetur, & penè sine uitibus essent, & ipsi bellis quasi perpetuis occupati: & ad commendandum oris anhelstium hoc inuentum est, quoniam uenere suauius esse potest.

hic

hic usus uidetur hac ratione omnibus commodus. Temperatiores etiam reddunt in actionibus, & prudentiores quicunque sola aqua in potu utuntur. Præterea etiam ingenio magis ualent, nam halitus ac uapor à uentriculo ascendens non conturbat cerebrum. Et ob id etiam suauissimè dormiunt præter cæteros, & somnia uident ueriora, non agitatæ uel uini imaginibus. Corpora uero eorum ad magnitudinem maiorem perueniunt, non ante tempus siccata, & molliora, ac solidiora firmitioraque. A morbis uero qui ex cerebro originem ducunt, tuti magis sunt, immò sponte nunquam in eos morbos incidunt. Sunt autem attonitus, paralysis, surditas, cæcitas, podagra & arthritidis conuulsioque. Neque ob id aliud (tamen si modo uini potu ob regionis consuetudinè & naturam uteretur) patrem meum integer sensibus ad extremam etatè & absque podagra peruenisse existimo, quàm quod assidue aqua ferme uteretur in potu. In neque tremuli fiunt neque insaniunt: & quod magis mirum est, etiam rarissimè lithiasi corripuntur. Decet autem hoc quod

quod non tam perspicuum est declarare: Nam & silentos cibos & crassos edant, cum aqua non impellat ut uinum, cogitur natura ut penetrare possint, magnis uiribus tales cibos coquere. Manifestum est autem, quod à tali coctione nihil mali euenire potest. Veruntamen ut aqua optima omnibus his conducit, ita lacustris in hac causa cœnosaque pessima est. At nobis sermo est de aqua, quæ nulla in parte culpari potest. Iuuat præterea aqua omnem facultatem concoquendi, expellendi, attrahendi retinendique: & omnes cohibet fluxiones, corporis etiam raritati confert, seu epota frigida, seu etiam exterius admota. Imbrifera ad excretionem omnes maxime uenarum, fecem sudoris utilissima est. Aqua etiam ad sanguinis generationem, ac bonum habitum præstantior est uino, & lacti melius longè eo sociatur. Lactis autem usus utilissimus ad uitam producendam. Sed & per se sumpta ad uitæ diuturnitatem plurimum aqua conducit. Audiui de quodam, quamuis fabulosum esse existimem, qui ad trecentos annos peruenit. Verum hæc dubi-

dubium est, eam multum uitæ longitudo
 ni conferre. Nuper agnouit quendam Hi
 spannum Ioan. Moralem, qui habitat iu
 xta arcem, quem referunt centum annos
 iam sex mensibus excessisse, cum etiam
 ipse id testetur, estq; robustus, nec incur
 uatus ulla ex parte, cum etiam multa uul
 nera lethalia acceperit, atq; ex machinis
 igneis, quibus ossa crurium contracta
 sunt. Hic igitur uini potu nunquã usus
 fuit. Facilius etiam singulis morbis a
 qua quam uini potu occurrere, incoctis
 his quæ opportuna sunt cuiq; lægiori.
 Velut fluxio est à capite, incoquatur pa
 pauer aut Indica spica: est uentriculi pi
 tuita, menta aut cinamomum uulgare,
 optimum tamen: sunt flatus anisum, uiti
 cis semen: est tussis & pulmonis affectus
 gliciriza, zinziber: est renū calculus, lap
 pe semen, aut flos geniste, aut saxifragia.
 Quin etiam ubiq; aquam inuenire decet
 bonam, aut efficere, non uinum: neq; a
 quarum tantum discrimen, quantum ui
 norū. Quamobrem etiam ad bellicū ui
 sum nihil accommodatius: multa em bel
 la hoc solo infœliciter gesta, exercitus ab
 sum:

sumpti, quod affueti uino, nec illud inue
 nire, nec aquam ferre poterant. Atq; ita
 inclytæ acies periere. Videtur itaq; aqua
 uino anteferenda. Ad proles quoq; gene
 rationem illa utilior est, dum ueneris su
 perfluum usum cohibet, atq; cohercet.
 Vnde semen concoctum generationi a
 prius redditur. Verum neruis & pectori
 & obstructionibus tum internis absces
 sibus inutilis existimatur. Sed aqua non
 tam neruis utilis est, quam necessaria: &
 his qui cerebrum habent imbecille. Pro
 pterea in morbis neruorum uinum cum
 sit pessimū nec aqua frigida utilis, multa
 exhiberi debet. solum ad lætitiā uinū,
 & exhilarandum confert, estq; aqua præ
 stantius. Senibus itaq; ac melancholia læ
 borantibus non omnibus, sed his qui na
 tura tantum ad eum morbum propensi
 sunt conuenit. Generaliter ergo aqua
 usq; ad senium uino cōmodior, & senib.
 ipsis qui natura non sunt melancholici,
 id est qui non abundant plurima sangui
 nis fece. Ad obstructiones etiam & ab
 scessus, & pectus infirmum tanto uinum
 periculosius est, quanto aqua inutilior.

In uniuersum paucissimis uinū utile est, eiusq; usus conuenit, nisi uiolenta illa ac omnium malorum faulrix, regina consuetudo obstiterit. Porro quoniam aque copia in exercitu necessaria est, eo quo in priuatis auxilio purgandi eas desitumur: quamobrem oportet fossis excauatis, sabuloq; interposito eas colare & corrigere. Tepidarum aut aquarum inter cibos nullus usus est, ut quæ nausæ semper cōmoueant. Sed harum & aliarum quid meminisse expedit: quandoquidem nullæ ad usum exquisitæ sanorum spectent. Quantitas aque non una ratione describi potest, cibus, temperamentū anni tempus, ætas, consuetudo, necessitas atq; alia multa consideranda sunt. Cibus siccior, copiosior, corpulentior plus aquæ exigit quam qui nō est eiusmodi. Aetas iuuentutis & biliosum temperamentum. Consuetudo, plurimi potus, ætas, ars, exercitatio, diuturna sitis & potus abstinentia, & huiusmodi. Salsa que & calida potestate plus aquæ requirunt, quam frigida & humida & acida, astringentiaq; & multo minus insipida. I-

gitur

Igitur pro determinanda quātitate duo obseruanda sunt, necessitas & tolerātia. Tolerantiam usus adiuuat, necessitas duplex: alia, ut cibus dissoluatur, ut puls spissus: alia, ut sitis sedetur. Sitis em̄ cū non extinguitur, hominem consumit & tabescit. Ordo tempus etiam continet. Itaque maxima ratio in hoc constat, ut sitis, ipsa potum determinet, uelut enim quis bene se habet, statim a fame edere debet, quod aliter faciendo corpus absumatur: ita a naturali siti statim bibendum, quod corpus siccetur. ieiunus ergo siti naturali nunquā corripitur. nam sitis non quemadmodum fames hominibus naturalis est. Esuriunt enim omnia naturalia, eduntq; nisi chameleontem excipias: at non omnia bibunt, neq; sitiunt, ut cuniculi, qui sine potu uiuunt, tamen si uoluptatis causa uinū & lac autide ingurgitēt, suesq; In dicit. Aues quoq; uniuersæ, quæ in aquis non degunt, parum potāt. Camelus & Africae feræ & serpentium genera plurima parum & raro bibūt. Morbi quoq; sitim generant non famē, quoniam fames naturalis res est, sitis autem non. Nō igitur

CCC

un-

unquam sitis sponte euenit, sicut fames sed uel febre, uel dolore, uel ira uel motu uel aëris caliditate, aut propter cibū. Est enim humidum, quod sitim prohibet, externum frigidum potestate aut actu, quod à calore naturali consumi non potest, cum externum sit. Quamobrem omnis sitis præternaturalis est, eam tamen naturalem appellamus solum, quæ cibo assumpto prouenit, latiore significato, quæ citra causam manifestam contingit. Constat igitur non posse sitim naturaliter generari ante famē, imò nec ante cibi assumptionem. Sitis autem salsa fit cum absq; humidi consumptione ea gignitur ut si falsis quis utatur, aut bilis uentriculum occupet. Generaliter ergo siti salæ potus non conuenit, nam humido addere humidum non oportet. Constat ergo cur potus in siti sit necessarius. Cū igitur edendo sitim homo perceperit, tantū bibendum aquæ, ut sitis extinguatur. Quæ si ad finē usq; peruenerit, tunc bibere oportet quod uideatur, sic ut cibus soluat leuiter, non in ptisanæ formā, sed mellis concretū. Multo minus ut innatet cibo. Quamobrem

obrem qui multo potui sunt assueti, nullam uiam tutā habent; à pauco enim cū coctio uitatur & uentriculus fatigatur, à multo quod concoquitur nō bene concoquitur. Concretus enim cibus herens optimè concoquitur, sicut dilutus facile & à uentriculo separatus malè & imperfectè. Sitis ergo cum tria sint genera, quæ à cibo bonū signum & protinus potu saturanda, quæ ex consumptione à calore aut siccitate & ipsa extinguenda, ut in artibus febribus synceris, & mendosa quæ aqua restingui nec potest nec debet. Aliquando tñ extinguitur potu, & extingere prodest: sit aut à falso humore plerūq; & labore uentriculi. Sapor salus ob edulia uel ut in ardentibus spuris febribus, dū uellicat uentriculi os, gignit, & detergi postulat, & sic sitis tollitur. Plura autem de his in Aphorismis dicta sunt. Hactenus de usu aquæ pro fanis generaliter.

Postquam aut uisum est de aquæ optimæ usu, quā proculdubio optimo uino præferre debemus, id modo uidendum, an aqua prauo uino deterior sit. Atq; id ita est, circa enim eadē est optimū atq; pei-

mum: ut caro optima odoribus præferenda est gustu, odore & usu, ita pessima & corrupta deterior est in omnibus lactuca, brassica, endiuia, corruptis. Est & alia ratio firmior atque ualidior. nam aqua corrumpitur permixtione multorum, quæ uino non possunt permisceri, adeo ut aquæ intendantur quæ confestim occidant, ut olim de Stygia ferebatur aqua: alia amentes, alia steriles faciunt, alia dentes excutiunt, quorum nullum à uino fieri potest. Concocta enim aqua diu in uisceribus terræ nihil est quod non possit. Corripitur præterea aqua à terra, ipsa etiã sine permixtione, dumque latet in illius uisceribus, si non moueatur, perniciose euadit. Unde recentium puteorum omnes aquæ pessimæ sunt. Quædam etiam nunquam bonæ euadunt, ut Romæ contingit hoc, uel quia terræ aliquid metallici immiscetur, uel quia terra corrupta est uel quoniam aqua per loca praua transit, aut quia non mouetur, uel uix mouetur. Vinum etiam in arbore concoquitur, seruatur in uasis mundis: per se uel omnino corruptionis expers, uel non nisi à

ue-

uehementi aëris calore, etiam si infirmum sit corrumpitur, aqua ab omnibus his destituitur. Est enim humida ac cruda, uinum calidum & siccum & coctum in uasis, dum feruet in eis. Ob id quod in uasis non feruet, sed uel ne ferueat detinetur, longè deterius est omni alio uino.

His cognitis ad aquæ usum reuertamur, & ut singula corporis membra particulatim confirmet doceamus. Caput igitur primum nec leuiter nec mediocriter aquæ frigide usus corroborat. Celsus huius auxiliij locuples author est. Lixiuio primum calidior totum caput diligentissime abluendum est, inde confortim aqua fontana aut putealis superfundenda est ad quantitatem heminarum quinque aut sex aut etiam plus, ut perferre potest. Deinde caput linteis frigidioribus, siccare oportet. Et quauis hæc lotio repetina horrorem non leuè incutiat, uideaturque homo totus obrigere, multa tamen & magna comoda affert.

Primum quidem coacto intus calore concoquantur cruda, excrementa digeruntur, spiritus temperantur, functiones per

ficiuntur, omnesque facultates pristinae integritati restituntur. Cœpi ego xliij anno hoc uti præsidio tantum abest ut aliqua ex parte læsum me sentiã, ut his proximis xliij. annis aduersus nature cursum omnia, quod ad caput attinet, profecerint in melius, ni forsan iudiciũ me fallit. Pauci tamen ob mollitiem sustinere uolunt, quod propter horrorem homo quispiam sentiat adeo terribile, ut omnia membra permeet concutiatque corpus. Superfundit autem maximè debet coronali future. Et si sensim etiã supfundatur, ac pauca pro uisum aquæ mensura iuuat: ita si ex alto magis que prope. Decet autem hoc rarius uti præsidio, ueluti quater in anno. Consueta enim minus nos afficiunt, & propter positum adhibita auxilia in contrarium affectum hominum partes mutant. Quin etiã hoc præstat tot lotionibus artificiosis, caput reddens leuius & robustius, ipsumque hominem hilariorem. Arcetque hæc consuetudo sic lauandi caput, caluitium nondum præsens, & canos retardat. Manifestum est autem quod ieiunio hoc conuenit, & postquam iam aluum demiserint. *Quæ etiam*

caput iuuat, sensus omnes etiam iuuat, & ad motus promptiores reddunt. Si quidem sensuum omnium & motus origo in capite sita est.

Hinc constat & potu & lotionem confirmato cerebro neruos fieri ualidiores. nam quæ oriuntur ab aliquo etus, a quo oriuntur, uim obtinent. Unde etiam uideamus eos qui potu aquæ solius utuntur, nec fieri tremulos, nec cœuelli, nec stupore aut paralyti occupari. Ut obscurum non sit, aqua neruis esse utilissima: que etiã excusa tot morborum neruis aduenientium dignosci facile potest. Quid est cur in cunctis morbis neruorum statim ad aquæ potum cõfugimus, nemine qui sapiat dissentiente magisque in hoc conuenimus oēs medici, quã in alijs omnibus morbis: quod si aquæ potus tam salutaris est iam laborantibus neruorum morbis, quod erit de his qui nondum laborant, ut seruentur immunes? Nerui primũ causa interiore nulla læduntur, nisi afflicto cerebro: cerebrum aqua iuuatur simile à simili: & aqua nihil uiolentum patitur: & quæ nihil ad illud uehit quod nõ trahat, ob id uti-

neis, & maxime pedum, quod auocent atq; diuertant, modo aqua sit calens, nō solum omnes autores testatur, sed ratio etiam ipsa suadet.

Eadem manuum tum uultus ex frigida lotio hominē exhilarat, recreatq; spiritus, colorē faciei meliorē efficit, pulchrioremq; reddit. Aqua enim præter id qd fordes eluit, uapores & malos habitus expirare facit, calorēq; intus natiū cogit. Vnde Auicenna: Faciē aqua frigida madefacere atq; inspergere, uires recreat, & præcipuē deficientes ob febrīū astum.

Eadem ut hauritur è puteis, naribus at tracta uel tepida purgat pituitam, olfactum conseruat immunē: frigidior uerò tepida cerebro utilis est, ipsumq; confirmat. Neq; em̄ par ratio cerebri læsi & sani, & eius cuius os fractū est, aut integrū. Seruat & hæc cōsuetudo hauriēdi aquā per nares hominē ab ozene & polypi periculū. Similiter & aures tepida aqua lauare atq; purgare, à tinnitu ac surditate hominem præseruat, sed quo diligentius laueris, eo diligentius eas siccare etiam oportet. Auxiliatur etiā aqua uentri-

triculo, si quid aliud, & primum dum esum purgat, epota mane, inde uomitu reiecta. Educit enim bilem pituitamq; & ab omnibus ferme morbis hæc consuetudo præseruat. Nec obstat quicquā nisi difficultas, & si homo uomere non sit assuetus. Cæterum res est mirabilis iuuamenti, & utilissima seruandæ sanitati, & maxime imbecilibus imtemperatis pauperibus & quibuscunq; negocijs occupatis. Opportunissimū uerò est cū homo nauisē sentit, aut grauitatē in uētriculo, autoris malū saporem, uel odorā, uel sitim, uel morsum in p̄cordijs & circa stomachū, tunc enim præsentaneum est auxilium. educit enim bilem flauā, proprie per uomitū & pituitam tenuem & etiam crassam, & acidum humorem. illum quoque temperat, per inferna etiā atrā bilē. Scioq; agnatum meum quadraginta per petuis annis hoc auxilio usum, semper ualuisse, quamuis septimestris esset, nec satis bono regimine aliq; uteretur. Nec solum recte ualuit, sed bonum habitum perpetuo retinuit: nuncq; etiā sanus uiuit, q̄ uis sexagenario maior, diluculo surgens

gens, aeriq; se exponens. Vnde male agunt medici, non solum qui in omni uentriculi imbecillitate uina fragrantia exhibent, sed etiam qui in plerisque illa praeferrunt aquae. Nam cum ea imbecillitas trifariam contingere possit, natiui caloris defectu, mala qualitate & alienae praesentia: in duobus semper casibus uino aqua melior est. Nam si materia adsit, aqua illam magis detergit praeparat & per aliu facilius uino ducit. Si inopia sit caloris, adhuc aqua uino praestantior est, modo ex aetate defectus non sit, nam ea inopia malam qualitatem frigidam, cuius causa uinum magis conuenit, sibi semper associat. Ex intemperiebus etiam in calida, aut sicca, aut ex utraque composita aqua uino salubrior est.

At sitim quoque tollendam, & collutio oris, & potu & balneo nihil melius syncera aqua excogitari potest. De naturali nunc sitis sermo est, aut ea quae citra corporis morbum aduenit. Si enim labore quisquam, & aestu ac puluere confectus sitiat, extemplo balneum tepidae adeo prompte auxiliatur, ut Galenus referat

ip-

sum qui lauatur, aquae ingressum sentire. Id uero dicebat admirabile, quod balneum sitim in habentibus sedet, in non habentibus autem excitet. Si quis enim sitiens in balneum aquae tepidae ingressus fuerit, absque siti inquit ingreditur. At si non prius sitiebat, prodit siticulosus. Horum causam hic docere non expedit.

Quemadmodum autem potus, & quomodo celerrime sitim extinguat, omnibus experimeno notum esse scio. Restat ut de oris collutione dicam, quanta sit, & quam potens, quin etiam ut illius referam uires, nunc maxime expedit. Igitur collutio oris ex frigida uentriculum refrigerat, praecipue autem stomachum, id est, uentriculi os: reprimat etiam malos uapores. Itaque primam ob causam sitim extinguit & appetentiam cibi excitat. ea enim ut Galenus docet, a frigido fit. Altera causa odorem malum qui ex uentriculo proficiscitur mitigat, & calida repurgatur os: pituita e cerebro detrahatur, unde & foetorem oris, si ex eius partibus proficiscatur, tollit, & cerebrum alleuiat. Vtrum uero dentibus conueniat, potentia quidem

quidem frigidū, a cū aut calidum, dubitatione dignū est. Demonstratum tamē est, de actu non potestate frigidis hoc de bere intelligi. Ergo calida aqua grauedinibus ac raucedinibus utilis est, in ore retenta: frigida uero comprimit fluxiones & cerebro ac dentib. utilis est, moderate abhibita. Testis est quint⁹ Serenus dicēs

*Sæpe etiam gelida gingiuas colluc lymphæ,
Dentibus ut possis firmum seruare uigorem.*

Fauces uerò & gulam, ac oris partes uisus collutionis ex frigida ab angina & fluxionibus reliquis præseruat. Calida uerò & dentibus & ori repurgando cum sit utilis, dentes etiam iuuat. Verū ad oris & faucium fluxiōes deriuandas apta est. Eas tamen quæ iam ceperunt neq; amplius augentur, laxat iuuatq; dolores leniendo. Non solū ergo collutio oris faucibus & ori ipsi, sed etiam uicē & gutturi ipsi ac uicinis partibus præstans est auxiliū. Oportet autem diligenter considerare, cui affectui homo magis natura cōsuetudine anni tempore ac constitutione tum alijs causis, puta genere artis, ex-

er.

ercitatione pronior sit atq; paratior: & periculo magis præsentī atq; urgenti occurrere. Sed cum omnibus membris frigida cōueniat, præcipuē tamen renibus utilis est: Cōfirmat eos, & lapidīs, si quid aliud prohibet, generationem. Ita uerò soleo aqua uti in his casibus æstate & a prandio, cum Sol meridiat hominem in riuulo statuo sedentem, sic ut auersis renibus aquæ rigentis cursum excipiat. Incipio autem ab horæ octaua parte, & ad integram perueuio: atq; in ea mora aliquot diebus consisto. Manifestum est autem, quod locum oporteat eligere umbrosū, ut caput non lædatur, & aqua ipsa possit esse frigidissima.

In uniuersum uero calidis tēperamentis aqua utilissima est, dicente Hippocr. sexto Epidem. Calido natura refrigeratio, potus aqua quiescere. Dicitum est autem in contradictionibus quoniā pacto intelligatur à Galen. Nunc uerò satis erit explicasse quod ad præsens attinet institutū, scilicet qd' aq̄ uisus tēperaturas calidas in melius cōmutare potest, quas dā uerò ita in meli⁹ traducit, ut obelas & corpulen

lētas eas reddat & efficiat. In uniuersum, aquæ usus non solum has quas Galenus refert calidas temperaturas, sed etiam omnes uirium robustarum pleniores & meliores reddit. Dico puerorum omnium & infantium & iuuenum, & primi senij, quæ aut calidæ sint adhuc, aut uirium ualentium. Solū ergo negabimus usum purioris aquæ primis senibus qui imbecilles sint & frigidæ cum hoc naturæ: atque ultimis senibus quos omnes cōstat liquido uirium esse haud ualidarum, & quibus obstat usus natura potior, ut superius diximus. Sed neq; ullis horū profanitate tuenda uinum syncerū utile est, uerum potius dilutum. Ita aqua multis per se, ac ferme omnibus conuenit, ac sine uino: uinum nemini absq; aqua, sed & cum illa paucissimis si usum, imo potius abusum excipias. Hoc igitur credo fuisse, cui Mahometus prospexit. Legū latores enim publicæ utilitati consulūt, & ualetudini maioris partis nam omnium non eorum est muneris, sed medicorum potius. Ita Moses Iudæis suillas carnes prohibuit, qđ in elephantiam gens illa

illa propensaforet, & eadem causa concubitum in mensium fluxu. Lauari etiam præcepit, quod sint sordidi natura, utpotè colluues seruorum Aegyptiorum.

Vt uerò hyeme non frigeas, lotio frigidæ consuetis plus uestibus ipsis prodest. Vnde scoti syluestres, cū ea regio sit frigidior longe quam nostra, & ipsi homines propemodum nudi incedant indusioq; pallio tantū leui corpus ad gentia usque uelantes, nec etiam cincti, frigus hac arte depellunt. Vbi sutrexerint, mane frigida se mergunt totos: & ubi paululū delituerint, emergentes stadij spacio currunt, atque ita tota diē calent. Sed & hoc, ut dixi, assuetis ac non omnino imbecilibus ad optimè cōcoquendum facit: Et quāquā hoc auxiliū barbaricū & graue uideatur, præterquam quod utile sit, ratione euidenti probat, & Hipp. autoritate nobilitatur. Is etenim in libro de Veteri medicina, inquit: Affinia sunt calor & frigus atq; inuicē ad eō cōmutabilia ut unū ex altero plerunq; oriatur. nam si quis niuē manibus conceperit, postquam refrige-

tus fuerit incalefcit: & si quis uento frigido similiter se exposuerit, paulo post ad locum transiens tepidum, calidior euadit. Ac contra, si Soli prius se exponat, indeq; ad tepidiorē locū accesserit, refrigerabitur manifestè. Hęc est illius sententia, quam ut uno uerbo cum usu completar, constat huic inani experimento, quod frigida exterius dum cutem frīpāt, & tutos nos ab externo frigore reddunt, & calorem intus cogunt. Calida uerò contrario modo, & calorem qui intus est exhalare cogunt, & apertis meatibus corpus frigori excipiēdo obnoxium reddunt. Vnde nihil magis mortiferum est, quam ab exercitatione frigori se exponere. Nam & calor conceptus labore extra progredi prohibetur à frigore, & meatibus apertis ob calorem conceptum. cuius etiam pars dum exerceretur extra euauit, frigus ingreditur membra natiuo destituta calore inueniens, quamobrem illa destruit. Ita duplici malo & ancipiti periculo corpus percussit, & ut externo calore retento atque ibi tanquam hoste concluso putredo accen-

tendatur ac febris pessima, tum fluxu in intumam aliquam partem (frigore humorem calido liquefcētem constingente) decumbat, & ut destituta membra natiuo spiritu syderentur à frigore. Et ut uel calore adhuc externo uigente, nondum scilicet perfecta resolutione febris & abscessus perniciosi generentur, uel magna illius parte: cum naturali spiritu ut dixi exhalante iam atq; resoluta membra corrumpantur à frigore. Atq; ita ut dixi duplex malū ancepsq; periculum. Quæ cum Galen. toties attigerit, tractauerit, sub manibusq; ut ita dicam habuerit, mirum est cur hoc tantum periculum, tanquam grauē noxam (quam etiā uulgus nostrum nouit appellatq; Sopressos id est, deprehensos à frigore dum caleant, uel subpressos, id est, magno morbo) non qualiter debuisset explicauerit, sed stīpationis & ephemeræ ac lassitudinis solum meminerit. Neq; id ut reor contigit quod ex his lenibus malis postmodum in ea quæ commemorauimus deueniatur, quando quidē uideamus hoc nostro tēpore multos statim ab hoc errore

ægrotaſe ſeu iſſimis morbis, & quos ſtãtim excipiat mors: ſed euenit potius quoniam Galeni tempore (ut etiã de peſtis genere cõtagioſo) rarius eſſet hoc malũ, nanq; labores excipiebant balnea calida & friccionẽs etiam in pauperibus, cũ balnea publica ſingulis in ciuitatib. eſſent conſtituta, quibus tam ingens periculũ depellebat, adeo ut Galeno rarius quã hac noſtra ætate talia uidere contigerit. Id uerò qualiter etiam mihi euenit dũ alpiũ eam partem quam Semproniuẽ montem uocant ſuperarem, eſſemq; ob laborem reſolutus ac æſtuans, ob frigus uerò contractus ac impotens, ideoq; in maximo uitæ diſcrimine uerſarer, & quo modo in uento æſtuario me ſeruauerim alias recitaſſe memini.

Sed ut ad rem redeã, potus aquæ frigidæ à cibo & maxime cui ſomnus ſuccedat, concoctionẽ iuuat & ſitim extinguit. Ariſtot. conſilium fuit nec à ratione alienũ. Ut enim Galen. docet, clauditur uentriculi os dũ cibus cõcoquitur, calor que ad intima fundumq; refugit atq; coligitur, at aquæ frigidæ modiceq; potus hæc

hæc facit. ideoq; etiam utilis eſt. Adde quod hoc præſidium, non in ea quæ ex calefaciũt, obſoleſcit uſu, ſed in dies melius redditur.

Excalefactis quoq; prodeſt ablutio aquæ cum tepida. Eadem exhalantib. uaporibus ex eius lotionẽ prohibet ne incaleſcant. Frigidẽ etiam lotionẽ antequã homo exercitio incaleſcat temperatur ex aëre contractus calor. Diximus & alias carnoſam aurium partem cõtactam frigida facere, ut totum corpus refrigetur. Mirum eſt autem de balneo tepidæ, quod uelut indumenta (dico autem calceos, caligas chirotecas) mendacijs artifi cum, ut uſus expoſtulat, uariantur laxando ſe atq; conſtringendo, & ipſum in contrarios uſus ſe uertat refrigeratoſ excalefaciendo, calefactoſ refrigerando, ſiccatoſ humectando, ſticuloſoſ quali potu ſatiando, ut ſuperius diximus. Quæ tamen omnia certa ratione ſiũt, atq; ex duobus principijs pendent, quod aqua tepida humida ſit, & poteſtate etiã frigida.

Verum præter id aquæ frigidæ balneum bonum habitum efficit, ut ſiquid ali-

liud quod etiam superius explicauimus. In sanis quidem ac robustis statim ab excitatione: in imbecilibus atq; insuetis à tepidâ lauatione. Corpus enim ex hoc solidius euadit, calorq; intro cogitur, uires etiam efficiuntur robustiores, estq; suaue auxilium. Redduntur autem homines carnosiores & coloratiores. Porro quomodo adhibendum sit hoc balneum, docebat Galenus tertio de Tuenda sanitate, præcipiens ut à frictione satis ualida & longa balneum frigidâ, non tamen gelidâ aquâ, iuuenis ingrederetur, & totus simul. nam si sensim, inquit, demergatur, horrorem facile incurret. oportet præterea prius oleo inunctû corpus habere, antequam demergatur. Ita his tribus præceptis indiget hæc lautio. Eamq; & bis & ut aliq; ter, repetendâ suadet. In hoc igitur balneo tepidæ minime uititur. Aquâ etiâ usus ad oçe renum & uesicæ & ani & pedû morbos, precauendos utilior est, quâ uini. Quin etiam infantes nuper natos, si cura est rostrustose efficere, frigidâ merges. ut barbari: si sanos, tepidâ. Omnib. ergo infantibus balneû aque

ex

expedit. Prima quoq; ætate non tã utile est abstinere à uino, quam necessarium. Nã si uino in infantia utuntur, facile conuelluntur & pereunt, aut syderantur. Qd' si robustiores sint, ac temperatiores, quã ut hoc malum sentiant, euadunt ebriosi, intemperantes, stolidi ac petulantes: atque id certû est, raroq; in ea expectatione fallimur. Sed cur uinum infantibus non conueniat, dubium est an Galenus sufficienter explicauerit. Etenim res hæc non exigui est momenti, ut sciamus non solum quod cauere oportet, sed etiam cur. sic enim & noxæ contractæ ex intèpestiuo usu occurrere facilius licebit, & si cogamur exhibere præsidîû, & ut ita dicã, alexipharmacû paratum habebimus. Neq; hæc accurata inquisitio insectâdi Galenum causa est. sed quando Galenus nobis amicus est ipsa tamen ueritas etiam publica utilitas magis curæ esse debet. Inquit igitur in primo de Tuenda sanitate. Vinum pueris nõ expedit, quod calefaciat & humectet, capitaq; illorum repleat, ipsi uero natura sunt calidi humidiq;e. Vnde ex altero horum in im-

DDD 4 mode

moderatam transeunt intemperiem, ex reliquo turbantur sensus, atq; etiam incontinentes euadunt, ac precipue iracundi. Vtilitas etiam quæ ex uino desideratur, illis non conuenit. Vinum enim solidas partes humectat, & bilē educit. Quorum neutro pueri indigent, ut qui abunde sint humidi, & bile uacent. Poterat & honeste adijcere id, quod cum uinum serosa educat excrementa coctionemque uentriculi, precipue iuuat pueros, neq; his indigere. Excrementa enim illorum neq; serosa sunt, nec coctio uentriculi imbecillis, quorum utrūq; à calore exiguo prouenit, ac pueri si qua nulla ætas, copiosissimum ac densissimum habent. Sed cum hæc tamen bene dicta sūt, non declarant noxam manifestam, quæ ex usu uini in pueris cōtrahitur: Supponamus igitur quod etiam infra ostēdetur, quadrisariam dici calidum siccumue, an iure quis uinum humidum esse dicatur? & si sit, cur non congruet pueris? at auget intemperiem, quomodo? nam si omnino humidum uinum esse dicatur, attamen inter omnes conuenit, non uehementer esse

esse humidum. Quinimo & ipse aliquando potestate siccum, & nos cum ipso simul esse pronunciauimus. Sed sit, an humida pueris non conuenient, mala pisces, carnes? sed quodnam eduliorum genus siccum pueris conueniet? Alimenterorum enim cum pleraque humida sint natura q̄ sicca sunt, nemo probat in pueris. Cur igitur uinum adeo illos offendit? quia calidum inquit. at nonne sunt alba, frigida & oligophora? an non licet aquam permiscere? eruntq; pleraq; uel sic, si non sponte frigida. Sed cur sal, piper & alia, mentum, rutum, foeniculum, quæ uino prorsus sunt calidiora, nō prohibet à pueris? & si concedantur, non adeo euidenter nocent. Vinum igitur nō ob caliditatē aut humidam qualitatem pueris adeo est inimicum, sed quoniam pueris cum caput sit imbecillissimum, uinum partem necessario, quantumuis a quo sum, habet tenuissimam, acrem, siccam, quæ sursum fertur. nam ex omni uino non acido, etiam putrescente aqua ardens excipitur. Hæc igitur quicquid in corpore uaporum & tenuiorum humo-

DDD s rum

orum, ad caput fertur. Vnde conuulsiones, abscessus, animique intemperantiæ fiunt. Non ergo ob caliditatem aut humidam qualitatem uinum pueris noxium est, sed quia acrem & tenuem habet partem, qua pluribus ad mortem usque noxium est. Galenus uero multa sic obiter scripsit, non defectu ingenij, memoriæ, aut eruditiois, uel etiam iudicij, quibus fuit admirabilis, sed temporis. Ut enim ipsemet fatetur, tota die curadis ægris intentus, per noctem studijs incumbebat atque scribebat: nectatum refert temporis angustia, quã si animus iam curis lassatus se applicet studijs. Sed hæc omitamus, quæ non ut Galenum reprehenderemus dicta sunt, sed ut aq̄ usum, maximam in pueris necessitatem, ostenderemus. Nunc igitur ad alia trãseundum. Non solum autem expedit aquæ usum ad conseruationem sanitatis, & propulsandos morbos explicuisse, sed & si aliquid commodi afferat ad ipsos morbos dignoscendos, siue sint siue non sint, commemorasse. Primum igitur si qua mulier sit, de qua id dubitetur an uterum gerat.

Si

Si autem id temporis iam, in quo foetus moueri possit: quod quamuis uarium sit in diuersis, nunquam tamen serius mensis tertio exacto mouetur. Lintea aqua frigida imbuta & expressa imposito ea uentris parte qua magis tumet, duriorque est: si concepit, mouebitur foetus, frigoris noxam quasi refugiens, atque eum motum mater ad hoc intenta omnino percipiet. Debet autem si primum non senserit, bis terue repeti, atque etiam diuersis in locis: ita fieri non poterit, quin motum siquis omnino sit, illa non percipiat. Et quantum hoc experimentum alias a me, cum uino uelut tutiore fieri soleret, existimo tamen aquam securiorem: quod uinum aduersetur foetibus, quam illos confirmet. Ledit enim ut dixi caput etiam iam perfectorum infantium, quod motum uehementem cieat. omnis autem motus uehemens, qualiscunque sit, omnibus quauis causa imbecillibus, & noxius est & periculosus.

Quod si quispiam empyemate laboret, cura proculdubio, si res non bene cedat, sectio est e regione loci ubi pus continetur.

tur. Scire autem, ubi pus contineatur, nō melius licet, quam si argilla tenuis aut linteū aqua medefactum pectori superponatur, & qua parte siccet, prius obseruetur, ibi enim pus subjacet, ibi sectionem facere conuenit. Tanti est modica accuratio, ut rite peracta seruet, perperā iugulet hominem. Oportet autem & ut in reliquis si discrimen haud euidentis fuerit, & rarij experimenti, & obseruare rursum, ne septum ipsum, ubi pectori alligatur, disseceamus.

In febribus etiam lentis ac heceticis, ubi sæpe dubitamus an putrida coniuncta sit, & an tota putrida sit: an uerò hecetica sola, & quando, medici etiam celebres hæsitare solent, quoniā plus dicendo ualent, quam exercendo, ut Galenus: aut quia ambitione & dolis euecti sunt. Raris pulcherrimo inuēto res exploranda est, ægrum cum maximè exacerbari uidetur, in cubiculo temperato collocabis, induelq; eum uestibus: lauabis autē crura tepida aqua, aut paulo calidiorē: tunc si hecetica fuerit, qualis erat antea, permanebit: sin putrida per se sola, aut hæ-

hecetica iuncta, perhorrescet corpus, rigoresq; sparsim sentiet. Nam calore ipso auocati uapores super musculos ac nervos transibunt irritabuntq; horrores aut rigores: nonnunquam uerò etiam tremores, si materia biliosior fuerit. Non ignoro quosdam dicturos, hæc ex solo pulsu sciri posse, sed hoc est in modulo machinam experiri, imò etiam aliquanto detursum est. Quamobrem nemo qui hoc experimentum, quemadmodum ego tractauerit, pulsus sola digitatione contentus erit. Semper enim angulus, ut Geometra dicunt, diuidi potest: non tamen homini post decimam aut duodecimam diuisionem ultra procedere licet, nedū in infinitum. Ita ratio plurima docet, eadem scitu iucunda disputatione admirabilia, sensu tamen incomprehensibilia, factuq; impossibilia.

Si de duobus cibis altercatio sit, quisnam facilius concoquatur, aqua non solum tepida, sed etiam frigida experimentum dabit, certamq; præbebit cognitionem. nam qui infusus pari quantitate celerius dissoluetur aut emollietur, is pro-

cul-

culdubio facilius erit concoctum. Atque hæc regula generalissima est ac uerissima in his quæ eiusdem generis sunt, & aliena qualitate non mutata, ut medulla casei, casei alterius medullæ & panis, panis & olera oleribus comparata. At non par ratio erit, si caro caseo comparatur. Hic enim durior concoctum, & tamen facilius in aqua soluitur. Quin etiam in eodem genere casei durioris medullæ, facilius molescet in aqua, quam crusta tenerioris aut medulla eius casei qui gelu concretus sit, ac reliqua eiusmodi. semper tamen in eodem genere ratio uera erit, ut in leguminibus granisq; segetum, ac radicibus. In uniuersum igitur hæc de aqua dicta sint, quantum ad sanitatis conseruationem ac cognitionem eorum quæ medico necessaria sunt pertinet: nunc uero de cura morborum, etiam per illa uerba faciamus.

Morborum quidem genera diuersa sunt, & quædam sola aqua curantur, alia uero cum alijs præsijs: quædam autem non nisi cum illa, alia autem ex parte tantum. Intemperies enim præcipue hoc auxilio

auxilio sanari solet atq; eo etiã solo. Morbi uero quibus materia iungitur, cum aquæ præsidium soleat esse uehementissimum, euacuationem ut tutius administret, plerumq; requirunt. Quæ autem cum balneo fiat, id auxilium ut necessarium, non tantum principale postulant. Quidam etiã morbi hoc præsidio, sed non solo neq; tali ut eo plene possint liberari, indigent. Atq; hæc satis his quæ res in causas reducere solent, ad uniuersam medendi methodum, quæ cum aqua fit, esse possunt. His uero qui hæc non curant, superque etiam. Quamobrem ad singularum enarrationem deueniendum. In capitis igitur doloribus qualescunq; sint, pedum & manuum lotionem tepida calidioraque aqua, si non admodum corpus plenum extiterit, plurimum iuuat. Si uero ob calores & æstus ac siccitates doluerit, quam præsentaneum sit auxilium hæc lotio non solum, sed etiam capitis, uix dicere possum. Auocat enim ad contrariam partem & extra, & ipsam prauam qualitatem temperat. Quin etiam in epiphoris, grauedinibus, ac raucedinibus, quantum iuuat, comodum quod

quod aliquando ex ea lotione sum correptus, facit ut nunc etiam meminerim. Opprimebar aliquando Collegij nostri autoritate, quorundam autem medicorum odio factioneque haud dissimulata obscurati. Coactus sum principis Alphonsi amicitiam colere, id faciebam hora uespertina, sed ut undequaque mihi fortuna inuidit, correptus sum grauedine & raucedine adeo uehementi, ut neque respirare liberè, nec tantillum absque tussi quiescere possem, atque ideo uademonium meae salutis deferere cogerer. Ergo cum castiam nigram deuorasset, cum inedia occurrisset, nihil conferentibus solitis praesidijs, ad sacram ut dicunt, anchoram confugi, balneum tepidae scilicet aquae pro cruribus tantum. ea enim spacio dimidiae horae in aqua paulo tepida calidiorè continebam, atque ita in tribus diebus solutus est morbus. Simili ratione omnibus capitis morbis occurrere non plerumque omnino corpore posse confido, auertendo retrahendo, digerendo atque temperando quod influit, adeo ut etiam in abscessibus non paruum sit auxilium. Quot uero

mo-

modis si uigiliae premant, aqua in usu sit, non facile est describere. Primum coluendo os, atque modicum aquae frigidae bibendo: multis enim modis confert comprimendo prauos uapores, qui sursum ascendentes somnum prohibent, cerebrum humectando concoctioneque iuuando. Hoc ego auxilium cum saepius expertus fuerim, lactucam Galeni merito praefero non tamen est coena statim adhibere conuenit, sed cum quis expergiscitur, nec amplius somnus obrepit. Balneum quoque tepidae hoc agit, suauiter etiam a cibo adhibitum. Stilla quoque aquae guttatim cadentis, tum fons fluentis uelut in fonticulis & euripis susurrum merito eam uocant. Quin etiam ipsa cogitatio rei somnum conciliare potest, & in pictura mare, fontes, flumina & lacus inter lucos syluasque, adeo ut uix fieri possit quin omnibus simul concurrentibus somnus non obrepat, ita illi amica est aqua ac solitudo, cum tamen haec omnia profint, nullus tamen melior modus quam si diu tepida lauetur caput, inde linteo expresso non exacte, circumuoluatur, ei sic

BEE

cum

cum & purum circuducatur, atq; in obscuro decumbat. Somnus enim uiolentus, ut ita dicā inuadere ægros solet. Vnde Galen. tertio de locis affectis inquit: Balnea ob id soporifera sunt, quod caput madefaciant. Et rursus primo de symptomatum causis: Balneæ calidæ capitibus, quod ipsum impleant, somnum maximè prouocant, ita nil quod experimènto consentiret, hisq; quæ à nobis nunc docent, clarius dici potuit. Tot ergo modis aqua somno allicendo salutaris est: tū uerò morbis qui cū uigilijs cōiunguntur uelut phrenitidi, melancholiæ ac similib.

Eadem uerò quod mirum est, etiam somniculosos uigilare facit: quomodo etiam doloribus confert oculorū. uapores enim atq; materias sursum ascendentis reuocat. Fit balneum hoc pedibus cruribusq; cum calida & à cibo. Ita studioli quidam, dum corporis cōmoda gloriæ posthabent, noctes insomnes producere solēt. Verum anceps hoc auxilium. Ob id quidam ferreā pilam æneo labro supposito manibus continere consueuerunt, ut per somnū delapsa immenso strepitu

pitu illum interrumperet. Nos tamē hac diligentia carere uoluimus, graue ducentes magis, si iusto plus & inuiti uigilare coacti fuērimus.

Aqua quoque tepida multis modis pituitam per nares educit, & per illas attractam, ut ego sum expertus, & balneo adhibito, ut Galenus testatur. Iuuat etiam in ore retēta. Incredibile autem est, quantum hic defluxus pituitæ per nares nos iuuat, & à quot morbis securos reddat: grauedine, tussi, spirandi difficultate mala coctione, amissione odoratus, hydrope, diarrhœa, multisq; alijs grauissimis affectibus. Oportet autem ut liquet, hanc deductionem nobis ieiunis, non autem à cibo moliri.

Iubeo etiam hoc auxilium in auribus tentandum, si dolor eas uexet: nam tepidæ ablutio, & calidioris aquæ plurimum iuuant. Videtur tamen hoc commune omnibus doloribus auxilium esse. Nam & in angina Aetius ex Archigene docet, balnea post gargarisma e sinapi summo esse præsidio: atq; id iure, auellunt enim & extra reuocant, quando occulta

est ut ille inquit. Itaque non solum in doloribus, sed etiam abscessibus tum guttatum adiacentium partium balneum utile est. Auicenna quoque multorum aliorum morborum cure per aquam meminit, dicens: Et illi quibus aqua calida unum est, sunt melancholici & comitiales & capitis dolorem frigidum habentes & parotidas & gingivarum aut gutturis tubercula, & asthma, & ulcera pectoris aut pulmonis, aut septi transversi, aut urinæ uel mensium retentionem patientes. & generaliter eadem omnibus confert doloribus colici quoque dolores soluit, & flatum discutit. Hæc ille. Omitto nunc difficultatem de tepida loco calide adhibenda, nam non hic locus est his: utinam ipse modo rationem tantarum rerum, & adeo utilium ac mirabilium & modum subiunxisset. Sed ut uideo, semper mihi noui subeundi sunt labores monstraque perpetuo domanda. Nam Gentilis quamuis nomine clarus, ita tamen exponit, ut frustra esse existimen, ipsum reprehendere. Inquit enim de decoctis herbarum illum loqui, quod si ita esset, neminem la-

tet

tet de omnibus morbis & breuiter & melius dici potuisse. Nec quod calida esset, debuisse adiungere. Ideo de melancholia inquit: Et utatur balneo ante cibum, & effundatur super caput ipsius aqua tepida non ualde calida. Cumque ex balneo egreditur sitiatus paululum non malum est, si modicum aquæ bibat. Cumque talibus post euacuationes atque purgationes conuulsio successerit, quod frequenter ob siccitatem euenire solet, in aqua tepida sedeant. ipsam quoque frigidam & permixtam (scilicet uino) bibant. Ecce uides iam non de decoctis Auicennam loqui, sed, de simplici aqua, & quot modis melancholice conueniat. Illud etiam quod dixit de aqua, uino permixta, idem non est, ac si dixisset. uinum aquæ permixtur hoc enim ad uinum, illud plane ad aquam pertinet, quod etiam plebei in consuetudine inter loquendum habent, dicentes, non enim uino aqua, sed aquæ uinum miscet, id est: paruam portionem uini adijcit. Iure merito uero melancholice aqua tot modis opitulatur, ut quæ auocet, humectet, ad cutim retrahat minimeque ca-

EEE ; put

put tentet: quæ omnia morbo & causis huius morbi aduersantur, tum maxime, ut diximus, somno conciliando.

Pluribus igitur etiam modis, quatenus melancholiæ comitialis quasi frater est, etiam illi opitulatur. Propterea idem autor dicebat: Comitiales iuuantur ab aqua tepida. Omitto autem ea quæ in Sexto Contradicientium medicorum dicta sunt. Inquit ergo, de cura comitialis morbi loquens: Et neque multum uino utantur, quoniam ipsum replet cerebrum. Quod si necesse sit, paucum, antiquum, clarum. Itaque aquæ potum præferre uidetur. At non hæc est sententia conueniens priori, nam hæc aqua nec calida nec tepida uitur: sicut neque cum dicit: Poronia utatur omni hora cum aqua. Quid igitur nouit Auicenna duobus in casibus tepidam & calidam aquam admodum utilem non solum esse, uerum necessariam, & cum conuelluntur uehementer membra, ideo bis inquit: Et cum contorqueatur membrum, reducatur frictione cum oleo & aqua tepida: Et cum comitialis morbus à causa calida fuerit uel illi iunctus,

ut

ut in eo genere quod uocant mater puerorum, quoniam infantibus præcipue sit familiaris: ideo inquit, Utantur tina, id est, balneo dulcis aquæ. Constat autem comitialis morbi conuulsionem esse, quasi partem non solum, sed etiam coniunctam atque familiarem. In uniuersum etiam aqua in hoc morbo salubrior est uino, ut Rufus inquit: quia humor non attenuatur, nec ad caput defertur propter aquam, sicuti propter uinum.

Succedit capitis dolor à frigida causa, in quo non est generalis hic usus, sed conuenit in melancholico, & cum materia multa per nareseducta fuerit: tunc enim expedit nasum lauare cum aqua calida. Et sunt necessaria embregmata in omni curatione, quæ fit per externa auxilia, & ideo cum aqua calida ut possint penetrare unguenta & olea, ac reliqua quæ applicari solent. Et in doloribus etiam capitis, qui fiunt ex ascensu uaporum, expedit uinum omnino dimittere, maxime ubi cum pulsatione sint. Et potus aquæ frigide ante accessionem implet prohibetque accessionis aduentum. Ta-

cui etiam de dolore à causa calida, tanquam re clara per se, ut patet apud Galenum quarto de uictu in acutis, ubi non solum in dolore, sed in quacuncq; causa calida, qua caput per se laboret, balneū probat. Et generaliter Auicennæ hæc sententia est, ac si diceret. Cum in doloribus capitis usus aquæ, qui frequenter est necessarius, oportunus fuerit, tunc calida uteris non autem frigida. De tepida autem, quoniam media quasi est, quandoque illam admittit, quandoq; rejicit. Et parotidibus hi sunt abscessus ab aurium nomine deriuati. unde etiã parotides arteriæ, quasi *παρὰ τὸ ὄρα*, quod est prope aures; quarū altera quæ è regione est membri patētis, ferro & uinculo atq; igne intercepta, hi comitiales supremo auxilio liberantur, qui mēbri alicuius inferioris uitio ab eo morbo corripī solent. Licuit hoc addere, cuius meminī Auicenna, non solum quia præstantissima sit curandi ratio, sed etiã qd igne cōficiatur, cuius natura aquæ è regione contraria est. Sed ad propolitū redeo. hi abscessus sūt plerunq; cerebro per eas partes, qd noxiū est

est expurgante: doloresq; maximos inferre solent, & eorū cura propria est suppuratio. Igitur fomenta ex aqua calida cū exterius auocent nec repellant, cōcoquant & dolorem leniant, undiq; apposita ad curā esse uidentur. Quamobrem cum aqua in melancholia, comitali & capitis dolore ex calida causa rationem curæ necessariæ, quā solēt uocare sine qua non. tamen si multipliciter obtineat, in parotidibus certē est principalis, ac ut ita dicam, pene absolutam sanandi eas rationem obtinet. Quamquam eorū Auicenna quasi oblitus, aut generalibus regulis innixus non meminerit. In omnibus enim abscessibus, qui in locis fiunt, unde principalia membra expurgari solēt, etiam ab initio triplicem ob illam causam fomenta, ex aqua calida sunt necessaria; in alijs uerò, dum amplius fluere materiam non uidemus. Neque refert, si calida in tepidam, ubi oporteat, transmutentur.

Sequuntur gingiuarum & faucium locorumq; adiacentium (nam eadem omnium ratio est) tubercula. Balnei natura extepi

da aqua, item potus acres humores mitigat, & auocat eos à supernis partibus ad infernas, ab intus ad extra. Sed & frigida, ut Ruffus inquit, gingiuas corroborat. Hæ enim cum ex carne laxa consistent, & mandendo etiam soluantur, maxime astringentibus indigent. nec ulla pars nostri corporis tã tuto potest astringi, nec tam necessario talibus indiget. Pectori uero ac illius partibus tum ulceribus, peculiari ratione calida cõuenit: expurgat, laxat, temperat æstum: quæ tria illis regionibus maxime conueniunt, cū earum usus ad hos fines met uideantur solum tendere. Nam laxatis partibus, facile halitus prauis excernuntur, aër purior abunde attrahitur. Refrigeratio autē ipsa pars est finis, cuius causa illa fiunt. At pectus ipsum, ne cor dicam, adeo calidum est, ut etiã à calidissima, quæ in potu aqua sumi solet, refrigerari possit: temperat etiam aqua humores illos acres, ex quibus pulmo nutrirī solet. Expurgari autē ulcera utiliter quisq; intelligit, cū hæc sit unica eorum & certa ad salutem uia. Itaq; calida aqua tot modis his partibus &

dis.

ficultati spirãdi etiã utilis est. Tū p̄sertim peculiari quadã ratione, cū pituitam hærentem liquefacit & humectat, adeò ut extemplo, cū antea nequicquã magnis conatibus liceret educi, liberè uideamus. Neq; uerò his solū morbis confert, sed ut Rasis inquit, saniosis ulceribus ferme omnibus, auriũ, nasi, palatiq; expurgat eã ea atq; exiccat, doloremq; mitigat, ut inferius ostendemus. Palam est, & quonã pacto tulsī aqua tepida conueniat. Atq; ego multis modis aduersus eam hoc p̄sidio uti soleo, scilicet balneo gargarizatu, atq; etiam retentione ipsius aquæ in ore. Quin etiam confert carnī in naribus genitæ, & abscessibus uuluar. Quomodo autē hæc atq; alia possit, iã nunc tēpestiuũ est dicere: imò nō dicere, sed ex Rasis potius autoritate testari. Inq; enim ille: Aqua calida cõfert p̄parando corpus ad laxitatē, attenuat q̄q; & liquefacit humores, & liquefactos educit: aperit, dissoluit, lenit, cõcoq; attrahit, mucosum humorem sputumq; euacuat, nausẽa reprimat, flatum discutit, doloresq; in superiore uētris parte maxime mitigat. Nutrimẽ

ti

ti coctionem iuuat, & penetrare illud cōgit, atq; ob id corpus ipsum restaurat & impinguat. Sensus uerò clariores & motus leuiores reddit, menses prouocat uisceribus capiti & neruis amica est. Laterali morbo & peripneumoniæ & gutturis abscessibus cordisq; palpitatiōi magnisq; omnibus externis humoribus auxiliatur. Vomitum excitat, compescit frigus & horrorē, symptomata quę ex mortu accidunt quadrupedum mitigat, confert & erysipelati ac pruritus. Ac plerisq; horum in potu, balneo atq; fomentis adhibita. Hęc ille. Quę omnia & rationē ex superioribus declaratam habent, & ostendunt sequentium causam: scilicet quomodo tot morborum aut plenā curam aut eius maximam partem perficere possit.

Idem quoq; refert, frigidæ potum conferre singultui, fœtori oris, fœtorisq; corporis tum suspurijs: nec ab re hęc omnia, nam humores corrigat & educat, putredinisq; illorum resistit, æstumq; membrorum naturalium tollit, quo sublato suspuriā illa inuoluntaria cessant. Quid quod

quod magis mirum est, nutritionis imbecillitati, atq; concoctionis uentriculi pauca ieiuno ebibita confert, aut enim malus humor coctionem impedit, uentriculicq; uires labefactat: & tunc pauca aqua (ut superius dictū est) expurgat uentriculum: aut caloris innati inopia, etiam absq; intemperie ulla uitiat opera uisceris: & tunc exigua aqua & longe paucior quam si ex redundantia humoris uentriculus laboret epota calorem in ipsum uentriculi cogit atq; confirmat. Sit autē à dimidio unciz ad uncias duas in maximis corporibus. Ita confirmato uiscere, quid mirum est omnes functiones restitui: unde ex bona coctione nutritione que reparatus ac restauratus in integrū, etiam absq; auxilio persistit, & munere suo recte perfungitur.

Sed noui quid dicturi sint ex Hippoc. Aqua sputū non prolicet, nec multo minus in laterali morbo auxiliatur. Recte inquam, si etiam recte quod obijcis, accipias. Epota aqua non potest sputum in abscessibus pectoris, multoq; minus pulmonis prolicere, quod intus refrigeretur,

geretur, & ut dixi, maior sit caliditas par-
tium pectoris quam aquæ quæ bibi pos-
test. Neque igitur statim, neque postquam bi-
bitur, sputum ualet educere. Adde quod
humor qui peccat, naturæ aduersatur,
scilicet sanies. Ergo calida pituitam edu-
cere potest, sanie non potest. Intus sum-
pta, nec in ore detenta morbum non le-
uat, sed fomentis adhibita. Sed & sic, &
in ore contenta, saniosum sputum iuuat,
educique facilius facit, epota inutilis est.
Hæc igitur differentia concordiaque est au-
torum, ipsaque rei ueritas, qui quotidianum
experimentum subscribere solet. Sed iam
ad alios illius usus transeamus.

In cholera igitur morbo præstantissi-
mum auxilium expertus sum potum a-
quæ tepidæ & nuper haustæ. temperat
acredinem humoris, & ipsum tum per in-
ferna, tum superna educit, uomitum effi-
cit facilem: atque ita undequaque utilis est.
Ego etiam in me ipso à fine morbi utiliter
inueni hyeme atque æstate: lauat, hume-
ctat cogitque uentriculum & intestina. Hoc
est quod toties repetit Auicenna in cura
huius morbi, & utatur aqua calida in po-
tu:

tu: sola etiam addit. Facit & ad hoc bal-
neum non parum, & maxime cum uel e-
suriunt ante perfectam purgationem, uel
in declinatione morbi. Reuocat enim
materiam contrario motu, scilicet ad am-
bitum & cutim ex centro: non tamen de-
bet aqua esse calida, ne humorum motum
ciet magis, & uires resoluat. Quam eti-
am ob causam non debet mora esse diu-
turna in eo. Alio etiam modo balneum
conuenit somnum conciliando, quo ni-
hil melius est in hac cura, ut cui libet satis
notum est. Propterea haud mirum esse de-
bet, si aliam etiam rationem balnei Gale-
nus libro de facile parabilibus inierit, scili-
cet: ut si quadrato sinu habitu in frigidam
demergantur. Ergo tot modis in hoc sa-
uo affectu aqua modo tepida, modo cali-
da uel frigida utilis est.

In conuulsione nonne inquit Hippo-
crates: Est autem ubi in distentione abs-
que ulcere, iuuenes bene carnosos, æstate
media, frigide aquæ multa perfusio, calo-
rem reuocat. Calor autem hæc soluit. Ga-
lenus in commento docet, hanc distenti-
onem adduci pro exemplo frigidorum

moræ

morborem, qui à frigida aqua curantur. nã, si alia sit causa, scilicet sanguis floridus aut uapor, nõ tot conditionib. indiget ut aqua frigida sanet ipsum. inferius enim docet, quod plurima aqua frigida large effusa leuat, extenuat & soluit dolorem, etiã in conuulsis. Duplici aut modo aqua frigida conuulsis opitulatur: primũ cogendo calorẽ intus, ex quo soluitur ac diffilatur causa morbi. Et ut diximus in expositione Aphorismorũ, Hippocr. ut reuocetur calor, sex conditiones adiecit: sine ulcere, iuuenis, bene carnosus, æstas media, aqua frigida, & multa. Ut uerõ sopiatur dolor, non tot requiruntur, sed tantum tres conditiones, aqua multa, frigida, large effusa: nam sensim & si multa non adeo terret naturam, ut calor ac spiritus omnino refugiat, membrũque deserant. Dolore igitur leuato, cum dolor trahat materiam ad locum extenuatur membrũ ex qua extenuatione post modum soluitur dolor totus.

Hoc igitur siue Hippocr. uoluerit, seu ut etiam extenuetur dolor, quasi per tres gradus procedenti, liquet ex frigida conuulsione

uulsionem tolli maxime, si aliqua adfuerit primarũ conditionũ, ipsa prima prætermittenda, uelut quod sit æstas media, uel iuuenis, uel bene carnosus. Verum non sola frigida, quasi aliud faciente, sed per se etiam conuulsio balneo calide aquæ curatur. Hoc enim dicit Hippoc. ac sæpius repetit, quãuis Auicenna haud meminerit. Laxat enim balneum tepidæ aquæ, atque ideo conuulsionem tollit. Solum in conuulsione, quæ è siccitate fit, balnei usum suadet. nam hoc si remedium est ullum, præsentaneum est.

Tremori etiam aque frigidæ usus in potu conuenit, ut refert Rasis Ioannitij auctoritate. Dico tremorem, qui ex uini potu ortus est, transitus ad aquã, a deo quãdoque bene curat, ut multis præstet medicamentis.

His etiã prædest, qui excrementa humida per cutim transmittunt, quorũque calor est mordax. Tales enim iam morbosi sunt, atque hos præcipue balneũ tepidæ iuuat, ut quinto de Tuenda sanitate Galen. docet. sicut & frigidæ potus, ut superius dixi: & sicut uersa uice infantibus ob naturam

ralem similitudinem, ut in primo eiusdē operis testatur.

Vtrum uerò etiā in superfluo cibi appetitū balneum aut aquæ potus, ut Ioan nitiō & Rasi uideatur, non solū quarendum est an, sed etiā cur & quomodo conferat, si modo conferre existimemus. Cōstat igitur primum, quod iuxta Aetium & Auicennam, fames facta ex resolutione nimia aut raritate cutis, optimè balneo aquæ frigidæ curatur, si curanda sit, & insatiabilis uideat̄. nā cōfirmatō corpore & cute ipsa ex eo balneo densata, cum parū aut nihil diffletur corpus, cessat etiā superfluus restorationis appetitus. Quod si ex uermibus contingat, panis ex aqua frigida exhibitus, utilis est. Rursus cum canina hæc fames infantes & pueros uexat, post aceti reliquorūque incidentiū exhibitionē aquæ calidæ frequens potus, ut Auicenna docet, pituitam illam desiccit, uentriculumq; purgat ac soluit morbū. Quod si fuerit fames è genere boulimi, seu eius quæ est cum satietate uentriculi, aut syncopi iuncta, tūc multum iuuat faciē cum aqua frigida asper-

spèrgere. Et generaliter calida aqua appetitū cibi superfluū ex humorum acridine aut frigiditate peruenientē soluere solet: frigida uerò his auxiliat̄, qui defectu potius q̄ abundantia nemiū eturunt.

Iā uerò in uentriculi imbecillitate quantum iuuat potus aquæ, tantum habebimus calumniantium: eorum scilicet qui putant excalesctos apud ignem calidiores esse, & abundantes multa pituita cruda humidiores. Etenim & in doloribus & cruditatibus & imbecillitate concoctionis aqua plus auxiliij afferre solet, quam uinum. Diximus autem & de hoc superius, & nunc quoq; dicendū est. Dicebat princeps: Aqua calida uentriculum purgat, si à ieiuno sumatur, & non nunquam etiam uentrem soluit. Ergo & in doloribus pauca, frigida & flatum discutit, & morsum humorum coercet, & calorem cogit. Vinum autem soluit, neque enim uinum conferre potest, nisi cū dolor est à frigida intēperie & absq; materia, absq; abcessu, & cum imbecilli calore. In omnibus autē alijs casibus aqua uino utilior est. Nā & fomēta ex calida &

illius potus flatū discutunt. Discutitur enim flatu à frigido & calido pariter, & maximè si utrunq; excellat.

Simili fermè ratione & quibus urina retinetur, & quibus immoderatè fluit utilis est aqua: in diabete enim quid utilis esse potest balneo aquæ frigidæ: quo sanatū quendam medicum qui iā propè mortē deuenerat (etate ei nomen Augustinus Batalea Triuiensis) uīdimus & iurē id: nā frigide balneo qd utilius ad tollendū intemperie tam siccam q̄ calidā & totū confirmandū corpus esse poterat. Omitto potū frigidæ cū uomitu. & qd omnia medicamēta cū aqua frigida exhiberi debeant: nā hic solū præcipua & maxima auxilia attingimus. Nō præter bonā morā, quæ pro uirtute patientis esse debet, & quantitātē ipsius aquæ: quæ quanto copiosior extiterit, & frigidior, tanto maiorē habet efficaciam. Ergo ut dixi, ut fluētē copiosius urinā cohibere aqua potest, ita retentā plicere cōtrarijs quasi uiribus Balneo ergo calidæ aquæ urina retēta, ut si q̄ alio p̄stantissimo auxilio, prolicetur. Verū immoderato usu, scilicet di-

utur.

uturnioris moræ, uires debilitant: intempestiuo autē alia mala procreantur, morbusq; in deterius p̄sepe agitur, & sine his etiam caput tentat. Oportet igitur caput eximere densa obducta, seu uelo, & neq; ultra uires sinere: neq; postquā compos fueris uoti, sed statim eximere, scilicet cū iam pro ratione urinā æger emisserit. Antequā autē imponas illū in balneū (quod etiā in omnib. alijs aquæ usibus præceptū esse uolo) postquam is ualidissimi auxiliij uicē gerit, seu balneo seu potu copiose sit exhibenda, præpurgatū esse corpus diligentissime, seu medicamento, seu inedia, seu aqua ipsa aut diuturno balnei usu, aut sponte, aut alia quacuncq; uia esse oportet. nā quedā corpora, quod moderate uiuunt, aut q̄ calida & sicca sint intemperie, uel alia quadā proprietate nature: uel quia cibis parum nutrientib. utantur, omnino neq; propter aquam, neque propter aliud purgari postulant.

Quod autē ita sit, tertio de uictus ratione in acutis docet Hippo, dicens: Balneum lassitudines tollit, mollit articuloscutimq; in ambitu corporis, urinam ciet, ca-

FFF 3

pitis

pitis soluit grauitatem & nares hume-
 ſtat. Conſtat igitur, balneum ad urinam
 ducendam eſſe optimum auxilium, quo
 etiam Galenus utitur, & præſertim ſi la-
 pis adſit. Atque in eo quid præſtantius
 potu multæ aquæ: quæ dum erumpere
 nititur, calculos quotcunq; fuerint ſecti
 educit, præſertim, ut dixi, in balneo & te-
 pida. Quod ſi educere nõ poſſit, motus
 illis reijcitur minore noxa, quam ullum
 aliud retineatur medicamentum, quod
 inefficax fuerit. Oportet autem ad xxx. li-
 bras aſſumere, ſi ualidæ ſint uires, tum et-
 iam plus. Medici autem ut aliquid præ-
 ſtantius facere uideantur, tum etiam for-
 ſan plerunq; defectu ſyncere aquæ, ther-
 marum Lucenſium exhibent: quanquã
 non adeo idoneæ ſint, quod aſtringant.
 Verum poſtquam de balneo mentionẽ
 habuimus, ſubijciendum etiam illius ge-
 neralem uſum (nam proprii ſuis locis ex-
 plicabuntur) eſſe cenſui ex Hippocrate.
 Eius autem uerba paulò ante præſcripta
 de hac re ſunt hæc: Tecto opus eſt
 quod fumo careat, copioſa item aqua, &
 crebra lauatiõne: ſed quæ non excedat,
 niſi

niſi res poſtulauerit. Neq; etiam abſter-
 gere oportet, quod ſi abſtergendum ſit
 aliquando, calido aliquo atq; multiplici
 pluſquam exiſtinetur utendo abſterſo-
 rio, perfundendaq; aqua multa, & celeri-
 ter poſt perfundenda. Via autem ad ſoli-
 um breuis ſit, facilisq; tum ingreſſus, tum
 egreſſus. Equi lauatur componat ſeſe,
 taceat, & nihil agat: ſed cæteros tam ab-
 ſtergere quam perfundere ſinat. Multæ
 quoq; aquæ miſturæ parentur, celeresq;
 ſiant peruſiones, & ſpongijs pro ſtrigi-
 li utantur. Et non ualde ſiccum perun-
 gant corpus. Caput uerò ſpongia, quam
 maximè fieri poterit reſiccare oportet:
 nõq; caput ipſum modo, uerũ etiã extrema
 & quãuis aliã partẽ corporis a frigoris in-
 iuria prohibere conuenit. Lauari præterea
 nõ debet, qui nuper ſorpiſit uel bibit, ne-
 que à balneo conſeſtim ſorbendum aut
 bibendum. Multum autem referre exiſti-
 mandum, quod æger dum rectè ualebat
 balneum affectaret uehementer, & lau-
 tioni fuerit aſſuetus: nepe tales magis bal-
 neũ appetunt, iuuantq; ab eo ſi utantur, le-
 duntur uerò ſi loti nõ fuerint. Hæc cum

nimis perspicua sint, ut à me exponantur minime indigent. Verum iam ad alios usus his qui dicti sunt, proximos transeamus. Omitto autem dubia atque incerta, uelut quod potus aquæ ante cibum & à calculo preseruet & à podagra, imò iam factam curet. Illud satis conitat, cuius etiam meminît Hippocrates in podagricis doloribus: multam & largiter effusam aquam frigidam dolores leuare, extenuare ac soluere. nam quatuor comoda affert, è quibus tria sunt constantissima. repellit enim materiam, membrum ipsum calorem reuocando confirmat, stupefacit, & si calida sit materia, tam illius intemperiem quam affectum in membro equat ac lenit.

Pari ratione cum multa sint lassitudinum genera in omnibus balneum non leue affert auxilium. nam concreta & dura emollit. redundantiam quoque digerit ac discutit. Humectat etiam solida membra, quæ sicca sunt in lassitudinibus, teste Galeno. Cum uero quatuor sint lassitudinis genera, ulcerosa, tensiua, phlegmonides atque ossosa: cuius Hippo. quarto

to de uictu in acutis meminît, quauis Galenus eam ad ulcerosam reducat. Igitur ulcerosæ balneum auxiliatur, quarto de Tuenda sanitate. Tensiue uero, & ei qui phlegmonem imitatur, tertio eiusdem, uario tamen modo. nam huic balneum medijs temperamenti, uel etiam iusto calidioris aquæ cum longissima mora conuenit, reliquis ex tepida tantum, aut etiam remissioris caliditatis. Quippe iam antea docuerat, quæ cuique uis sit aque, dicens: Tepida calefacit & humectat, quæ remissior est humectat & refrigerat: quæ iusto calidior calefacit, sed non adeo humectat. Sic uires balneorum ex dulci aqua Galenus paucis explicauit. Quas omnes, quomodo simul uno igne efficere ac temperare liceat, tum etiam illas miscendo superpositis sibi inuicem ahenis, in libris de Rerum uarietate, docuisset me memini. Porro cum non parum differant lassitudines affectusque, qui ex lassitudinibus comparantur, quique morbi iam initium obtinent. in ulcerosa quidem par ferme ratio est lassitudinis & affectus: nisi quod in affectu diuturniore

mora in balneo opus est, in lassitudine autem breuiore. Verum in reliquis non eadē est ratio, sed in lassitudine solis balneis opus est. in affectibus autem oportet prius sanguinem mittere, aut saltem purgare, ut succorum redundantia minuatur, inde balneum non ante adhibere. Memineris autem omnia balnea calida & temperata, aut etiā remissiora, modo frigida absolutē non sint, ieiunis & uacuo ab omni excremento corpore adhibenda, nisi perfrigeratis, quibus plus necessitatis quā utilitatis causa adhibetur. Nam in his neq; concoctionem tuto expectare, nec euacuationem moliri licet. Similiter & in densitate cutis balneum, sed non ex tepida, uerum calida, adhibere conuenit: affectus enim is ei quē perfrigerati patiuntur, similis est. Itaq; tot modis balneum dulcis aquæ conuenit. Sed cū de ossea lassitudine locuti sumus, postquam alibi locus non est, hic differamus. Fiunt lassitudines osseæ, quoties membranę quę ossibus circumducuntur affectæ sunt. Quod si citra punctionem atq; erosionem, aut tensionem uel grauitatem

tatem, ut plerunq; contingit, accidunt, ideo fiūt, quia humor crudus ac frigidus in illas penetrauit. Quod si ita est, palam & calidiorē, non temperato balneo eos indigere.

Oculorum autem morbis quantum conferat, etiam præter Hippocratis auctoritatem, dicentis; Dolores oculorum meri potio aut balneum, tum reliqua Galenus tertio Methodi medendi docebat his uerbis; Vidistis me grauissimos oculorum dolores solo nonnunquam balneo, & absq; auxilio oculis applicito, sanasse. ibidē meminit etiam de alijs quæ ab Hippocr. referuntur auxilijs. Sed hæc dixisse uolui, ut Hippocr. dicta intelligerentur, & quod seorsum illorum auxiliorum, & in grauissimis affectibus meminerit. Mihi uerò uidetur, quod balneum in omni causa, non quemadmodum reliqua conferat, uerū tamen in quibusdam non nisi corpore prius euacuato. nam eo casu non uideo cur auocando à capite & a credinem humorum temperando, non semper cōferat. Idē uidetur uoluisse Galen. quanquam obscurius, & Auicenna

na clarè, cum dixit, quod aqua calida cōfert ophthalmiæ. est autem oculorum morbus qualiscunq; *ὀφθαλμὸς* enim oculus est, tametsi propriè pro phlegmone intelligatur. At qua ratione phlegmoni cōuenit, etiam alijs morbis auxiliabitur. Sunt autem morbi oculorum supra qua draginta, itaq; quot morbis hoc unum prælidium conferat, satis intelligis: nec solum balneo, (sed & fomento, ut dicit Hipp. quanquam hoc non adeo generale est, tamen magis efficax: demum etiam ut alias dixi, potu. Quot enim à diuturnis morbis oculorum aut palpebrarum sola uini abstinencia sanati sunt: Sed & si aluus astricta sit, balneum eam emollit: siccata enim omnia humectat. Seu enim puluere, seu sole, aut igne, aut sulphureo balneo, aut labore uel uigilijs, quomodocunq; accidat, ex balneo corpus humectatur. Venter quoq; deiecit excrementa, ut Galen. testatur, atq; id ratione. nam post docuit oēs meatus balneo referari, & quæ in his cōtinentur humectari. potus etiam aque frigidæ multæ aluum purgat, ut quinto Epid. Pytho
clis

clis auctoritate & in famula Onesidemi. Quin etiam uoci solum ex defluxionibus impeditæ, uelut superius docui. sed & per se uel ex superflua exercitatione laboranti, nihil magis conducere testatur Galen. quam balneum, id addens: phonascos scilicet, eos qui operam dant uoci exercendæ assidue balneis uti solere: dabatq; exemplū de citharædis, præconibus comædis, tragædisq;, qui non alio magis utebantur auxilio, quā parcitatis cibi atq; delectus, tum balneorum: ipsi uerò non tã uocis robur necessarium erat, præterquā præconibus quam suauitas. Vnde patet, non auertendo solū & in defluxionibus. sed per se etiam balneum uoci opitulari. Videtur aut̄ hoc contingere, q̄ quemadmodū superius dictū est, balneum uniuersum corpus humectet: quo fit, ut in omni sicca intemperie sit salutare, seu calida, seu frigida, aut quauis causa excitata, ut Galen. inq; in libro de Marcore. In fluxibus quoq; balneum utile est, qualescunq; ferme fuerint, quam materia in his intro feratur, balneum aut̄ exterius auocet. Hoc est quod dicebat Gale.
quarta

quarta Aphorismorum: Balneæ calidæ purgationibus resistunt, quoniã ad contrarium motus matèriam ipsam deducunt. Et tertio de Victu in acutis: Balneæ sistunt uentris profluuium, & humores reuellunt ab eo in uniuersum corpus. Nec solùm fluxibus ex uentre, sed ad uentrem balneæ profunt, dicebat Galenus primo ad Glauconem. Quis dubitat cùm motus humorum ad uentrem intus deferat, humores balneum exterius auocet. Nec solum balneum tepidæ calidæque, sed etiam frigidæ, ut Ruffus docet, tribus imò quatuor in casibus plurimùm iuuat, primum, si fluxus ille fuerit ex bile temperat enim frigidæ balneum caliditatem in membris noxiam: secundum, si sit ex purgatione, aut imbecillitate, quod tertio loco sit, aut quarto in puerilis puerisue. in omnib. enim his cùm fluxus est, aut laxitas meatuum, aut humorum tenuitas, aut uirtutis concentricis imbecillitas, aut plura ex his. quare cum frigidæ balneum meatus constringat, confirmet membra, cogat humores, cui dubiùm esse potest, quoniam his cõueniat ad eò hoc au-

xiliùm, ut nihil possit esse accommodatius. Quinimo neque id mirum dici debet quod ille affirmat, scilicet aquæ frigidæ potum uentrem semper astringere, modo immoderatus non sit potus, & aqua salubris: quod ut dictum est, sapius semper supponitur: maximè autem conuenit, cum diarrhœa fuerit & ex biliosis humoribus, atque inassuetis uini potui. contraria enim ratione tunc efficacius prodest. Hippocr. uerò quinto Epidem. fluxus sistebat superfusa uentri aqua, ut in Antimachi uxore.

Robur quoque addunt ac uires corpori balneæ. quod cum dicat Galenus libro de Renum affectibus, ac tepidæ ad nutritionem optima conducant, frigidæ tamen in hoc casu sunt prestantissime. Subiicit autem: quod uerissimum est, Auiribus ualidis omnes morbi morborumque causæ profligantur. Sed quoniam hoc commune est (licet non communis sit quantitas utilitatis: quippe neque à cibus neque potibus, neque somnis aut exercitatione aut alia quapiam re tantum incrementi uires accipiunt, quantum

tum ex accommodato balneorum usu: (tamen si illa omnia si pretermittatur, aut perperam administrantur, plus afferant noxæ, ut balnea sint simul & securissima & utilissima) ad singularium morborum curam, atq; propriam etiam curam, per aquæ administrationem redeamus. Rursum ergo tumenibus hæmorrhoidibus; ut dolor qui maximus est sedetur, nihil balneo utilis est: & si anus ardeat, frigide fomento nihil utilius. Verum ad sanguinem tum hæmorrhoidibus, tum mensum proliciendum, quid tutius aut melius uel accommodatius balneo tepide calideq; ut etiam ad omnes sanguinis fluxiones aqua frigida superposita, locoq; balnei adhibita atque inspersa. Dicebat Hippocr. quinta Aphorismorum: In his frigido utendum est, ubi sanguis fluit aut fluxurus est, non ad ipsa, sed circa ipsa unde influit. nam si sanguis ex ulcere profluat, non tam tutum est frigidam loco adhibere ob dolorem: quem tamen si perferre poterit, adhibere conuenit: si non circum uicinis locis, & maxime ea parte, unde sanguis per uenas deriuatur in locis,

est. sed si sanguis ex naribus hæmorrhoidibus, utero præter rationem fluat, & circa ulcus uulnufue, quid prohibet etiam ipsi loco frigidæ fomentum & asperginem adhibere? oportet autem tam diu perseuerare in talibus auxilijs, quæ præsentanea sunt, & qualitate manifesta opus suum perficiunt, quandiu sanguis si statur. nam non est, ut in medicamentis, expectanda salus post cessationem ab auxilio. Hippocrates etiam quinto Epide. mulieri quæ ob catapotium parum sanguinis euomuerat, & uenter intumuit, & spiritus sistebat, adeo ut quinquies pro mortua habita sit, xxxvi. amphoras aquæ frigidæ superfudit, & sanauit eam. Eadem ratione & in erysipelate non ulcerato, & in abscessibus rubris confert. Est autem ratio, ut cohibeat humorem ipsi influentem, & caliditatem & siccitatem illius temperet. In reliquis uero abscessibus, qui dolore ægrum torquent, incessus & fomenta ac balnea ex tepida modo corpus non admodum plenum sit, emollit illos, lenit dolores ac soluit: unde fluxio, quæ plerumq; comitari so-

let. statim post cessat. Hoc est quod Hippocrates docet quinta Aphorismorum. Sed & illud animaduertendum, alium etiam esse usum calidæ in abcessibus, postquam materia defluerit, ut concoquantur, & suppurentur: & rursus, ut in his aquæ potu utamur. Sed ut ad propositū reuertar, ad aperiendas hæmorrhoidas, ad menses in mulieribus prolificandos, quidnam salubrius tina & balneo tepidæ calidæq; aquæ: auocat enim ad locum humores & sanguinem, eosdem de in attenuat, oraq; uenarum aperit. Hoc norunt balneatores. ubi enim cucurbitulas applicare destinauerint, corpus primum calida proluunt. Hippocrates in libello de Hæmorrhoidibus, cum curare uult, tepida aqua illas fouet, aut calida. Proueniunt hæ uenæ, si Vessalio ac sensibus credendum est, à uena portæ in parte iecoris caua. Vena enim quibusdam, quibus hic sanguis abundat, digiti minimi magnitudine illinc exortur, quæ in sphinctere se diuidit atq; diffundit.

Verum cum balneum ante cibum adhi-

hiberi in omnib. oportere docuerimus, ne quis omnino illud inconcussum præceptum esse credat, licere quandoq; etiã à cibo balneum ingredi: & quando quo modoue, docebimus. Igitur in sanis, qui negocijs astricti sunt, si solū panem assumere uelint, uel etiam cum melle aut passis, licebit post sextam horam in balneū ingredi, modo tamen ut ex hac consuetudine præcordia sinistra aut dextra grauentur, ut Galenus docet. In extenuatis uerò non solum licet, sed etiam conducit balneo admouere ægros post cibum assumptum. non tamen statim, sed cum e uentriculo cibus exire inceperit, id est, post tertiam horam. non tamen cibus is uulgaris sit, sed facillimæ concoctionis, & minime uiscidi alimenti, cuiusmodi assellorum caro, & pullorum iecora, & gobij rursus pisces. Panis autem leuissimus omni ratione, totaq; cibi quantitas ualde parca. Et tñ uel sic consumere etiam præcordia expedit. Hoc uero compendij ex hoc ritu, ut ita dicā balnei, assequimur, ut impleantur ægri, atq; impinguent: uelut Gale. rursus docet, Cauere aut oportet

in hoc casu, ne balneum tepido sit, uel mi-
nimo calidius, ne etiam ut refrigerare o-
mnino possit. Quod si hæc tria seruētur,
utiliter adhiberi poterit. Dico equidem,
ne præcordia grauentur, ne aqua à tepo-
re distet, maximè caliditatē uersus, & ci-
bus hora qualitate quantitateq; talis sit,
qualis esse debeat.

Cæterum ut ad ordinem redeam, in
uermibus etiam utilis est aqua, & maxi-
mè pueris & sitientibus & calidioris tē-
peramenti, uel saltē pinguibus ut nihil
melius, quod etiam norunt mulieres. o-
portet autem repente haustam multam,
& simul sensim exhibere. nam ex frigore
illo & humore partim disrumpuntur, par-
tim infra dilabuntur. Sedes quoque qua
nutriti solebant, & ipsa deicitur, qua sub
lata dispereunt. Verum si sensim dederis
non arduū erit, quin nutriantur uermes,
& grauiorem morbum efficias. In ardori-
bus etiam non solum uentriculi, sed mē-
brorum omnium interiorum, & qui cū
erysipelate sunt, nullum medicamentum
absquē frigida dari debet, quod etiam
Marcellus insignis medicus adnotauit.

adde

adeo enim natio calori familiaris est &
amica, incendiario autem contraria &
aduersa. In pruritu, ut docet autor libri
de cura icteri: Balneum calidæ euocat
uapores, & pruritus sedat ac tollit. So-
let etiam omne tepidæ aquæ balneum
pruritus mitigare. Cohibet & eadem ra-
tione seminis fluxum, & libidinis incen-
dium, non exiguum malum. Quidam e-
nim, ut Galenus refert sexto de Tuenda
sanitate, multum seminis colligunt: quod
si excernant, multum læduntur, imbecil-
lesque euadunt, fiuntq; sicci, graciles, pal-
lidi. Si uero non excreuerint, uigilijs in-
festantur, quod Galen. prætermisit, cum
tamen maximum, ut talium, incommo-
dum. Præterea & ut ille dicebat, grauan-
tur capite, stomachiq; fastidium sentiunt:
nec tamen ex continentia multum iuuā-
tur, cum pleriq; per somnum non mino-
re iactura semen effundunt.

Addo aliud quod sæpe uidere cōtigit,
hosce uiros cum tanta seminis copia ad-
uenerem, ob flatum defectum, esse impo-
tentes. Quid igitur his omnibus magis
cōducit frigidæ potu & balneo plusquā

GGG 3

etiam

etiam tepidæ: tum renum refrigeratione, in aqua corrente uelut fonte aut riuo demissione quoq; testium in frigidam aquam: His auxilijs tentigo superflua curatur, membrum melius tenditur, & somnus conciliatur. Quod si quæ princeps medicorum docuit, quæque sunt scelestissima, cum hoc uno quod sola aqua constat conferantur, inueniet plus esse uirium in sola aqua, quam in uniuersa fermè medicamentorum materia. Ad tuuat præterea hæc demissio testium, in aquam nuper e fonte haustam, immoderatam omnem sanguinis fluxionem undecunq; proueniat, & eos qui animo linquantur recreat. Et, ut dixi, ac Ruffus etiam testatur: Inuoluntarium seminis profluuium aqua super renes largiter perfusa, & balneum frigidæ, & immissio testiculorum, sanare potest.

Adeos uerò qui syncope laborant, seu ob oris uentriculi æstum, seu ob caliditatem balnei, ut primo ad Glauconem rradit Galenus, præstantissimum auxilium est frigidæ perfusio, tum etiã potus: retinere quoq; eam in ore, non parũ confert.

fert. Hæc autem talia sunt, ut in his casibus nihil aliud querere necessesit. Porro etiam in alijs omnibus lapsibus uirium, seu animi, seu uitalis facultatis, plurimũ prodest aquæ frigide inspersio. Si sanguis mittatur, donec frigida in ore continetur, homo non linquitur animo. Multo autem magis frigide inspersio comoda est, si syncope ob sanguinis fluētis copiam accidat. Et Auicenna: Balneum utile est ei qui syncopem patitur ob diarrhoeam uel choleram, aut uomitũ ex uentriculi inflammatione.

Porro in medicamentorum assumptione quot modis nobis auxiliatur aqua? primum, si quis uomitu tenetur aquæ frigide inspersione, & impositio-
ne manuum in frigidam, contineri solet medicamentum: deinde si non operetur, Auicenna suadet ut modicum aquæ calide in potu detur. accelerat enim, & auget opus illius, nec solum calida, sed etiam frigida hoc efficere solet: multa non tuto, pauca securissimè potest exhiberi, atque tuto, frigiditate enim quæ illi inest, tum potestate, qua etiã

cogit, motus cit quasi contrarios, purgationemque accelerat & auget. Idem si immodicè purgauerit, exhibita tepida, soluitur uis purgandi. Simili quasi ratione si quis cibo nimium grauetur, statimque uomitu prouocato non euomat, calidam aquam paulatim bibat, inquit Auicenna: cibum enim descendere cogit, & somnum conciliat. Pari ratione noxam aceti uinique temperat, atque ebrietatem soluit: uomitu, refrigeratione, humectatione, somno, purgatione per aluum, & urinas sedando molestiam & ardorem illorum potuum: nec solum eis permixta, sed etiam multo post copiose ebibita. Ego uero & illud animaduerto, quod uomitus si quis ad ipsum paratus sit, nullo faciliore aut efficaciore praesidio excitatur quam tepida potu, ut etiam in uita Aescopii narratur. Vnde etiam in uenenis praesens est auxilium potus aquae tepidae: oportet autem assidue bibere atque reijcere. Vbi uero resereris, gula, os ac uentriculus, si calidum sit uenenum, exoriantur, ita ut neque edere bibereue, aut dormire possint: sentiunt autem ardorem & sitim intolerabilem, neque quicquam melius etiam in hac aqua. Craterem imponatur rete: impleatur aqua, & super rete pronus ore aperto quiescat, ardor mitigatur, sitis extinguitur, somnus conciliatur, spiritus recreantur. oportet autem assidue aquam mutare, nonnunquam exhaurire ac reponere. Constat ex hoc usu quippiam melius esse in aquis subterraneis, quam aere, forsitan quod motu, cum terra non fuerit uitiata, melius quam exposita concoquatur. nam qui adeo aerem probant non uidentur quippiam laudare, nisi quod supremam superficiem tangat. Tot igitur modis aquae usus nobis est salutaris, nec ratione solum inuenta, sed experimento comprobata refero. nam pater meus cum auripigmentum album iuuenis a iuueni discipulo, ut ille aiebat, haussisset, sic tandem utroque usu aquae post triduum liberatus est. atque etiam huius inuenti gloria sit apud illum. Si enim patrem propria laude spoliauero, cui fidelis esse possum? Nuper uero cum Albertus Triczius Torigus, e Lilla urbe sal Ammoniacum ad necem haussisset,

tolerabilem, neque quicquam melius etiam in hac aqua. Craterem imponatur rete: impleatur aqua, & super rete pronus ore aperto quiescat, ardor mitigatur, sitis extinguitur, somnus conciliatur, spiritus recreantur. oportet autem assidue aquam mutare, nonnunquam exhaurire ac reponere. Constat ex hoc usu quippiam melius esse in aquis subterraneis, quam aere, forsitan quod motu, cum terra non fuerit uitiata, melius quam exposita concoquatur. nam qui adeo aerem probant non uidentur quippiam laudare, nisi quod supremam superficiem tangat. Tot igitur modis aquae usus nobis est salutaris, nec ratione solum inuenta, sed experimento comprobata refero. nam pater meus cum auripigmentum album iuuenis a iuueni discipulo, ut ille aiebat, haussisset, sic tandem utroque usu aquae post triduum liberatus est. atque etiam huius inuenti gloria sit apud illum. Si enim patrem propria laude spoliauero, cui fidelis esse possum? Nuper uero cum Albertus Triczius Torigus, e Lilla urbe sal Ammoniacum ad necem haussisset,

Ammoniacum ad necem hausisset, a quæ potu seruatus est: ac frigida magis leuatus, quam ullo medicorum auxilio. Hippocrates uero adeo in uomitu ex frigida aut calida confidit, ut quinto Epidemiorum referat, uxorẽ Antimachi, quæ r. Ortuã est, potuisse sanari, si ab aqua uomuisset.

Quid uero dicã de usu eius in his qui à cane rabido aut lupo sauciati sunt: affert ignis salutem, sed in deploratis frustra illius opem tentaueris, etiam omisso maximo cruciatu. appello deploratos, quæ iam aquam & unicum præsidium odisse cœperunt: iuxta illud poëtæ.

Nec formidatis auxiliatur aquis.

Ergo primum omnia auxilia, anteq̃ Tantalea siti teneatur, Galeno teste, cum frigida aqua exhiberi debent. Quisdam etiam philosophus, cum iam ad aquæ timorem ex hoc morsu peruenisset, ut narrat Dioscorides, balneum constanter ingressus, liberatus est. Eorum uero qui iam deplorati sunt, curam ex Celso transcribere libuit, ut quemadmodum in adagio est, fides sit apud autorẽ.

Et

Et ut Iurisconsulti dicere nunc solent, Sponsio sit pro dato meo & facto tantũ, non ex communi forma. Eius igitur uerba sunt hæc, dum illius morbi curam tractarent: Sed unicum tamen remediũ est, nec opinantem in piscinam non ante ei prouisam proijcere.

Et si natandi scientiam non habet, modo mersum bibere pati, modo attollere. Si habet, interdum deprimere, ut inuitus quoque aqua satietur. Sic enim simul & sitis & aquæ motus tollitur. Sed aliud periculum excipit, ne infirmum corpus in aqua frigida uexatum, neruorum distentio absumat. Id, ne incidat à piscina, protinus in oleum calidum demittendum est.

In morbo quoque laterali atq; peripneumonia, ac ex his generaliter omnibus pectoris abcessibus, quam utilius, quam necessarius (quem tamen communiter prætermittunt) sit aquæ usus, nunc dicendum. Hippocrates tertio de Victu in acutis inquit: Peripneumonię autem magis quam ardenti balneũ confert nã lateris pectorisq; ac dorsi mulcet dolores

lores, spiritum maturat. educitque, & spiritum facilem reddit. Dicebat Galenus in commento, quod Hippocrates præcepit in peripneumonia, intelligendum certius in laterali morbo, cum peripneumonia tam lateris dolore careat, quam etiam pectoris, ut deficere aliquid scilicet (morbo laterali) in textu arbitretur. Tempus autem lauacionis infra docet, dicens: Hippocrates cum tota utuntur pituita, magis balneum conuenire, non tamen simpliciter tunc solum, ut Galen. exponit, sed magis. Ergo Galenus in declinatione, Hippocrates etiam in statu non solum in declinatione conuenire affirmat, sed in declinatione magis, securius ac longiore mora. Quod uero dicit de his abscessibus Gale. censet & merito, de omnibus partibus pectoris: ego uero de omnibus internis intelligendum reor sub eadem conditione temporum morbi, scilicet flatus aut inclinationis. nam licet non possit excretionem iuuare saltem dolores leuabit ac mitigabit. Vnde de princeps quartadecima tertij de Abscessu iecoris suppuratoloquens, inquit:

Et

Et oportet, cum suppuratus fuerit, ut assidue utatur balneo aquæ calidæ. quæ sententia etiam fuit Rasis. Ex quo coniectura assequor, expedire etiam balneum in incremento abscessuum, modo corpus sit præpurgatum. nam cum duæ sint causæ incrementi eo tempore in abscessibus, motus materiæ & dolor, quantum balneum motum materiæ augendo efficit, tantum imò plus iuuat dolorem sanando. Præterea etiam ad contrariam partem ducit. Solum igitur meo iudicio excipere oportet illos quos Hippocrates excipit, ceteri uero & quotidie & diu, modo assueti sint, etiã ab initio morbi balneo tepide uti debent. Qui ergo in balneum ducendi non sunt, sunt quibus uires languide sunt, quique nausea bundi aut fastidientes cibum, aut biliosa eructantes, uel aluo astricta, aut nimis soluta, aut quibus sanguis e naribus, quantum oportet, aut iusto plus fluxerit. His tantum ergo quatuor exceptis, balneo illos per omnia tempora, sed magis semper procedente morbo uti oportet. Quod si Galeni sententiam

magis

magis probas, quam Hippocratis in declinatione. Quanquam & Galenus ipse paulo post etiam in mixto tempore illud admittit. Voco tempus mixtum, cum adhuc eger cum sputo cocto symptomatibus grauioribus urgetur, quia morbus partim est in augmento, partim in declinatione.

Verum quia prepurgatum semper supponimus, ut dixi, corpus in balnei usu, dubium est an in plethora conueniat: imo dubium non est, cum ipsam plethoram balneum curare atque sanare soleat, modo nullus morbus adsit. nam si sit quis, dubitat tunc non esse periculosam balnei exhibitionem, cum antequam per balneum plethora minuatur, morbus in immensum possit augeri atque interficere. Aliter autem sanis corporibus non parum conducit. Dicebat Galenus: Plethora (supple ex antecedentibus uerbis, si sine morbo ac dolore fuerit) tribus aut quatuor diebus, inedia, fritionibus ex balneis multis, curatur. Et rursus tertio decimo Artis curatiue inquit: Plethora curatur sanguinis

missione, tum frequentibus balneis, exercitatione, digerentibus medicamentis & inedia. Idem secunda Aphorismorum, sed ex sex presidijs ibi digerentia medicamenta pretermisit, ipsaque balnea, non ut in Arte curatiua secundo, sed quito loco collocauit. In ceteris consentiunt, quod scilicet ad euacuandam plethoram ratione attinet. oportet igitur balnea esse frequentia, & paulo tepidis calidiora, aliter tardius plenitudinem ipsam sanant.

In febris praterea omnibus, tum per genera, tum per species ipsas, enumeratis, quantam utilitatem haec afferant, atque primum generaliter nunc dicendum. Galenus enim in libro de Marcore ait: Febri quatenus febris est, balneum semper utile est. Illa enim semper sicca, hoc autem seu excalefaciat seu refrigeret, semper humectat. Quippe duae sunt praecipuae balnei in febris omnibus utilitates. Decimo Artis curatiuae: Fuliginosorum excrementorum euacuatio & deductio totius corporis ad symmetriam, scilicet ex immodica caliditate atque siccitate

te ad temperamētum, tā in solidis quam in spiritibus atq; humoribus, adeo ut si nihil obstat, statim febricitans in balneum ob tam egregias atq; presentes utilitates sit inducendus. Definit autem post quibus non conuenit balneum, scilicet his tribus, uel si dum ingreditur illud in horreat, uel si uires sint imbecilles, uel corpus crudis humpribus plenum, addimus nos iuxta illius sententiam quartam obseruationem, que non ad egritudinem differentiam, sed temporis morbi pertinet, scilicet ut in declinatione accessio- nis fiat, seu accessio ipsa cum typo fuerit, ut in intermittentibus, seu similis in- compresse annotationis, ut in semiter- tianis, alijsque continuis proportionem seruantibus. Porro imbecillitas ipsa aut totius est, ut uires facile resoluantur, aut membri alicuius principalis, tunc- que periculum est ne humores in illud confluant, ideoq; in neutro horum bal- neo uti tutum admodum fuerit: aut par- tes ignobiles, ut cutis artus, sedis locus, adenes erūt infirmę, tūcq; tātū aberit ut balneum sit inutile, ut etiā utilius multo
sit

sit his, quam illis qui toto corpore robu- stiores sunt, & alioqui inculpata ualetu- dine. nam in illis facile natura balnei au- xilio materiam febris in infirmum illud membrum detrudens, totum corpus li- berabit.

Enarrat autem Galenus in libro de Causis procatarticijs tres ægros, qui cū febricitarēt, nullo alio usus auxilio, nec expectato ut genus, nedum febris spe- ciem dignosceret, sed solo usus balneo dulcis aquę, ne febris amplius rediret prohibuerit, atq; ex toto singulos cura- uit. E quorum numero atq; ordine pri- mus Menander fuit. Sed uerissimile ta- men est, illas febres ephemerās fuisse. Propterea de illis agendum est: Igitur cum primum febris inuadit, & declina- tione statim nec semel, uerū crebrō la- uādi sunt, ut Galenus docet octauo Ar- tis curatiuę. Vbi etiā frigidam in po- tu exhibet. Quod uerō de meatuum cō- stipatione docuerat, idem etiā paulo post dicit de ephemeris, que exustione, ira, tristitia, uigilijs, lassitudine, curis ac
HHH refri-

refrigeratione proueniunt. Neque enim solum hos lauare & copiose & lapsius, sed etiam statim praestat atque oportet: non tamen ita eos qui ex obstructione laborant. nam euacuare antea decet, inde lauare in declinatione accessionis, modo inter lauationem & sequentem accessionem tres horae intercipiuntur: nam sub accessione ipsa lauare minime decet. Quod si ob cruditatem aut bubones simili ratione, ut si ex obstructione diaria euenerit, non nisi sublata magna causa parte, aut per euacuationem aut per coctionem lauare conuenit, conuenit tamen & ut in reliquis atque necessaria est. magis tamen balneo indigent sicci, seu natura, seu habitu, seu morbo ipso aut causa morbi, quam humidus. Ergo balneum est utilissimum, cum calorem mitiget, humectet corpus, & somnum prouocet. Atque his duobus in hecticam primo, inde in putridam transitus prohibetur. Ipse uero in primo libro ad Glauconem unius rei diligentur nos commonefecit, maxime necessariae, dicens: Omnibus

nibus quidem diarijs febribus balneum (ne quis ob alibi dicta de aliquibus dubitaret) necessarium est. Caeterum qui ex bubonibus aut constipatione laborant, his non inuutilis etiam est aer balnei, reliquos autem ab aere statim remouere oportet: in ipsa uero aqua quantum uoluerint permittantur, atque etiam quae ex bubonibus laborant. Ita hi & in aere & in aqua commorari poterunt diutius.

Manifestum est autem ex his, aliud fuisse antiquitus ordinem balnei, quam nunc sit in usu: atque in eis mos hic habetur, ex Galeno adijciendum ad uerbera, ut dici solet, curati. Is igitur decimo Artis curatiuae inquit: Prima pars balnei, quae admodum calida est, & absque aqua calorem per totum corpus aequaliter fundit, excrementa euacuat, exiguos meatus aperit, tensa relaxat, densa seu concreta fundit. Secunda autem quam lauacrum proprie appellabimus, in qua sicut ex humectatione irruatur, sic ex calore nihil illis commodi accedit.

HHH 2 Acceda-

Accedamus & ad tertiam, in qua & refrigerantur innoxia, quæ fuerant excelsa, & uires firmantur. Si qua uero & rarefacta, & iusto plus sunt laxata, ea in naturalem redeunt mediocritatem: id quod quarta balnei pars indicat. Quippe quibus omnia rite sunt adhibita, non post frigide usum adhuc sudant, & omnia ipsis excrementa uacuantur. Itaque ex omnibus quæ de balneis retulimus, una summa colligitur, quod uacuatur quidem, quicquid in corpore uel fuliginosum, uel humidum fuit. consistunt autem in naturali symmetria, tum caro ipsa tum cutis: solidarum partium ariditas corrigitur, & calor non modo is qui ex lauacro accessit, uerum etiam qui prius fuit ex frigide usu submouetur. Maximo huius rei documento est status, qui ex huiusmodi balneo redditur, postquam in sole feruente iter fecerimus. Quippe accedimus ad id, ne loqui quidem prælinguæ & faucium ariditate ualentes, totumque corpus stipulæ ritu aridum habentes. At egressi est frigida, ilico omnia
pro

pro naturæ habitu recipimus, nec febrili calore uexati, nec siccitate afflicti, promptè quæ loquentes, ac plurima sitis parte leuati. An igitur euidentius adhuc balnei uires in sicco et calido corporis affectu cognoscere desideras? Ego sane non arbitror. Licet autem, cui placet, experiatur quod incommodum sequatur, ubi tali peracto itinere non lauerit. At enim statim febricitabit, aut multo plenus tædio, grauato scilicet capite, perseverabit, potissimum si frigida calorem nondum extinxerit. Liquer igitur, quatuor fuisse in singulis balneis partes, in quarum prima quam iuste uaporarium appellare licet, non mediocris calor sine aqua, perfrigeratos tepesciebat, æstuantem in lassitudinem aut phlegmonem, uel constipationem atque exinde in febrem ne inciderent prohibebat: In secunda quæ lauacrum dicebatur, calidiore aqua lauabantur: in tertia tepida: at in quarta frigida, uigebaturque. Nostra ergo balnea non sunt, in quibus unica tantum domuncula, quam hypo-

HHH ; cau-

caustum licet a feruore nominare, calida, tepida & frigida admouentur, aëre cum ambabus postremis pugnante.

Si quis ergo balnearum usum reuocaret, non parum ad salutem hominum fecisse uideretur. At has quæ nunc pro balneis habentur, non solum omnino inutilis esse censeo, præterquam ad mundiciem, sed utilitatem longe inferiores lotionibus pedum ac manuum. quibus si quis diutius insistat, ad reuellendum non parua est efficacia, absque corporis calefactione. nihilo tamen magis possunt ea quæ balneum, sed tamen tepesciunt corpus citra noxam. Sunt enim irrigationes, embregmata, lotiones, fomenta, incessus, forus, omnia balnei iuste administrati quasi partes. Sola instillatio aliquid plus eo potest non tam omnis, sed quæ uehementis ac diuturna. nec plane instillationis nomine digna, nisi quæ tenuiter infunditur. Ceterum & procul et cum impetu quæ uim balnei superare potest. Sed ad rem redeo, putridis omnibus febribus, tepida pro balneo, frigida pro

potu,

potu, ni aliud obstat, conuenit. Ita definit Galienus libro de Marcore: censeat hæc tanquam principalia præsidia. Verum duo sunt obseruanda, quorum alterum utriusque auxilio commune est, scilicet ut non nisi constante iam coctione adhibeantur: in reliquo discrimen est non paruum inter hæc auxilia, cum balneum tuto semper, potio frigida non semper adhibeatur. Periculumque quod ex balneo succedit, etiam si diu quis immoretur, admodum leue sit comparatione periculi, quod ex immodica frigida exhibitione subsequitur.

Iam igitur omnibus putridis febribus frigida potio & tepida balneum conuenit, sed non tamen æqualiter. siquidem tertianis atque ardentibus magis, his autem quæ ex pituita sunt, minus hæc auxilia & maximis frigida potio sunt necessaria. In exquisita enim dicebat primo ad Glauconem, non solum semel & bis, sed etiam pluries, si delectentur, lauare ægros licebit, imò etiam si uelint, illos in aqua natare permittes. Similiter

HHH 4 in

in accessione sine, dum uehementer sitiunt, frigida potius sudores & urinam ciet, ut experimentum ostendit, refrigerato etiã & humectato corpore. Porro quoniam multis forsã arduum uidebitur, in quartanis balneum adhibere, quasi Galeno reluctante, sciat illum loqui de initio, ut ipse testatur, & tamen tunc etiam permittit. At quomodo balneum concocta materia, uel in quartana uel quotidiana aut alijs intermittentibus febribus pertimescemus? cū qui his febribus laborent, uigilijs torqueantur, & attenuantibus indigeant, urinãq; ac sudores prouocantibus: quibus omnibus balneum auxiliatur. somnum enim conciliat, humores attenuat, & sudores atq; urinam prouocat.

Restat ergo ut de ardentibus nunc febribus dicamus, quarum maxima curã pars tum ex balneo tum frigida potione pender. Verũ longẽ magis ex frigida potione, ut undecimo Artis curatiua docebat Galenus iuuantur ægri in ardentibus febribus, quã ex balneis.

Tres

Tres igitur solũ postulat ad exhibendam aquã frigidam conditiones: quod febris sit ardentissima quod signa coctionis appareãt, quodq; uires sint robusta. Adijcit uero quid mirũ, dicens: quod si æger ipse bono corporis habitu sit, scilicet bene carnosus & tempus anni calidum ac siccum demittendo egrum in frigidã etiam natationẽ, minime læseris. Quippe qui hac opportunitate usi sunt, omnes sudarunt, quibusdã etiam aluus biliosa deiecit. Auicenna uero quantitã aquaẽ exhibenda in hoc casu definiuit refrigerationẽ corporis atq; caloris extinctionem, natationis autem haud meminit: sed rẽ duram ac periculosam existimauit, quod sua ætate iam iusta balneorum administratio desierat. Ipse ergo conditiones omnes natationis potui adiecit, præter eam quã ad tẽporis qualitatem attinebat, cuius loco consistitudinem posuit, & ut uiscera abscessu carerent, ita ut apud illum sint sex conditiones exhibendẽ aquẽ: robur omnium uirium & membrorum interiorum, &

HHH 5 maxi-

maximè iecoris & uentriculi, febris ex humore calido, concoctio materiei, consuetudo bibēdi aquā frigidam, habitus carnosus, & ut nullus sit abscessus in uisceribus. Adiecit & septimam, ut non sit dolor in neruis, quæ minima est omnium. Sed non solum in ardentissima febre, quæ fit à bile, uerùm etiam in sanguinea ubi reliqua adsint, frigide aquæ potum collaudat. Quomodo autem corpus perfrigeratum & calorem extinctum intelligat, se declarat dicens: colorem uultus uiridem fieri, & hominem tremere. Ergo ubi res bene cedit, aqua aut uomitu uel per aluum uel urinas uel sudores humorem peccantem educit, uel si id non succedat, transmutata febre in mitius genus ac diuturnius egrū à mortis periculo liberat. Ego uero cū tres ardeñte febre laborātes sic curauerim omnes eadem die liberaui, qua aquā exhibui.

Pari etiam ratione in pestilentibus febribus præstantissimum auxilium ab aqua expetitur. Aetius libro quinto, Rufi auctoritate id docet, Oportet au-

tem

tem confertim ac copiosam haurire. cui sententiæ Rasis Ioannitij auctoritate subscripsit, dicens quod confertim epota caliditatem extinguit, sensim nō prodest. Aqua enim frigida potens est auxilium & naturæ amica, si copiose bibatur mouet humores, & naturæ auxilio uenenum cum illis expellitur, maximè tempore æstatis: in quo quamuis Galenus & Auicēna huius occasionis haud meminerint, tamen in ardente febre & sanguinea etiam, si contingat exhibitio aquæ, longè plus proderit & tutius exhibebitur, & facilius feret æger: etenim meatus erunt magis patentes, & frigoris noxa magis temperabitur, quam aliis temporibus. Neque uero solis febribus commoda est frigida, sed etiam illorum symptomatibus, quæcunq; ex ipsa tanq; morbo proueniunt. Siquidem merito, cū dicat Hippocrates, quæ proueniūt ex una causa, curari è contrariis illius causæ: at nihil tam contrariū febri esse potest, quā aqua frigida, ut ratione nō indigeamus ad hoc demonstrandum.

Quæ-

Quaecumque igitur symptomata à febre ortum habent, potu aut balneo frigida curabuntur. Velut sudor superfluous, qui curatur positis pedibus manibusque in aqua frigida. Et rigor uehemens balneo calida, tum etiam potu: & sternutatio & ciborum odium, quod potu calida aqua sanatur, aut uomitum prouocando, aut aluum subducendo. Et syncoxis, qua curatur ponendo manus & pedes in aquam calidam, ut docet Auicenna. Et iniquies, quam iuuat lectus positus iuxta euripos & fontes. Licet & arte imitari naturam, dum somnum cadentis aqua fingimus. Frigus quoque uehemens & diuturnum extremorum membrorum, quod calida balneo curatur. Tum difficultas spirandi & deglutendi, & nigredo linguae, qua si perseueret, solet (ut Auicenna inquit) esse causa abscessus cerebri uel membranarum eius. & manifestum est, quod curatur abluitione frequenti cum calida detergendo, inde lauando cum frigida aqua. Et similiter hecicis nihil melius est aqua frigida

frigida, tum in potu tum loco balnei. Sed de frigida in potu cum conueniret ephemeris putridis pestilentibus absque discrimine, tum hecicis: poteram eum usum inter auxilia communia omnibus febribus quemadmodum & balneum commemorare: sed non licuit, quoniam hecici quidam non ferunt illam. Quicumque enim iusto plus contabuerunt, non resistentibus uiribus (hi sunt qui primam speciem excessere) succumbunt. Verum balneum frigida, ut decimo Artis curatiue Galenus docet semper est salutare, etiam in deploratis casibus, aut enim illos curat, ut quibus nondum solidae partes consumptae sunt: aut si sint, in senilem habitum illos mutat. Quod si qui hoc iam salutari praesidio curari nequeunt, nechi alio prorsus curabuntur. Vt constat hoc auxilium & optimum esse, & securissimum, atque etiam efficacissimum. Sed quoniam pacto sit adhibendum, non mihi melius scribere, aut maiore cum authoritate posse persuasi, quam si ex Galeno ad uerbum haec ipsa etiam deseru-

merem

merem. Is igitur superiore loco, & ubi hanc curationis rationem diligentissime tradit, hæc habet: Quicumque hectica febre laborant, atque ex his præcipue qui iam marasmodi hectica febricitant, modo his nulla alia febris uel ex sola putredine humorum, uel cum phlegmone sit adiuncta, eos omnes audacter lauabis, sed profus citra omnem laborem, ne uires resoluas: quod ipsum cum noceat uehementer, occasio sit balnei culpandi. Quod citra laborem dixi, id ita intelligo. Volo æger in balneum super lectulo deportetur, in cuius prima è tribus domo nudetur ac transferatur in sindonem calentem promptè in id ipsum paratam, sint autem quatuor qui hanc teneant a quoque sine unus. Ac si quidem prima domus satis calida sit, æger in ea nudatus in secundam portetur: sin tibi frigidior uideretur, non nudus, sed cooperatus, uel alia sindone minime frigida, uel tali aliquo inuolucro. Constat autem & sindonem eam qua portabitur, esse ualentiorem oportere: aut si imbecilla per se

se sit, duplicari eam erit satius. Esto autem media domus non tantum situ media, sed etiam temperie, tanto scilicet prima calidior, quanto est tertia frigidior. In hac domo oleum tepidum esto, quo æger super sindone illatus, protinus perfundatur. Hoc facto tertiam ingrediantur domum, ducantque hominem ubi solium est sic, ut per tres balnei domos duntaxat transierint: per quas nec celeti gradu transibunt nisi qui ægrum portant, sed tantisper in prioribus domibus morabuntur, dum in altera transferatur tantum à lectulo: in media uero, dum perfundatur oleo. Esto autem & aer cuiusque domus nec summo calore, nec etiam frigens, sed admodum temperatus, & modice humidus. Id fiet, si aqua temperata ex labro sit liberaliter proiecta, ut perfluat per omnes domos. In ipsa uero solij aqua mediocriter moretur. Idque in sindone sustentus, nulla infusione aquæ, cuiusmodi in alijs uti solemus adhibita. Imo nec capiti eius infundi quicquam uelim, cum sit satis id quoque
bis

bis tertie una cum toto corpore in aqua mergi, demissa mediocriter deorsum sindone, ac rursus per quatuor iuvenes qui eum portant leuata. Mox hinc deductus in frigidam, semel totus tingatur, ne uel breuissimo quidem spacio illic moratus. Porro qui eum portant, tum reliqua omnia curiosè esse edoctos conueniet, tum celeritatem tingendi, non documenti modo: uerum etiam precepti loco præter cætera habere. Protinus uerò alter paratam habens sindonem ipsi injiciat, ac deinde aliam, tum in lectulo collocatus primum spongijs detergeatur, deinde mollibus linteis. Nec committent qui cum detergebunt, ut uolentius eum contrectent: sed quoad fieri potest, blandissimè. Post hæc unctum, ac uestibus amictum, rursus super lectulo in domum ubi cibatur, reducent ac nutrient. Sanè dictum supra est in horum commetariorum septimo, ubi siccam uentriculi intemperiem sanauimus, domum balneo debere coniungi. Hæc ille. Cæterum diuersa quædam uidebuntur

uidebuntur his quæ de natura partium balnei superius tradidimus. Verum illud animaduertere decet aeris mutationem pro arbitrio fieri, atque lauacrum in secunda domo nullum esse, sed aerem tantummodò humidum, in tertia uerò esse quasi transpositis uicibus. Cum enim hic sit imbecillis, decet sensim incalescere non in prima balnei parte. Hoc enim nos docet tanquam contra consuetudinem excogitatum. Demiror autem ex his ualde medicos nostræ ætatis, qui cum in omnibus ferme morbis, præsertim tamen in atrocissimis, quales sunt hectica, febris pestilens & ardens, demisso auxilio aquæ tam securo, facili, efficaci præsentia ad medicamenta omnino inutilia & noxia, & uix ab ullo authore probata confugiant, in quo trifariam peccant: primum quòd aquæ auxilium tam utili prætermittunt: secundum quòd inefficacia medicamenta perperam adhibent: tertium quòd omnibus deterius est, quòd corpus ita præparant, ut neque postmodum auxilio aque sanari possit.

Porrò de noxa medicamētorum in his morbis & usu inutilitate facere uerba non oportet. nimis enim ab omnibus atque peritis intelligitur.

Confert etiam in uulneribus recentibus: quod quia alibi in libris, scilicet Contradictentium medicorum tractatum est, tum maxime ex Celso, hic repetere superuacuum esse arbitror. Solum ea adiciam, quae ibi non sint enarrata: scilicet quod cura uulnerum tam paruorum, quam magnorum est exsiccatio, & robur caloris innati & sanguinis cohibitio, quae omnia aqua tepida aut frigida, ubi metus sit fluxionis sanguinis largiter effusa, & bene ac diligenter elota plaga praestat ita ut nihil melius, quam cum aliquo cruciatu id fiat non ignoramus etiam dixisse Hipp. Frigidum ulceribus mordax, cutem obdurat, dolorem insuperabilem facit, liuorem obducit, rigores febriles, conuulsiones, distentiones. At omnia haec frigidum dum permanent ac superat, efficere solet: at lotio frigidae tantum abest ut refrigeret, ut

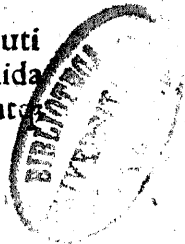
ut etiam paulo post calefaciat, ut quilibet potest experiri hyeme lauando manus cum frigida. luit ergo haec frigida lotio multum ad suppurationem, cum post eam statim pultinaria superposueris. Quod si pertinacius frigidam reptidies calida uel tepida utaris: quandoquidem constat. Hipp. de actu ac uera frigiditate non de potestate intelligere. De potu autem illud satis pertritum est, non solum in uulneribus, sed ulceribus, abscessibus, contusionibus, fracturis maxime capitis ac omnibus alijs casibus ab initio usque ad finem curationis solius aquae non uini potum conuenire.

In ulceribus etiam (quantum Hipp. de Fracturis loqui uideatur) planum tamen est ex libri titulo sententiaque uerborum quae hic subiiciuntur, de ulceribus generaliter loqui haec habet tertio de his quae in Medicatrina sunt. Aquae caliditas & multitudo spectetur. Caliditas ut supra suam ipsius manum infundat. Multitudo ad laxandum et attenuandum plurima ad carnem implendum & molliendum

dum mediocris optima est. Mediocritas autem in perfusione hæc cum adhuc suspenditur, priusquam concidat desistendum. primum enim tollitur deinde attenuatur. Vbi Galenus in commento hæc habet: Quæcunq; enim ex repletione erant intenta, sicuti omnia quæ inflammationem patiuntur ea dum euacuantur, laxari consueverunt. Quæ ex concretionem ob refrigerationem intenduntur, dum calefiunt: quæ ex siccitate, dum humectantur: quæ ex humido, dum coexinaniuntur. Quoniam igitur calida aqua præstare hæc omnia potest, & amplius atque diutius corpori fuerit infusa, eam laxare atque attenuare rectè dictum est. Implet autem carne, ac mollit dum corpus plenum fuerit, & ipsa suspensio mediocris: extenuat uerò multa, aut si corpus alioqui fuerit gracile. Vbi enim non fuerit quod trahat, quod præsens est consumit. Cæterum in his aqua non eundem præstat usum, quem in superioribus morbis internis, scilicet aut decoratione, ubi perfectè sanatiuæ cau-

causæ uices implet: hic autem non, sed eius sine qua curari affectus nõ possit. Sunt enim aquæ usus sex: aut enim conseruat sanitatem, ut uentriculi: aut præseruat à morbis, ut in oculis & renibus: aut curat perfectè, ut in hectica febre & ardente: aut sic adiuvat ad curationem, ut sine ea curatio perfici bene non possit, ut in ulcerum sanatione & ossium, qui iam tophum inutilem contraxerunt emendatione (atq; his omnibus modis principalis causa appellatur) aut ad curam conducatur inter cætera, ut in podagra & diarrhœa: uel ut ad decorationem proficit, in qua tamen primas obtineat partes, cum tamen finis non sit sanatio, sed decor & mundities, non meretur nomen causæ principalis in medicina. Itaque hæc pars quæ à uulnerum cura incepit, meritò tertia in ordine dici potest, quandoquidem præseruationem cum curatione aut conseruatione, ut moris est, miscuerunt.

Ad fistulas quoq; aquæ præsidio utitur Hipp. dicens: Postridie aqua calida

atq; multa proluere oportet locū. Hæc autē post floris æris immiſſionem. nam tunica fiſtule ſic eroditur, ut plerūque in ſeptem diebus. atque hæc de fiſtula in ano. Paulo poſt cum de pituita ad eundem locū decumbente loqueretur, addit inter reliqua curæ auxilia, ut ægrum in calidam aquā collocent. Et in uniuerſum calida aqua omnibus fiſtulis ac calloſis ulceribus utilis eſt, non ſolum ad extergendum ſordem, ſed etiam ad purificandum tunicam eorum ſinum. Quod ſi ulcus aliquod cū fractura coniunctum ſit, ut in calcis fractura; uel ſi ulcus non appareat, multa aqua calida ad curationem utitur Hippocr. libro ſecundo de Fracturis. & ruruſ in fractura abſq; ulcere uelut cubiti, dum calluſ iam confirmari cœperit: multam ruruſ affundit aquam calidam, ut materia nutriendo callo idonea, copioſa ad locum trahatur: ut in primo eiufdem dicit. Similiter & in luxatione ſpinæ doſi, dum os reponere, ſeu uertebra uult. Tertio de Articulis iubet ut locus multa calida

lida aqua lauatur ac foueatur, antequā reponatur. In luxatione etiam articulo- rum, manuū pedumue, quæ cum ulcere acciderit, ubi reſtaurationem conuulſio ſequatur, iubet articulum elidi, & multa aqua calida locum deinde foueri: ut in quarto eiufdem docet. Sic ſi cōtingat reſtaurationem oſis ſeu luxati ſeu fracti perperam eſſe factam: ſeu cum topho calloſe, ſeu nondum cōtracto, nemini qui in hac arte expertuſ ſit, dubium eſt quin calida aqua locus non ſit fouendus: & ſi calluſ iam contractuſ ſit, emolliendus. ac pluribus etiam diebus, ſi maior ſit ac durior, ut eodem loco frāgi poſſit, quo perperam oſ reſtauratum eſt, ne calli loco oſ ipſum frangatur. Ergo & uehementer calida & multa aqua, & diuturna mora & plurium dierum irrigatione opuſ eſt, nonnunquam cū calluſ ualde duruſ ac magnuſ fuerit. In talibus ergo quiſ aquæ uſum & adminiſtrationem non cauſæ illiuſ loco habebit, ſine qua cura perfici non poteſt. Quid ſi quiſpam frigore &

gelu membra mortua & iam putrescentia habuerit, nonne & hic aquæ frigida balneo indiget; non igne, quo excidit; non etiam calida, aut tepida aqua, quibus calor non refouetur: sed frigida aqua sensim reuocat, ut etiã testat Olaus Magnus Vpsalensis pontifex, qui de bo realibus gentibus scripsit, apud quos frequens est hoc experimentũ, frequentiorq; morbus hic atq; infortunium.

In decoratione uerbũ si quis usum aquæ collaudare uelit, ne ille omnino noctuas ferre Athenas uidebitur: cum ea sola abluat, purget, detergeat. Quin etiam ubi strigili omnem sordem e corpore elueris, nonne epidermia, pedum callosa duritie & crassitie calida aqua molliemus: inde gladiolo detrahemus illam eradentes, præcipueq; à calcaneos & ungues eadem ratione molliores factos præcidemus tã ex pedibus, quam ex manibus: quos si sine hoc auxilio præcidere tentaueris, facile eueniet ut lacerentur. humidum enim incisioni aptius longe est sicco. Hæc igitur de aquæ dulcis

dulcis administratione dicta sunt præmittens ea quæ minus ad medicinam pertinent: tum uero etiam illa quæ tametsi humano corpori utilia sunt non tamen adeo euidentem & certam habent rationem: ueluti quod si quis aquam, quæ equo bibenti superest bibat à peste præseruatur. Verum enim est frequenter, non tamen semper. Equi enim natura à peste, quæ in hominibus grassatur, est alienissima. Et spiritus eius ac salua plurima & efficax, quæ aquæ comiscentur, talia tamen paradoxa sunt, & à nemine artis perito tradita. Similiter ut illud prætereamus, quanta sit uis aquæ, quæ e cælo decidit certis temporibus, ueluti Martio mense, ex qua zethum & panis fiunt, qui in multos annos perdurant, cum alijs temporibus uix aliquot diebus atq; his etiam paucissimis maneant incorrupti, Quid ergo prohibet, ne aliqua talis sit ex pluuialibus, quæ uitam hominum maxime proroget? Hæc igitur ac similia, uel quia ab arte essent aliena uel dubia, uel quod

obscurā haberēt causam, uel quoniam alibi a me dicta essent, cōsultō pratermissi.

Solum respōsurus his quæ mihi obiijci posse sentio. atq; id primum, nū quid negare possim, dicent quia aqua hydropticis noxia non sit, ac uehementer: imo quidam cum sani essent, solo potu aque in eum morbum inciderunt ac mortui sunt. Quibus respondemus, quod aque usus in hydrope omni nō est malus, sed ratione quātitatis aut qualitatis uel causæ hydroptis. Quis enim ignorat, quod aqua mala non sit causa omnium morborum diuturnorum: ut secunda primi habetur. nam generat abscessus & durities in omnibus membris principalibus, & tabem & deiectionem appetitus, & morbos melancholicos & intestinorum difficultatem, aliquando uentris duriciem: nonnunq; inquit, etiam hydropticis. manifestum est ergo, quod potus aquæ per se non generat hydropticis, sed aquæ malæ. nec etiam hæc semper. Dicetis forsā: Aulcenna inquit in cura hydroptis, Et prohibitio a uisione aquæ

aquæ ne dum à potu ipsius, quantum possibile est. respondeo, Et in eodem capite inquit, Vino non appropinquet, calidam habens hydropticis. Sed neque in frigida omne uinū conuenit. Ideo quam loquatur de ascite sola, intelligit etiam de aqua cruda, non destillata aut natura perfecta. Quinetiam Aetius colaudat balneum dulcis aque tam tepide quam frigidæ in ascite. de quo alibi disputauimus. Sed non ad eō hic fauebo aquarum laudi, ut in morbo qui totus aqua constat, illas uino præferri uelim. Etenim certum est tepidæ aquæ usum nauisam excitare, uentriculum debilitare, coctionem corrumpere, corpus tabefacere, hecticam & hydropem gignere, nec tamen sitim extinguere.

Obijciet alius, quomodo tot & tanta una & eadem aqua efficere poterit, ac tam ualidis morbis occurrere? At hi qui de his dubitant, aut hoc ignorant, q̄ calor innatus omnes morbos curat, cum ualidis fuerit, ut ex Galeno docuimus, aut aliquid efficacius usu aque inueniri

ueniri credunt. Quod quippiam possit esse efficacius, non uideo, quæ tot modis & in tanta quantitate administrari potest absq; incommodo præsertim ob consuetudinem, tum etiam aded frequenter, quæ omni cibo miscetur, quæ potus omnis uices supplet. Quod uero calor naturalis omnes morbos curret, præter Galeni auctoritatem, ratio etiam ipsa manifestissimè docet. ille enim trahit, retinet, concoquit, si minutius est agendum, expellitq;. Hi quibus hæc mira de aqua uidetur, sunt qui existimant medicamenta esse quæ purgent, quæq; sanent morbos. porro horum inscitiam non est ut doceam, quando quidem illa solum aut naturam irritent aut adiuuent in opere. Ergo confirmato naturali calore, nec irritantibus indigemus, nec multo minus auxiliantibus. Dictum est etiam supra, quoniam pacto aqua frigida calidis atq; frigidis intemperiebus item humidis atq; liccis æqualiter satisfaciat unde omnibus morbis principale auxilium existit.

Dicet

Dicet quispiam, cur ergo nostræ ætatis medici non hoc uno præsidio utuntur? Quoniam ut eruditiores ac diligentiores uideantur, arsq; ipsa apud uulgum nobilior, malunt multis uti præsijs, quanquam debilioribus, atq; perperam quam uno optimo ac rectè. Quin etiam teste Plinio, imò ipsis oculis quotidie non contenti omnibus quæ terra aquaq; apud nos producit (quæ pene sunt infinita) & quorum neminam quidè partem norunt, quod uilia sint, ut celebriores uideantur, exotica longius petita, et ultra maria aduehi curant: tantū abest ut aquæ solius usu contenti esse uelint. Quendam scio è principibus ad quem cum uocatus essem, possetq; meo iudicio aqua curari, atq; ferme sanari, cum uiderem quorsum tenderent, permisisicis ut uteretur, quòd scirem illos non posse persuaderi unde etiam læsus non leuiter est: morbus enim tantummodo humidus erat. Causa uero seniū. cuiq; enim perspicuum est, tum in aquæ usum in inuentione ætheris, me hic solum decla-

declarationes attulisse, quod ita sit. Cæterum quomodo moderādus sit hic usus, uel commentario alterius amplissimo uel lōgiore libro, q̄ sit Pauli, totum opus indigere. Cæterū malui totā hanc artem exemplo ptolomei de cœlestibus præfagijs cōpēdiōse & obscurē traditam superesse, quā funditus interire.

At rursus dicit quispiam, cur saltem nullus antiquorum hanc tractationem conscripsit, cum ad eō utilis esset ac pulchra? Quoniā ueluti qui unico gladio lo sculpunt, totamq; imaginē effingunt maiore industria atq; arte egent, quam qui pluribus scalprijs atq; ad unū quēque usum accommodatis utuntur: ita difficile illis fuit hanc tantam artem tradere, multo uerō difficilius ad opus deducere his qui non omnino ingenio, iudicio industriaq; pollent. ob id & multi finistrē his traditis utentes, nec feliciter succedente euentu, me uana scripsisse calumniabuntur: cum non ego male scripserim, sed ipsi male meis scriptis uti contigerit: uel quia in deploratis casibus

sibus, & qui nulla arte sanari possint aquam administrauerint: uel quia in morbo & causa illius decepti, aliter quā debuisset: uel quoniam non debito tempore ueluti balneum in febribus putridis, dum coctio uix cepta est: uel quia non pro quantitate, mora, usu consuetudineq; uel quia incongruo modo, uel anni tempore uel quia locus ille minus aptus sit, aut aqua ipsa non optima, quod frequentissime euenit: uel quia in cæteris rebus necessarijs non rectē se gerat. His tot modis atque alijs innumeris aberrare contingit, ad eō ut hic usus non sit inexperti aut imperiti uel oscitantis: sed eius qui artem optimē attigerit, & illius exercitationem diligentissime tractauerit. His igitur non exiguo erit emolumento atq; honori: quandoquidē non solū plurimos deploratos casus, quiq; aliter sanari nequirent, sanabit. Et in omnibus morbis hoc uno præsidio, hacq; una ansa plus cæteris utetur.

Demum respondebit mihi quispiam, si tāta præstat hic usus aquæ solus, si adeo

adeo efficax, adeo generalis est, quem te tenere qui alios doceas optimè, uerisimile est, qui ueritatis adeo addictū te profiteris, ac tam intentè seruis, cum fatearis optimū esse uel uno medicamento omnes sanare, cur tu ergo non sola aqua omnes curas ac sanas? at te uideamus non minus quam ceteros omnes medicos medicamētis uti: alia ergo doces ac præcipis, alia facis, alia scribis, alia exerces. Hæc quidem obijci mihi posse sentio. Sed non rectè. primum quidem neq; quarta parte medicamentorum solo uti, quibus alij medicī uti solent. Deinde balnearum usus obsoleuit iam diu, adeo ut instaurari desiderent. nam ut superius docui, si quis perperam utatur, melius sit plerunq; abstinere quam uti: tum maximè quod non medicus est qui administrat, sed astates imperiti, stolidi, obliuiosi, alijs intenti. Aquæ quoq; nostræ regionis prauæ & ad usum medicinæ ferme omnino inutiles sunt. Quicūq; etiam artem quampiam uel nouā uel reuiuifcentem introducere studēt,

id

id sensim facere debent, ne error ministrorum uel arte uel artifici imputetur. Neque ego ab initio artem hanc exquisitissimè tenui, sed iuuenis ratione, & his quæ ab autoribus didiceram experientiam prius omnium rerum magistram accommodare uolui. Deniq; nec prohibeo, quo minus quisquam alijs, auxilijs, quæ in rem faciunt, utatur: nec ut abstineat stradeo, sed solum illud monere uolui, quantum efficacit̃ sit in usu aque uulgaris, q̃ facilis administratio, quam prompta occasio in unoquoq; morbo. Quamobrem talē usum neq; unquam prætermittendum neq; posthabendum alijs auxilijs, non quod illis quæquam ut inuidiosum præconem inuentionum surarum carere uelim.

Ergo cum tot utilitates tam euidentēs tam apertè prompteq; aqua exhibeat, nec ulla alia res id efficere possit, merito de illa, quantū per has temporis angustias successiuasq; horas licuit, deterrimauimus: nam neq; ullum aliud est, cui hæc omnia conuenire possint. Ele-

KKK

mento.

mentorū enim terra nobis intus nullo modo extrā nisi te sepelire uelis, nullus profus ad sanitatem usus. Aër præsto nobis undiq̃ est, et intus et extra: unde nec admoueri nec amoueri potest. Medicamenta nulla tam familiaria sunt tanta copia possunt exhiberi, tot modis congruere actu potestate, intus extra, manendo in his, uel mutando, quō sit ut neq̃ ignis enim actu semper calidus, & potestate nihil. Cibi etiā & potus potestate solum efficaces, actu nequaq̃. Ut omnis hæc sylua aliqua non solum parte inutilis sit atq̃ deficiat, sed tota ad tam uarios usus minus apta, & ut uerius dicam, inepta sit.

Restat solū ut uideamus, quali nam temperamento aqua ipsa sit. Plerique enim ut dixi frigidam et humidam in ultimo ordine esse censuerunt. Ego uerō neq̃ frigidam neq̃ humidam potestate ullo modo esse crediderim (modo siue ra sit) nedum ut in ultimo ordine talis habenda sit. nam quōd neque in ultimo neque in tertio sit, talium scilicet in frigidanti-

gidantium atque humectantium, ostendit moles magna, quæ ingeritur citra noxam: quod in nullo medicamēto huiusmodi ordinis seu tertij seu quarti facere licet, sed neq̃ secundum. nā si quis lactu carum libram edat, aut succū bibat multo plus refrigerabitur, quam si duas aquæ optimæ libras potauerit: quam quā lactuca uix primum frigiditatis ordinem excedat. pariter uerō ferme humida ut etiā frigida est. Qui igitur fieri potest, ut si elementum esset, atque in ultimo ordine, ut dicunt, humidorum frigidorum, quantumuis notha & adulterina et permixta, nec in altera qualitate, uix in primo ordine statui possit. Quamobrem cum neq̃ in secundo nec in tertio nec in quarto ordine constitui possit, nec in primo etiā poni debet. Quod enim paululū infrigidare & humectare uideatur id non cōtingit, quōd potestate ullam talem obtineat: sed quod frigiditate, quæ actu habet, et mole sua retundat uim caloris innati. Verisimile est autem, cum potus sit omnium animan-

tium. hic autem temperatus esse debet, non frigidus potestate. Aqua igitur optima, actu quidem, humida semper ac tanquam uehiculum: frigida uero aut calida, prout soli aut igni uel aëri exposita fuerit. Potestate autem neque humida neque sicca, multo minus uero calida aut frigida, sed quasi qualitatis omnis expers est. Non ignoro quam multa aqua comoda ad diuersos morbos possem adijcere, sed cum ex his illa habeantur, malui ad sequentem tractationem, quae minus pertrita est, & magis obscura, descendere.

DE VITALI AQVA seu de Aethere.

HActenus igitur de aqua simplici naturalique dictum est, sufficereque meo iudicio. cum caeteris mos sit alios ante dānare, quae de eadem re scripserint, antequam ipsi aliquid dignum lectu ederent: nobis hoc indignum uisum est ut ab initio praefaremur: nunc postquam id praestitisse

praestitisse persuademus, satis audacter testari possumus, neminem ante nos de aquae usibus praeter Hippocr. (sed is obscure satis, ut mos erat illius aetatis) scripsisse. At multo minus de aqua simplici, quae arte paratur, quod antiquis omnibus tum etiam nostro aeuo incognita sit, quisquam locutus est. Quod etsi haec ars iam fabularum more tractata sit a quibusdam, hoc tamen ei obesse non debet, ut neque Deum non uereri, quod deos risu dignos poetae cofinxerunt. Nec historiam negligere ob Heroum ficta gesta atque incredibilia carminibus Italica lingua uulgatis, nec magiam contemnere naturalem ob praestigiatores, neque gemmarum ornatum ob adulterinam eas metiendi industriam. Ita sapius contigit, ut ex artibus seplasiae fraus oriretur: nonnunquam etiam a fabulis homines ad ueritatis inquisitionem excitati, in eius inuentione peruenire. Initium tamen nostrae considerationis non solum ab illorum nugis ortum habuit, sed ex rei ipsius natura prioreque tractatione. nam ut naturalis aqua frigida est

& humida, & quo melior fuerit, eo minus frigida est & humida: ita ætherea, quæ arte paratur, calida est immodice atq; sicca: quæ tamen & ipsa, quo fuerit temperatior, eo præstantior erit. Videntur autem pleriq; philosophorū, qui tamen nomen eius attigerunt, aliud quippiam per hanc aquam intellexisse: neq; tamen simplex, ut hæc uere est: neq; innoxium, sed aliq; helixir, id est, circumuolutum, seu elysir ab *ελυθει*; seu inuolutus, quod inuoluēdo fiat ac circumuoluendo: uel ab *ελυσι*, Elysius, q; felices & perpetuas reddat: uel ab *ηλι* solaris, quod uitalis sit ut sol: aut quod antiquo tempore solis radijs conficeret, interpretantur. ether compositum quoddam ex aqua ardēte & aromatibus destillatum, denuo aliq; infundunt aquæ ardenti nobilia medicamenta, eaq; aqua solum colata non destillata utuntur: aliq; ex uarijs medicamentis eam conficiunt, ea sub fimo putrefaciendo, inde destillando: quidam ex unica tatum planta educere conantur scilicet chelidonia: quæ omnia licet

cet efficacia sint, ætheris tamen nomine prorsus indigna sunt. nos enim simplicem aquam per æthera intelligimus innoxiam & efficacissimam, nō solum ad uitam producendam, sed etiam ad corpus præseruandum ab omni morbi genere. De elysir autem ac cæteris huiusmodi medicamentis non sum uerba facturus: solum id dicam, quod ad magnū errorem pertinet illorum qui talia conficiunt, scilicet quod ardentem aquam non elysir ipsum nobis exhibent. Est enim aqua clara, acris saporis, nulliusq; præstantis odoris: licet ad morbos frigidos satis efficax, quod sit calidissima. Verum autem elyxir colore est urini, odore acri quidem et uehementi, sed iucundo tamen, quale est oleum spicatum. non autem simili.

De uera autem uitali aqua primū dubitare licet, an aliquid per circuitum à calore possit refrigerari. constat enim quod calor semper attenuat. deinde experimētum docet aquam ardentē quo sapius fuerit destillata, eo tenuiorem &

acutiorem esse, adeò ut septies destillata, statim ardeat, & degustari minimè possit. Aqua etiã excalefacta quidnam aliud quam caliditatē cōcipere potest; ignis enim talis est. Verumtamen usus ipse docuit temperatiorem fieri hanc aquã circulatione. Cum enim aqua tepore illo in uaporem cōuertatur, uapor autem hic priore crassior sit, quoniam à leuiore calore factus est, necesse est dum redit, aquam gignere mitiorem. Rursus quæ media sunt, solent extrema ad se retrahere, aqua autem hæc extremi rationem habet ab initio, calor uero à quo circumagitur minor, quo fit ut ab eo calore reperiatur euadat. Dicemus igitur calorem semper attenuare, nam ex aquæ substantia in aërem mutat, hoc autem est attenuare: non tamen in tenuiorem aërem minor calor mutat quam maior. De experimento uero, ut docuimus, ipsum nobis fauet, quandoquidē non destillatione hic utamur, sed reuolutione, quantum uero intersit inter hæc, paulo post declarabimus. Quomodo autem aqua excalefacta

excalefacta crassior possit euadere dubiū uidetur: quòd euadat, haud dubiū est. Causa ergo non obscura est his qui in libris de Subtilitate exercitati sunt. nam ob id dēsiior euadit aqua per circulationem, quoniam tenuiores partes in spiritū resoluuntur, crassiores attenuantur. Aqua igitur circulatione temperatior & equalioris substantiæ euadit. Sed ut huius rei maior notitia & facilior habeatur, primū docebimus quid intersit inter circulationem & destillationem.

Destillatio igitur ab acutiore calore maioreq; necessario fit, quòd uel respiret uas ipsum, uel capacius sit. Si enim in aërem humor etiam pari substantia resolui debeat, maiore calore indigebit, ubi pars caloris maior resoluitur aut inutilis redditur, quæadmodū in uasis respirantibus aut capacioribus; hoc enim in libris de Subtilitate declaratum est. at uero præter id quòd in reuolutione calor magis colligat, quoniã non respicit, & etiã qui sursum recta fertur, substantia ex qua destillatur aqua, crassior est,

KKK 5 ut

ut quæ nondum ignem experta sit: necesse est igitur ob multas causas acriore & maiorem esse calorem destillationis & circulationis, atq; id ita se habet. Alia uero causa euidentiore est, qd destillatio breui tēpore absolvitur, reuolutio longiore. Causa etiā huius differentie est: quoniam destillatio si in longum produceretur, tenue humidum absumeretur: tum quia respirat uas, tū quia calor maior est utcunque: tum qd maximum est quia humidum illud terre substantie copulatur. Necesse est igitur destillationē celeriter perfici, & qui lentius agunt, iacturā aquæ tum olei, si oleum prodeat, faciunt. Quamobrem & maiore calore indigent ob hanc præcipuam causam. Cum uero circulatione attenuantur, si calor sit ualidior, multiplicato spiritu uas disrumpetur. Manifestū est igitur reuolutionem fieri in uasis conclusis & recte stantibus & à modico calore & tarde, destillationem nō ita. Est uero & medium quoddam inter hæc duo præparationis seu cōcoctionis genus, quod sub
fimo

fimo sepultis ex toto uasis fit. Solet autem fimo calx recens substerni, & repēs aqua inspergi, atq; singulis quatuor diebus utrunq; permutari. Permiscentur hoc auxilio quæ iunguntur, alia superantur, ut stibium, plumbum, æs ab aceto, inde uis exprimitur, alioquin insuperabilis. Terminus plerunq; est lx. dies, in mixtione xxx. in cōcoctione xx. Pro æthere autem exquisito inutilis est hæc sepultura. Sepulturam dico, quoniam in circulatione totum uas mergitur in fimo, atq; obruitur: in circulatione prominet pars superior, ut quod ascendit in aquam, denuo reuertatur. in coctione uero aut mixtione hoc cum non fiat, tenuiores partes resoluuntur. ideo hæc opera in æthere tum ob simplicitatem tum tenuitatem prorsus inutilis & etiam damnosa est.

Sed cur destillatio non ex uasis recte stantibus: quoniam calor ualidior faceret ut fumus dissiparetur: aut dū occlusus esset, rediens infra non separaretur, sed priori materie mixta aqua tota fœdaretur

daretur parte absumpta. Fit igitur ex uasis inclinatis aut situ, aut canalibus. qui si toti occludantur, ignis absumit aquam si autem respirent, fumus dissipatur. Propterea utrisque modis partem aquæ petire necesse est. qui ergo longioribus canalibus utuntur et apertis, hi plus colligunt aquæ, fumus enim ubi frigidum tangit, in guttam uertitur, celeriter uero separatur ob ignis uehementiam. Propterea etiam dubitatione dignum est, an sensim adiecta materia plus aquæ reddatur, an tota simul. uidetur autem materia simul adiecta longiori tempore indigere, & ob id plus ex aqua absumitur, pauca autem celeriter siccatur: igitur pauca cum moderato igne plus aquæ emittit, sed maiore tædio. Eadem est ratio magnitudinis uasorum nam in maioribus dissipatur, quoniam uehementiore calore indigent, in paruis ab igne plurimo materia aquæ absumitur: optima igitur parua, & cum moderato igne. Et rursus quæ pluribus constat canalibus angustis quam uno amplo, & si

perpe-

perpetuò refrigerentur. Olea uerò & substantiæ densiores aqua, conclusis & apertis uasis indigēt: quoniam uis flammæ atque ignis maior exigitur quā ut firmus sisti possit. & ob id totum periret. oportet igitur & ipsa refrigerare. Vbi uerò aqua detrahatur, non oportet concludere uasa. Quid si amplissimis uasis & conclusis colligant aqua: nam neque dissipari ea poterunt, nec fumus dissipari. atque idem beneficiū sequitur quod ex apertis plus colligetur: sed impæfæ aliquid erit.

Eadem autem ignis, ut è salicibus minus absumit, uelut & calor humidior, ut ex balneo, uinaceis feracibus, quæ pruna et cineribus, utrum uerò ex flamma plus quam pruna absumatur, quæstio est: utraque enim in extremo est siccitatis. Verum flamma cum uehementiore motu est (ut in libris de Subtilitate dictum est) pruna in densiore materia. flamma ergo celerius pruna aut uehementius urit: flamma uerò quæ ex ardente aqua concipitur, parum & tardè urit, quoniam paruum habet motum. igitur in destillationibus

nibus flamma utilior est in circulationibus pruna leuis. Sed in destillationibus flamma inæqualis affert multa incommoda, in circulatione pruna, ut dictum est, uehementior quam par sit. itaque in destillationibus pruna ob æqualitatem utimur, in circulationibus remissione calore quam pruna. Sunt ergo siccorum calidorum genera præcipue quatuor: flamma & pruna & cinis tum sol. humidorum uero totidem ferme: fimus fraces, uinacea, balneum. Sunt autem siccorum ignium e genere etiam: arena cinere tanto potentior, quanto ferri limatura ipsa arena. his enim calefactis & nonnunquam ignitis ad destillationes difficiliorum rerum uti solent, ad circulationes tamen inutiles. quoniam omnis circulatio in humido tenui fieri debet. Verum hæc omnes ferme dubitationes cessant, quandoquidem in turricula (sic enim uocant artifices) concluso lebere tantus feruor aquæ sit, ut metallica destillari posse uideantur, collecto utrinque calore & in igne & in aqua.

Utrum

Utrum autem humidi calores minus absumant, dubitare non licet, motus enim absumit, ut in uentis uidemus: qui tametsi frigidi sint siccant tamē et celerius quam solis calor. An uero etiam in uitrea uasa aliquid ex qualitate propria, puta odore & putredine simi ingrediatur, dubium est. Videtur enim simi calor temperatior balneo, & diuturnior ac maior fratribus atque uinaceis. Fracium quoque calor minor est & humidior quam uinaceorum. Optima igitur ad circulationem fraces inde balneum. nam uinacea magnam sortiuntur inæqualitatem, & non tam diu durat: fimus uero remittit aliquid, nam cum calor penetrat, penetrat & uis que illi adiuncta est, seu modus: is autem est putredo. Calor enim partim penetrat, partim simile gignit, ut rouis modo tutiora sunt quæ non putrescunt. in fratribus autem & uinaceis putredinis quædam species uiget, sed non tanta ut opus iufficiat. Posthas balneum est tepide aut paulo calidioris aquæ.

Quomo-

Quomodo ergo æther nobis parādus sit, quemadmodum & reliqua, a fine sumere oportet: finis autē ab indigētia. Indigent senes ut humidum, quod terreum & feculētum euasit, iam tepurgetur, optimūq; fiat, & quale puerorum, tum etiā ut membra ipsa mollescant, & uires omnes confirmētur, tum naturales tum uirtuales ac sensibiles, atque facultates quæ corpus ipsū mouent. In his igitur quæ fieri possunt, facere oportet: in quibus non licet ut ulterius nō labatur, corpus prospicere decet. At hæc quomodo sciemus, nisi prius cognouerimus in quibus restituere licet, & in quibus non. Si igitur restituere liceret humidum pingue & molliciem solidorum, regredi etiā uersus pueritiā liceret, at non licet: non ergo possumus humidum pingue restituere, neq; membra solida emollire, sed solū possumus morari senium ac retardare. In his uerò quæ ad robur uirium pertinent, cum uideamus senes bene ualere aliquando, & aliquando malè, letos tristes, alacres pigros, robustos debiles: constat

les: constat eadem quæ casu eueniunt, etiā sapientia aliqua haberi posse. Quinetiam talia sibi inuicem auxiliantur: concoctum enim bonū robur efficit corporis, robur autē appetitum cibi excitat & somnum, unde concoctio atq; nutritio: atque hæc exempli causa dicta sunt. Quid igitur ex æthere expetendum: ut uires redimat, retardet autē ulteriorem humidi deprauationem. Deprauatur autem; ut in morbis, curis, superfluisq; laboribus, cibisq; qui non rectè perficiuntur, insuper uigilijs, hæmorrhosagijs & intēpestiua uenerē. Hæc igitur omnia ad unam causam reducere oportet, quatenus defectum inducit: nam tabes non defectu deprauat humidum, sed consumendo et per se. Ea igitur alia esse non potest, quam impedita innati caloris functio, quæ etiā ab excrementis, & alijs operationibus aliò auocantibus & ex illius diminutione prouenit: tres enim uidentur esse modi, aut quia substantia minuitur, uel quia functio impeditur uel diuiditur. Si enim ipsum cali-

LLL dum

dum manet, manet & facultas: functio-
nem autem non ita necesse est. Hoc ue-
ro omnium operationum esse principi-
um & ratio ostendit, cum sit cœleste &
experimentum docet. quæ igitur super-
flua amouent, & calorem excitant, hoc
agere possunt, nã de diuisione quasi res
uoluntaria est, & ad quartum de Tuen-
da sanitate pertinet. Porro quæ amouēt
superflua et calorem excitant, uidentur
dupliciter nos offendere, & quod resol-
uunt quod optimum est educendo, &
quod motu siccant. Cum prauis enim
succis semper aliquid boni educi solet,
& motus maior corpora siccant. hoc
enim iam dictum est. Indicio etiam est,
q̄ omnis ætas senectâ breuiore est quam-
uis ob caloris in senectâ paruitatem lon-
giores reliquæ esse deberent. Nulla igitur
est causa, nisi paruitas motus in ea e-
rate. Vnde ad uitæ longitudinem exer-
citatio uehemens cum multa alia addu-
cat incommoda, illud præcipuū haber,
ut atate præcipitem agat, & senium ac
mortem cum illo acceleret. Quæ igitur
uitam

uitam producere debent, nec siccare ue-
hementer, nec motū magnū ciere oportet:
sed calorem cogere, excitare leniter
et superflua expurgare, tū in intima pe-
netrare. Eiusmodi ergo substantiā tenuem
primū esse oportet, et bene olentem.
his enim quæ bene olēt, gaudet membra-
tum calidum ut motū cieat atq; talē quæ
spiritum nutrire possit, quæ aut nutriunt
familiaritatem cū corpore nostro habēt.
iam enim uinū quasi spōte tale est, nutrit
enim et celerrimē et amicū est nature &
calidum & odoratū & tenue, sed tamen
non quantū esse oportet nō enim statim
intimā subit, sed partes habet secū inuti-
les, quæ illud remorētur. finge igit̄ uinū
statim se cordi offerens, nihilq; secum in-
utile aut noxiū ducens atq; id optimum
tale est æther. Manifestū est igitur, neq;
aliud quicquam neq; ex alio fieri posse.
Verūm dum fit, quoniam ab igne fit, ne-
cessario in igneam naturam transit oportet
igitur hanc naturam, ab iniuria illata
reddere immanem. Palam uerò est, &
tale quippiam atque adeo perfectum et

melius oriri posse. sed ubi hoc contigerit, nondum compertum est. Itaque iam materiam rei ipsius, & necessitatem preparationis, & finem ac damna preparationis etiam edocuimus. Ex quibus facile percipitur, non esse sapius destillandam aquam, quæ ætheri faciendo promateria est: siquidē ignis nil adijcit præter tenuitatem, quod utile sit. cæterum naturam æther præparatam calefacit, immodicè siccat, urit atque corrumpit. Verùm dices, destillatione purior & defecata magis, magisq; tenuis euadit: fa-teor: non tamē hæc puritas ab initio tam necessaria est, cum possimus circulatione id efficere. Cum enim inter duo quælibet extrema medium quoddam sit, imò & plura generum mediæ pro extremis habentur, erunt & mediæ circulationesq; uim habentes. Sunt enim circulationes recte conclusæ, & cum lento igne aut calore. calor enim omnis ignis, ut aliàs demonstratum est, nisi internus fuerit: inclinatur igitur ac miti calore conclusæq; mediæ potestate erunt, non igitur

tur nisi semel destillata esse debet materia ætheris. Destillatur ergo sic, ut oleo excipiamus. nā quæ in eo descendit, abijci solet: colligitur cum primum supernatare cœperit, & donec rursus descendat eadē altius in aërem proiecta, si pauca fuerit euanescit nec descendit: atq; ea optima est, ita unica destillatione absoluitur.

Vt autem intelligamus rationem operationis, & quantitatem seu magnitudinem uirium ætheris, supponatur uis optimi uini, a. b. & quod feculentum est, impediēs in a. ex omni parte in c. igitur ex dimidio & per dimidiū in d. per quartam partem, & in e. octauam: ita ut in b. nullum sit impedimentum ratione substantiæ, sed solum humani corporis iuxta omnem operationem in uentriculo, iecore, uenis & corde: erit ergo infinita in comparatione eius quæ habet impedimentum in a. nō autem simpliciter obparuitatem & actionem membri. Et ut rem aliquo experimento doceamus, si iuxta humeros pondus annectat multo

LLL 3 maiore

maiore cum labore mouebit, quod si pondus alienum tractet: impedimentum enim intimum longe plus fatigat quod si extra. at in uino impedimentum intimum est, & maximum. uix enim xl. portio aether est ipsius uini, tecum igitur expende, quales uires habeat aether uini comparatione. Deinde cum non quiescat ob subtilitatem non retunditur illius facultas a membro. Cor enim maximam uim habet attrahendi. ut in medicis disputationibus docuimus. Centuplo igitur maius est opus aetheris quod optimi uini. at uidemus quantum afferat utilitatis uinum collapsis uiribus, languentibus facultatibus, tristitia oppressis animis, utilitatisque partibus ob inopiam caloris innati: unde non alio Galenus auxilio utitur (quamuis perperam Arabes ob legem hanc in alia transmutauerint) quod uini odorati potu, quod omnes uires recreat. Constat etiam, modo ne humor aliquis malus iam genitus offendat, aut exterior noxa, omnem prauitatem ex caloris innati defectu oriri non solum

solum in humoribus, sed etiam membrum. ueluti carcinomata & erysipelas & bubones et ulcera maligna, ut Galenus testatur in libro de Cibis boni & mali succi. Confirmato igitur calore praeter luxationes & fracturas omnia mala tolluntur. ille enim concoquit, separat, roborat, expellit quod noxium est & semetipsum, membraque quibus infunditur, ad semetipsum reducit. An igitur & hoc non uidere optimi medici? uel ego chimeram nunc fingo? Quo fit ut si uentriculus sit medicandus, oportet frenum aliquod adhibere, aliter statim ad cor ipsum transit, a quo ut familiare rapitur. Declaratum est enim a Galeno in secundo de Naturalibus facultatibus, unumquodque membrum rapere ad se quod sibi familiare est. Vinum uero spiritui familiarissimum, ut tertio de Temperamentis habetur. Cor uero & regnum obtinere in corpore nostro, & trifariam trahere uehementissime, in libris de Usu partium docuit: quare non est conficta haec aetheris ratio, sed demonstrata.

Vt igitur uideamus uinum odoratum recreare spiritus, exhilarare hominem, uires restaurare, quāuis repugnantibus fecibus & usu minuente utilitatem ac uim illius: ita ab æthere longe maiore ope, & celerrime omnia hæc instaurat. Est autem fex duplex in uino seu excrementum, tametsi sit defecatum. quoniam eadem est ratio partis & totius, & extremorum atque eorum quæ ad extrema utrinque recedunt à medio, crassa, terrea, frigida & tenuis, sicca immodice, igneaque: quibus uinum partim impeditur, partim nocet, comouetque pituitam, et membra ultra modum excalescit, tum magis quod unum alteri excrementorum affert opem. terrea enim uis siccitatis opus auget, atque caloris. impedit autem motum ingressumque, in intima moratur: æther autem absque fece est, ideoque statim penetrat, quod minus mirum uideri debet his qui opus ardentis aquæ spectant. ea enim (tametsi excremento non uacet) multa tamen commoda affert, concoquitque crapulam, discutitque humores crudos. Sentimus

timus quoque illius ingentem uim statim a potu, cum tamen ignea sit non temperata. Ergo ab opere ipso facillime æther dignoscitur. exhibitum enim his qui iam muri obingruentem mortem euaserunt, oculosque semper malos continent, facit ut reuiuiscant, attollantque oculos, atque loquantur, nisi morbus neruos obtineat. Cum uero multa hoc faciant suauitate odoris ab alijs omnibus præterquam ab elysir distinguunt. Sed & elysir nares ferit, æther nequaquam. Illud uero certissimum signum, quo ab omnibus alijs differt, quod cum spiritus statim recreet, uiresque refocillet sapore tamē acri non est, ut elysir ardens aqua, chelidonij æther. hæc enim adeo nares, & magis linguam ferunt, ut uix ferri queant. Unde tum ob id tum ob immodicum calorem & precium satis magnum, exigua quantitas & alij immixta aquæ exhiberi solet. Sapor autem ætheris sub acris ita est, ut medius sit quasi inter acidum & acrem, subdulcisque. color uero ut nitide aque, leuissimi ponderis: odor uero (nisi oblitus sum) quod mirum

LLL 5 est,

est, uiolaceus fermè. nã uiolaceus ab hu-
 mida & frigida substantia exhalare con-
 suevit. Dixi (ni oblitus sum) quod nunc
 apud me non habeam, neq; iamdiu. ita
 enim occupationes me detinent, ut tam
 presenti auxilio carere possim. At male
 sit his, qui cū nihil boni prestare possint,
 etiã eos qui prestare possunt, impediūt.
 Principes uerò pleriq; a suis gnationib.
 & uirulentis aulicis decepti, in omnia
 alia potius q̃ in optimos usus non more
 certe maiorum impensuri sunt. nec tãti
 est proferre uitam, ut innocentia aut stu-
 dia sapientię aut libertatē deserã: sed ma-
 lo p̃cipi fato, & liber atq; immaculatus
 uiuere q̃ diu fœlicissime, & cum graui
 feruitute etiã tēporaria, uel nō omnino
 purus & innocens. Neq; forsan ego uel
 sic Deo rem gratã faciam, qui hoc pro-
 dam hoc tempore p̃sertim, q̃ potenti-
 bus solū sit salutare atq; auxilio: uerum
 nec tui benemerentis, nec illorū imme-
 rentium causa hæc prodo, sed urgēte eo
 à q̃ semper agor. neq; enim magna unq; ex
 uoto aut iudicio meo egi, nec malū
 ego

ego existimare debeo q̃ bonum superis
 uidetur. maior est illorum sapientiã ue-
 cordia mea, munus accipio, munus da-
 re cogor: si modo hoc munus est, & non
 pleriq; lapis Aesopicus, ut oleum & o-
 peram perdant. neq; enim fas esse existi-
 mo omnia sic dicere, ut omnes intelli-
 gant: nec ita prætermittere, ut nemo sci-
 re possit. Vbi enim totū absoluerimus
 sermonem (quod pleriq; uidebitur ad-
 mirabile) plus perit, quam si non absol-
 uerimus. Est enim sermo acēphalus, ut
 & illi multa possint adiūgi capita, unde
 multiplices formosæ staturæ. Sed iam ad
 rem redeo. demonstrandū est, ætherem
 bene olere, uiolamq; olere, cum tamen
 ex materia sit calidissima. utrum autem
 omnis ē partim quidem sic, partim au-
 tem nō. Sed relictis ambagibus que infi-
 nite propemodum sub hac questione la-
 tent; de simplicissimo nobis proposito
 sermo habeatur: qui quantq; multiplex
 sit, ut infra ostendemus, omnis tamen
 suauissime olet, non quidem magnitu-
 dine odoris sed temperamento & qua-
 litate

litate ac natura odoris. est enim in toto hac natura & tota. neque enim alius est unius uiolæ odor, & cumuli, sed tamē hic maior. Sic & albedo tota in qualibet parte parietis, & non est pars albedinis, sed partis albedo. itaq; in toto est albedo, & in qualibet parte tota. Si igitur acutum habet odorem aqua ardēs, atq; planē siccum, manifestum est in genere esse iam bene olentiū. at quæ bene olēt, sed feriunt nares remissa ui fiunt suavis odoris: quoniam acuitas quæ perceptio nem suauitatis impedit, aboletur, igitur redditur odor ille suavis. Aliter demonstratur hoc ab incongruo, acuitas impedit odorem, odorata est aqua ardens: sicca enim & tenuis est, igitur si redit ad odorem grauem, oportet causam ibi esse immodicū humidum, aut putredinis speciem aliquam, aut frigiditatem, aut exustionē: uelut in terreis & metallicis igni expositis. at nullum eorum esse potest, igitur æther bene olet. Quod autē etiam uiolā redoleat, idcirco necessarium est: quia uiolæ odor ob id suavis sit q̄ non perpetuò

perpetuò ferit, & q̄ recreat: ac æther nō perpetuo redolet, q̄a odor a tenuissima substantia resoluit, & ideo statim perit: moriēs autē odor suauis est & quē admodū recreat, particeps em̄ acuitatis est hic odor, acutū autē præit, cui succedit odor pprius: ideo recreat, & ob id uiolæ imaginem refert. Statim autē euanescere uiolæ purpureum odorem, eundemq; esse tenuissimū ipsa floris substantia ostendit, q̄ & minimus est & tenuissimus. Nihil igitur mirum est ab æthere tametsi temperato, prodire odorem hūc suauissimū & uiolaceum: quod neq; consistat, neq; crassam uillam habeat substantiam, & alternet quasi ob temperamētum partiū. Sola enim uiola tēperata est ex his quæ bene olent. rosa enim qua parte olet, calida est, & sicca immodicē. Videmus etiam lachrymas Indicas plures, ut animā albā, & eam q̄ apud nos est, & Elemi uiolam redolere, quanq̄ manifestæ sint caliditatis ob tenuitatē substantiæ, & inconstantiam afficiendi olfactū. Vnde cōstat odores singulos unius esse substantiæ, præter-

preterq̄ uiolaceum: is enim fit languēte
 odore quouis moderato. Indicio etiam
 huic est, urinā eorum qui resinam larig-
 neam biberūt, ad eō manifestē redolere
 uiolam, ut ipsas uiolas nuper collectas,
 imo cum multū earum esse dicas. at quid la-
 rigneæ resinę uel urinę humanę cū uio-
 lis? cōtingit ergo id duplicē ob causam
 uelut in æthere, scilicet & q̄ tenuissima
 solū, fragransq̄ substantia resinę cum
 urina permeauerit, & quod odor urinę
 feriat per se. acutus em̄ est. at tamen hoc
 interest inter utrosq̄, q̄ urinę odor ue-
 hemens est, & non sincerus, quia putre-
 dinis urina est particeps. etenim excre-
 mentū, & q̄ acuitas uehemens, unde nō
 nisi à potenti uiolæ odore superari potest:
 at omnis odor potēs ac ualidus aliquā-
 diu manet, quoniam quod magnū est,
 statim desinere nō potest: tale aut̄ suaue
 esse non potest, q̄ non habent ortū cum
 interitu coniunctum, quod etiam in do-
 loribus et ceteris uidemus sensibilibus.
 duplici igitur causa urinę odor etsi uio-
 lā referat, nec sincerus est omnino, nec
 planē

planē suauissimus ut ætheris: quam ob-
 rem nec tam mitis aut iucundus. at de
 hoc etiam in physicis aliās diximus.

Forfan q̄s nobis meritō obijciat illud,
 nunquid aer nō recreabit ac nutriet spi-
 ritus non minus, imō melius q̄ æther?
 quid igit̄ æthere opus est? Deinde si iu-
 uat ether, uel quia nutrit, uel quia mu-
 rat, at nutrimētū copiosius & firmius
 ex uino q̄ ex æthere: maiorq̄ copia. nam
 ether carior est, imō carissimus, ut ita di-
 cam. multis enim aureis libra cōstat. Ex
 uino etiam aqua educitur uelut ex reli-
 quis omnibus. declaratum est enim in li-
 bris de Subtilitate, in uino aquā contine-
 ri, & quomodo etiā citra ignis operam
 educatur. q̄ si ita est, haud dubium esse
 debet, quin ea per destillationem detra-
 cta, non sit inutilis. quid ergo erit hic æ-
 ther, cuius maxima pars est aqua. Dein-
 de si parum exhibebimus, quid profici-
 et? si multum ex eo, nonne in consuetu-
 dinem transibit? & uim etiam naturę
 inferet? Est etiam alia dubitatio, quia
 quę immutant, ubi desierint, res ad na-
 turalem

turalem statum redit: uelut in senib. qui utuntur rebus quæ ad uenerem faciunt & in debilibus alicuius principalioris membri ratione. nam ubi uis & uino restaurati uires recepisse uidentur, ubi restaurari desierint, in idem redeunt: quamobrem opus esset perpetua ætheris assumptione illius quæ usu assiduo. Deum si quicquam æther prodest, id efficit calorem innatum confirmando, atque (ut ita dicam) augendo: at ita multo melius præstat exercitium. quid igitur opus est æthere, cum cuique exercitium in promptu sit? Hæc igitur sunt in uniuersum quæ mihi in hac causa nec absurde obijci posse sentio, sed tamen res aliter se habet. Primum igitur dicam quod ad ærē attinet, illum certè posse uitam longissimam efficere: ut si aliquis in puriore æthere habitaret & supra nubes, forsan absurdum non esset credere quin ad ducentos aut trecentos annos homo peruenire non posset. Atque hoc forsan est quod poetæ cornici & coruo tam diurnam uitam ascribunt, quasi in æthere magna

magna ex parte habitantibus multo uero longiorem phœnici, quod adeo altè delitescat ut uix multis seculis uideatur. Et Moses quoque ante inundationē longissima uitæ spacia descripsit, quasi tunc ær purior esset. Sed mittamus fabulas et Theologorum opiniones, tum etiam quæ dubia sunt & solum presentibus fidem habeamus. nonne etiam nunc in multis orientis partibus, atque in India præcipue homines centesimum annum integri excedunt: cum aliqui etiam ad centesimum quinquagesimum perueniant, referatque, ut sæpius retuli de quodam qui tertium seculum expleuerit. Sed hoc mittamus. constat satis, in quibusdam regionibus præsertim in motibus ob æris puritatem homines centesimum annum excedere. Ea igitur est uis æris ut hoc facere possit, sed non licet illum tam facile eligere. hoc igitur multo magis præstare æther potest qui cum sit exiguus, tamen præsto nobis semper adest, & ob densiorem licet non minus ærē tenuem substantiam, efficacem & MMM per-

permanentem operam exhibet, cor nutriendo, & spiritus temperando, calorem humidum cogendo repurgandoque. Itaque si quis recte perpeditatque maxime obesse credi potuit ætheris usui, id maxime illius uim præsentem declarat. Quod uero ad uinum attinet ac nutrimentum, licet uerisimile etiam uideatur, attamen neque id obstat, sed potius in rem facit, namque uidemus, ut de ardente aqua solum loquar, & in dentibus & in uentriculo tam euidentem ac præsentaneum præstare auxiliū ex octaua solum uncie parte, quod nec optimi monbasii uini libræ septē in tribus diebus afferre possunt. Et tamē uinum illud cum alia multa incommoda afferat tum prægrauabit naturam, tum etiam calefaciet iecur, & caput tentabit eoque, ut in ebrietatis periculum inducat. Apparet igitur ætheris usum innocentia, celeritate & potestate magnæ etiam quantitati in uentriculi affectibus longè præstare, quandoquidem illo multo uiribus inferior, ardens aqua melior sit, at in aliorum uiscerum

languo-

languoribus præsertim cordis, quibus opus est summa tenuitate & ne remoretur celerrimâ distributione, quanto æther omnibus alijs alimentis medicamentisque generosior erit. Duplici autem uia illud præstabit, scilicet & nutriendo, ut dixi spiritus, ut alimentum potusque, & temperando calorem naturalem humidumque cogendo, & ut ita dicam, perficiendo. Iam uero & ut ad reliqua quæ obijciuntur deueniam, fatemur uino etiam defecato aquam inesse, & non paucam. et in æthere etiã ascendit, quæ admodum recte dicit, in distillationibus. semper primū aqua, sed quæ aqua? qualis ex oleribus? minimè sed concocta et in qua color quidam non continendus uiget. Hæc forsitan dicet quispiam prius linea tela separare expediet? minimè quidem, nam sic robur et compages prius uini dissoluetur. Quid ergo agendum? probabitur ne æther cum aqua illa? Certè nam per circulationes commiscetur perfectè partes, quæ è ementa uocantur. Igitur in æthere dices rursus post separationem

MMM 2 eadem

eadem erunt elementa: Quid ni. Sed elementum nomē multos decipit. Elementa dicimus & tria elementa, ex quibus inferior machina sub cœlo constat: & literas, ex quibus uerba: & partes in mixtis ex quibus illa constat, & in quæ resoluntur. Elementum non est solum terra aut aër aut aqua, sed quodcumq; primum in compositione. Itaq; si dicas uinum aut carnem ex elementis constare certum dices: sin autem ex tribus his elementis, nequaquam: non solum quod de sit in omni mixto aër, aliudq; sit aëris loco, scilicet cœlestis calor, sed quod quæ in mixtis continentur partes, nequaquam sint terra aut aqua, sed terreæ certè aut aqueæ, ita ut aliàs dixi, & aereæ et igneæ. hoc enim in libris de Subtilitate declaratum est. alia ergo est terra, quæ in carne, alia quæ in osse, alia in ligno, alia in succo uel uino, alia in æthere. Quicquid enim in mixto siccus est & frigidus, terræ loco habendum: quicquid calidius & hūidius, aëris: atq; ita de cæteris. Hoc igitur modo etiam in æthere, manifestus

us

us autem in ardēte aqua quatuor erūt: quas iuxta complexiones quidam combinationes uocare ausi sunt elementa. tamen illa in mundo alterius modi sunt atq; naturæ, numeroq; pauciora. Sed in his iuxta hanc rationem quatuor partes erunt. Alio modo iuxta destillationem, quod enim ascendit primum, aqua dicitur estq; plerūq; absq; colore, odore atque sapore: nisi in paucis quibusdā rebus quæ etiam multum olent, & odorem parti liquidæ coniunctum habent: ut rosa, uiola & uinum. quod uerò sequitur pingue subrubrum, odoratius pro aëre habetur. Ultimo quod maxima ui ignis extrahitur, magisq; naturā sapit ignis ob exustionem q̄ sponte: atq; ob id tetrum quiddam olet, nigrumq; ob fuliginem conceptā euadit amarum & acre insuaureq;, ignis solet appellari. Ultimum quod in imo restat, nec ulla ui ignis cogi ut ascendat potest, sed aduritur plane, terra dicitur. Itaq; hoc modo in æthere non omnia sunt elementa, quia excrementum ultimum sublatum

MMM 3 est.

est: atq; ob id & statim penetrat & liquere facit, & sumptum in potu nullam ad fecem humidinostris naturalis facit accessionem, reliqua tria ita simul temperata ac commixta sunt. ut unum esse dicas.

Ob id igitur naturam ætheris exquisite deprehendere liceret, si partes elementorum essent potestate inuicem cœquales. sublata enim terra manifestè ad calorem et humidum declinat: quo fit ut huiusmano temperamento, imò optimæ illius parti, scilicet innato calori persimilis sit. uerum id nolim nec ausim dicere, quod nulla arte aut cūiectura nobis consequi licet: scilicet, quod elementa illius inuicem potestate aut mensura paria sint. Hæc enim minus necessaria scitu sunt quàm difficilia. Sed iam ad alia obiecta transeamus, inter quæ est dubitatio de quantitate: quoniam exigua portio non uideatur in tam magno lapsu omnium membrorum, qualis per senectam accidit, aliquid proficere posse. magna autem quantitas primum non facile habetur, corpus quæ multum mutabit: omnis autem

autem mutatio magna & ad melius & maxime repentina, qualem ex æthere fieri necesse, palam est in debilibus corporibus. suspecta & periculosa est: adde quod etiam antea obiecimus hanc multitudinem, ut etiam uini & ouorum & reliquorum salubrium auxiliorum ex cōsuetudine familiarem factam parum profecturam, et tamen mole sua corpus exagitat & premet. Consimilis ratio est quæ sequitur, ut iam non contra æther tantum, si quis rectè inspiciat, sed etiam contra omnia auxilia quæ hominis uitam producere possint, et in columitam illi afferre dicta putet. Quamobrè non uidentur hi noscere, quod multitalibus auxilijs ad ultimam senectam peruenierint: è quibus. Fridericus tertius Imperator, et Venetus princeps Lauredanus nostræ ferme ætatis, certè eiusdè seculi, ad xcvl. annum peruenierunt, beneficio auri liquidum ut fertur. quanquàm nomen id ad auctoritatem inditum esse rear: ceterum ætherem fuisse existimo. Marsilius quoque Ficinus & ipse eodem tempore flo-

rens, eandem metam attingit, quanquam non talibus usum existimem: Illud sat est, fieri posse ut exigua re uita diu & incolumis proferatur. Ille spem in auro, myrrha & thure superstitione potius ductus quam medica ratione collocauit. Placet tamen quod adijcit, huiusmodi medicamento putredinem innati humidi prohiberi, atque ob id ad uitae longitudinem plurimum conducere. quod non refello. Etenim constat hoc medicamento multos a comitiali morbo sanatos. Et ratio illa generalis uera est: prohibitionem scilicet putredinis humidi naturalis magnam ansam prebere ad producendam uitam, eamque incolumen ac firmam. Adnumerari potest hoc auxilium inter facile parabilia, si praestet quod ille pollicetur. Verum quae fides homini habenda: qui rem tanti momenti a deo pueriliter tractet, totumque humilibus fabulis impleuerit. Et unde maximam gloriam consequi poterat, ibi maxime uituperandus sit: uir alioqui eruditus, et de re literaria bene meritus. Ceterum ut

ut ad rem redeam, non ita fidendum est aetheris usui, ut senex uigilet exerceat immodice deuoret non madat, uenere satietur, frigori calens iam se exponat. Sed nos praesupponimus senem somno indulgentem, a curisque uacuum, & rite quantum licet cibos concoquentem: tum quiete, tum parcitate, tum electione ciborum aliaque studiose & prudenter agentem, rarissimeque delinquentem. Is igitur si experientia magistra rerum conuincatur, auxilio exiguae rei posse ad centum annos ferme uitam proferre, & satis integris uiribus, ostendamusque omnium quae uitae conferunt, nihil esse praestantius aethere: quid est quod quis dubitet, ex eius usu hominem non posse ad ceterisimum usque annum pertingere? Natura enim ita comparatum est, ut omne quod est, simile sibi gignat & efficiat incorruptum manet ether nec ullis uitiatur causis, necque marcescit unquam: quid est cur eo utentes, tales ferme non efficiat, & ab omni saltim putredine, defectuque immunes? Optime Homerus Deos immortales

MMM 5 ob

esse dixit, quod nectare & ambrosia uescerentur. Et poeta ille rursus: Nectare & ambrosia quantum uolo si licet uti, Immortalis ero. oportet tamen illud, ut dixi, esse huius rei studiosum & robustum, atque etiam ut in reliquis omnibus hac in re mediocriter fortunatum. nam nobis qui infeliciter nati sumus, atque abortu quasi eiectione, infausse educati, et cui neque sidera multum fauent, sanitate perpetuo neutra, ut Galenus dicit, forsitan parum haec proderunt: & tamen si praecipue contingat in tanta temporis penuria, non despero preparato medicamento magna me posse facere accessione ad uitam. Sed duo tamen uidentur praecipua commoda in aetheris usu exigenda, quae si adsint, optima spes esse debet cuique ut intentum ex eo consequatur, ea sunt ut bene dormiat, & ut dentes sint firmi: quae ambo cum mihi desint, haereditaria calamitate certe spem consequendae tantae utilitatis non parum minuunt. Etenim senibus multa incommoda accedunt, inter quae duo haec maxima, quae quasi circulo

culo quodam augetur: nam ex his homines celerius senescit, & senectus ipsa haec incommoda auget quibus tamen & aether utilis est, ut suo loco docebimus. Itaque si aliqua bona fortuna mihi inter tot negotia, adeoque assidua aliquantulum oculi suppeditaret, sperarem parato hoc praesidio adhuc multis annis posse superuere nisi casu aliquo aut renum calculo opprimerer quauis hunc nunquam experitus: sed aetheris auxiliium, cum ad reliqua non ita ad prohibendam calculi generationem est accommodatum nam et de hoc infra disputabimus. Sed ut uideo, omnia partem suam exposcunt, ars, natura, astra, prudentia, fatum. Nam quod de exercitio obijcitur ac creditur, ualde diuersum est ab ipso rei euentu atque ueritate. neque enim adeo utile est senibus, ut quidam existimant nempe Galenus quito de Turbida sanitate inquit: Post frictionem cum oleo inambulatio & gestatio senibus, sed quae citra lassitudinem sit, conuenit, deinde subiicit: Exercitationes solum his conueniunt, qui corporis optima sint consti-

constitutione, cæteris non nisi per robu-
stiores partes. imbecillæ nullo modo
sunt exercendæ. Sed neq; insuetis exer-
citationibus, neque molestis aut diutur-
nioribus, aut uehementibus. uel etiam
quæ partem alicui symptomati obnox-
iam uexare possint uelut in uertiginosis
reflexus circuitus, aut iuxta moletrina.
Dicitur est autē de his à nobis in libris
de Sanitate tuenda: nunc uerò satis sit
ostendisse exercitationem senibus non
conuenire: ni per exercitationem, deam-
bulationem aut equitationem intellex-
eris. Et certè hac in causa plura mihi oc-
currunt: atq; illud primum, cur senium
extendere liceat, iuuentam & reliquas
ætates minimè: an forsan & illas exten-
dere licet: sed paululum, ut simul tamē
omnes collectæ senectutis, etiam spaci-
um augeant. Et an forsan nihil horum
facere licet, sed ea quæ impediūt solum
amouere? Cur etiā pauciores ex his q̄
normam Galeni secuti sunt, ad id tem-
pus uitæ maximū peruenerè, q̄ qui for-
tuito uixerunt: ut etiam ipse Galenus;
ut

ut referunt, neq; lxx. annum uidere po-
tuerit, q̄uis robusto corpore, ac satis be-
ne temperato. Deniq; cur exercitium
in iuuenibus uitam producat, in senib;
uero breuiter: nam nisi hæc quæ alibi ex-
plicata non sunt, quis intelligat, discrimen
exercitationis & usus ætheris affe-
qui non poterit. Ergo ut de primo dicā,
neq; unam neq; aliam ætatē extendere
licet, sed licet breuiare. Senectus exer-
citationē sit breuior; nō reliquæ ætates:
quoniā in senectute id accidit q̄ lingnis
siccis. seu em̄ inflectantur seu trahantur,
franguntur: uiridia aut non franguntur,
quia & intenduntur et flectuntur. Ergo
exercitatio illa nihil affert commodi ad
uitæ longitudinem, tametsi in pueris ac
iuuenibus proceriora, pleniora & robu-
stiora efficiat corpora: quæ cū ad formā
illorum conueniant, etiam utilia sunt
Reipub. & militari disciplinæ, sine qua
urbes securæ non sunt. Cæterum quod
ad uitam attinet, nullum afferunt illius
longitudinī cōmodum, sed potius adi-
munt, auocant enim calorem extra, &
motum

motum magnum efficiunt: unde resolutio maior humidis, & hominē copiam cibi & potus assuefaciūt, adeo ut in senio consuetudo mutata periculum uitę afferat: conseruata autē mortem acceleret. Preterea mēbra exteriora exercitatio roborat adeo ut in morbis senū qui plerunq; abcessu aut trāsmutatione finiūtur, decubitus necessario ad interna mēbra fiat: unde mors sequit. Itaq; hęc ob causam podagrosi sępe diutius uiuūt, integrę sanis, si recta uictus ratiōe utātur, quia decubitus materię februm dū conuenierint, ad articulos citra uitę discrimen fieri conseruit. Vnum forsan bonum facit quod perfectiori coctioni (et ut ita dicā) expressioni intimioris succi habiliorē reddat. Verum in senio cum eadem & maiora afferat incommoda, nec has utilitates exercitatio pręstat, quamobrem non est quod quis exercitiū usum nobis pro æthere proponat. in senibus enim auocat calorem a membris regijs ad extrema, qui cum sit exiguus, dissipatur: inde functiones omnes euertuntur que
ad

ad uitam sunt maxime necessaria. Extenduntur etiam uenę pulsatiles, solida mēbra colliduntur, appetentia cibi præpostera et maior quā debeat excitatur. transferuntur excrementa in loca non educationi apta, unde grauedines, lassitudines, abscessus, febres, cateruq; malorum. accenditur calor ipse resoluiturq;. Constat itaq; exercitium omnino senibus fugiendū. nec Galenus illud pbat, nec tamen aperte dānat, ut debuit, quoniā illius offēsam nō perfecte assecutus est. Sed obijcies denuo, æther tamen siccat: quæ siccant, senibus sunt fugiēda teste Galeno. Hic rursus ille in iudicium uocāndus est: qui cum uenia dictum sit, maximas res nimis oscitanter tractauit, circa minimas plerunque nimis diligens. Quis illius mentem interpretari poteris de uictu senū? inquit enim: A siccis omnino medicamentis senes abstinere debent: quod si necessitate deducti uti cogantur, ad humida se transferant. & tamen melle nihil illis melius esse uult. quod siccū statuit. sicca quoq; cibaria illis

lis congruere tam apertum est, ut nemo negēt. Sed hæc in libris de Sanitate tuenda, contradicentiumq; medicorum exposita sunt, hoc quidem sponte exhibuimus, alij cum erit occasio alicuius principis, qui uel saltē propriæ utilitatis, si non communis (nam id uix hoc tempore sperare licet) in lucem prodibunt. Hi etenim longē magis necessarij sunt ad hominum salutē, q̄ libri in philosophia aut mathematicis ad uerī cognitionem: quod Galenus nec uitæ producendæ nec causarū mortis rationē intellexerit, sed communibus tantum principijs innixus, plus contradicendo studuit q̄ usui atq; inquisitioni, ut par erat tantę rei complicandę: Sed cum nō sit huic tractationi locus hic, sed solum de Aetheris usū, ad eundem redeo. Veruntamen antequā de eo dicam, id primum q̄ alibi à me tractatum non est, prius discutiēdum est: scilicet quæ nam potissima causa mortis sit in senibus, an siccitas seu humidi consumptio, ut Aristotelis placet: an illius cōuersio atque permixtio

mixtio, ut medici antiqui, & maximē Galenus existimāt: an corruptio et putredo, ut etate posteriores uolunt: quib; hoc fauet argumentum, q̄ paucissimi senes sine morbo pereunt: pauci etiā deficientibus uirib; sed pleriq; ex febre uel abscessu, ut appareat mortē ob putredinem illis contingere. Multum autē interest an hoc uel illud in causa sit: nam si siccitate mors fiat, humectādum perpetuo: si permixtione, serosa excrementa tum frigida & glutinosa educenda: si putredine, exiccantibus utendum atq; extenuantib; tametsi illa humidum natuum consumant. Eiusmodi aut est dubitatio. Verūm hæc omnia in causa mihi esse uidentur, sed eo ordine, ut primum permisceri in senecta humidum pingue cū aqueo incipiat, inde ex hoc tū multis alijs causis putrescere demū, etiam sicari, ita ut debiliores maximē ab initio ex sola mixtione euertant, robustiores putredine, qui exactissime sunt tēperati, tum arte quadam uiuendi optime instituti, tū naturaliter ad extre-

mū consumptionis natiui hūidi perueniunt, atq; in his etiā ordo quidā est. nam quibusdā humidū rarius senectutis extremū terminū accelerat, alijs dēsum in longū producit. atq; hæc est ratio uitæ producendæ, aut mortis accelerandæ.

Ergo ut ad cœptum institutum rede amætheris usus uidetur omni ex parte utilis esse: nā seu humidum purgandum sit, seu prohibēda putredo, in utroq; utilis est, ut qui separet & siccet atque educat. neq; hæc exiccatio noxia est, quæ humidum pingue non adurit unde multus uini potētis usus perniciosus est, dum pingue humidum aduritur. Quid igitur utilius est ad retardandū humidū in nati exiccationem atq; senectutem æthere ipso: nam duobus periculis sublatis mors ipsa maximè differtur. Forsan queret aliquis, an etiam nutriat: non æquidem: hoc enim sperarunt qui aurum solvere se posse iactant, atq; id merito, si fieri posset: at non fieri posse infra demonstrabimus. Verū hac in causa eadē est ratio seruanda quæ mulieribus neq; enim
lucrari

lucrari didicerunt quicq; , sed ut quod est parcissimè distribuendo, diutissimè duret. moderari igitur oportet consumptionem hanc solum, non restaurare, ne regressum in ætatibus, ut apud Platonem, constituamus.

Propter hoc forsā non malum erit causas modumq; mortis declarare, ut quomodo ex ætheris usu ei occurrere liceat dignoscamus. Sunt autē in senibus modi quatuor facilioris mortis ac magis necessariæ q̄ in iuuenibus. Vnus qui nec per se est, nec principalis, cū uel ex laborib. uel uigilijs aut curis uenerēte senex opprimitur ad omnia ut concidat paratior ob natiui caloris imbecillitatē, & præsertim à frigore grauiter leditur, ob cutis & musculorum membranarūq; raritatem, pinguedinis q; carentiā, & ad lapsus percussiones q;. nam & facile luxatur ossa, atq; frangunt, & fracta luxatūe difficilius reducuntur ac restaurantur. Principaliter uerò nō aut per se quibus uel uentriculus uel caput præcipue debiliora sunt aut aliud membrum

necessarium, aut quia dentibus (ut superius dixi) carēt. Vix enim fieri potest in tam longo temporis cursu, quin membra aliqua inæqualiter grauiusq̄ affecta sint magis cæteris. neq̄ enim trutina inter tot labores, uictus errores, curas, incommoda, casus, aliosq̄ uitæ anfractus adeo æqualis stare potest, ut non unum alio membrū magis afficiatur: quo affecto omnia in illud mala incumbūt. q̄ si uitæ necessarium sit, mors pro foribus astat: si nō tales diutius plerumq̄ uiuunt, quam qui magis ualere uidentur, ut podagrīci & qui ulcera in crurib. difficulter sanabilia patiuntur. Per se uerō & principalis modus est, cū absumpto humido innato homo statim interit ex pulmonum duricie, ut Aristoteles refert. Atque id rarissimum est, paucissimisq̄ cōtingit. pleriq̄ alij quib. dictum est modis, aut per se non principaliter, quorū est maximus numerus, fato præripiuntur. Est autē hic modus, ut ita dicam senectæ familiaris. Cū enim calor extinguatur siccitate oborta in membris,

bris quæ nos radicalia seu spermatica, id est, è semine genita appellamus, eo fit ut membra contrahantur, unde senes incuruari conspiciamus. multo tamē antea teneriora & tenuiora contrahant ipsi ossibus quemadmodū membranæ, uenæ, arteriæq̄, tum uerui: unde fit ut facile obstructionib. corripiantur, & præsertim quid ob caloris inopiā excrementa multa frigida tum tenuia, quæ serosa uocantur, tum crassa, à quibus hæc facile contingunt obstructiones. Ex neruorum & siccitate contractioneq̄, quando quidem & plurimo indigent spiritu ob duriciem, et minus transeat ob contractionem, exoriuntur resolutiones, quas uocant paralytes. tres igitur hi morbi seu morbificę causę senectuti familiares sūt ac mortis causæ, licet non principales. attamen per se resolutio neruorum, seu stupor quidam (non enim exactus morbus omnes occupat, sed pars quæ adeo exigua est ut nonnunq̄ senes se optimè sentire, & mouendi facultate præditos esse existimēt) quanq̄ in paratis manife-

ste se prodat. atq; eadem causa est infan-
 bilis serosi humoris copia, & obstructio
 meatuum, præcipuè angustiorum, non
 solum ob crudi crassiq; humoris abun-
 dantiam, sed ipsarum uenarum tam pul-
 satilium q̄ non pulsatiliū, contractio-
 nem. unde etiā ex hoc fit, ut qui ultima
 ætate sunt, pulsus inæqualitatem absq;
 morbo ob pulsatiliū in pulmone uena-
 rum contractionē patiantur. atq; his ni-
 hil amplius deest, q̄ ut cōtracto paulisp̄
 pulmone statim absq; alio morbo intere-
 ant, q̄ solū mortis genus ab Arist. natura
 le cēsetur. Porrò ut ad rem propositam
 reuertar, ex serosi humoris abundantia
 etiam multæ mortis occasiones obori-
 untur, lōgeq; plures q̄ ex resolutione,
 multo tñ pauciores q̄ ex obstructiōni-
 bus. Igitur ex serosi hūoris copia, si ho-
 mo negligēter se gerat, primū malus ha-
 bitus, quem cachexiam uocāt exoritur:
 inde hydrops ascites, aut carnosa, non-
 nunq; tympanites oritur & fluxus uri-
 næ & febres, multaq; alia, ut destillatio-
 nes præsertim, ac febres: sed & flatus a-
 liaq;

liaq; symptomata morbiq;. Ob id Gale-
 nus in his educendis studiosus fuit, &
 meritò: sed segnior in crasis. Verum de
 his alias diximus forsā et aliquid perijt
 de scriptis circa hoc. At obstructiones
 repentinas mortes, febres, & ex his eti-
 am abscessus dolores graues, tabes mor-
 tesq; licet seras, attamen euitabiles insa-
 nabilesq; morbos, ueluti scirrhus & ul-
 cera chironia pariunt. Ergo si exerciti-
 um immoderatum obstructioni senum
 accedat, mors parata est. Febris enim di-
 uturna ob lentorem crassiciemq; humo-
 ris, & ualida ob sanguinis inflammatio-
 nem, & uirium imbecillitatem facta,
 mortem affert ineuitabilem. ob id igitur
 omnium excessuū in senibus periculosissi-
 mum est exercitiū, inde uenus. sed hæc si
 nō subito noceat, nō tam periculosa est.

Dictū est igitur, quantū satis est huic
 præsentī negōcio de mortis causis in se-
 nibus. at nunc de atheris auxilio uerba
 facienda sunt, uidendumq; nunquid ei-
 us usus omnibus his noxis satisfacere
 possit, omnibusq; periculis resistere.

Equidem uidetur utilissimus serosis excrementi educendis, postq̄ uel uinū flauū non solum elysir & aqua ardens multum conferunt. Etenim hæc urgēt eum humorem, excalefaciūtq; corpora. Sed ad humores crassos attenuandos, colliquandos incidendosque plurimum conferunt hæc: multo magis ergo ether quod tanto hæc superat tenuitate similitudineq; cum humana natura, quanto caliditate atq; siccitate, ab eis uincitur. Sed & ad humectanda corpora plurimum potest dum nutrimentum alimentumq; iam concoctum miscet membris atq; idē agit q; hi qui resinam ceræ iam friabili miscēt. Ergo ætheris usus ad omnia hæc generaliter confert, & ob id etiam in uentuti ut ita dicā, instaurandę. Sed ut singullatim illius utilitates referam præter cōmunes iam dictas, in quib. non solum quantitate & tempore opus est, sed etiā recta uictus ratione: quippe nō solū errantib. ac delinquentibus nōnunq; ether inutilis erit, sed & multis oberit fidētibus ob illius usum uiribus proprijs

pprijs iusto nimis. nā aliqui ut dici solet raphogerōdes illud uulgatū uetabunt:

Debit mde senex qui nunc Acheronticus esse,

Ecce amat, & capiti florea ferta parat.

Ita exercebūtur ut Plinianus ille stultus uetulus hac in parte cum laudatore suo, aut conuiuabitur, aut publicis negotijs uelut iuuenis se immiscebit: Quis nescit his omnibus ætheris usum perniciosum non salutarem futurum? quandoquidem noxa maior & certior sit longe ipsa utilitate. Itaq; neq; noster senex si sapiat, plus assumet huius nectaris, ne cogatur prurire. & plus uelle q; possit: neque etiam moderato usu in tempestiuæ aut immoderato fider, nec etiam cum eo prauo utetur regimine. Generaliter igitur his tribus modis plus afferre incommodi poterit quam utilitatis. neq; enim ulla res tam homini accommodata, ut per se bona esse potest, quin abutendo plus non afferat dāni q; beneficij. Et ut uno euidentissimo exemplo bifariam ex sententia Hipp., id ostendam, sufficiat illius sententiam de iuue-

NNN 5 num

num ac senum comparatione adducere. inquit enim, seniores iuuenib. egrotant minus. Et rursus iuuenib. sanguinis spurta & tabes. Quid hoc est, inquit Galen. cum iuuentus ad eò robusta sit, ut paratioribus sint morbis, & generaliter & singillatim periculosissimo? respondet & recte utriq; quoniam senes meliore uictus ratione utuntur, & iuuenes maximis erroribus circa uictus rationem implicantur. apparet igitur nihil esse tam salutare aut præcipuum bonum, quin si quis sinistra utatur, non sit illi quandoque exitio futurum. nec solum medicamenta, sed probitas inconsulta, scientia, fortitudo, ingenium non opportunè casibus adhibitum. Mirabitur forsan quoniam pacto, cum iam uires licet caducæ reparatæ, sint futuræ tamen diuturnæ atq; constantes perpetuo, huius medicamenti usu: possint hæc obesse, ut crapula labor, Venus, uigilia, curæ quas iuuenis aut omnino non curat, aut leuiter fert? Causa est, quoniam si naturalis calor qui in uenis continet, seu pulsantib.

seu

seu quietis augetur plus quam par est, non potest diu manere: quoniam calor qui in membris uiget non tantum fomenti suppeditat, ut conseruari possint actiones autem sunt membrorum influens autem calor instrumentum. Ob id ergo nil melius est quam calorem purum conseruare atq; etati proportionem respondentem: cum non minus damnosa sit calor in senibus ultra metam auctio, quam periculosa imminutio. Sed iam ad propositum reuertamur.

Conuenit ether primum tinnitui ac surditati minus tamen confert huic morbo, quod sit inexpugnabilis. assumere licet per os & in aurem, quatuor aut quinque guttas singulis diebus instillare. detium stupori, dolori atq; alijs morbis si teneatur in ore, & epotum. Idem confert memorie. semper autem ne sæpius repetere cogari: assumi bifariam debet: & per os & exterius applicari. parum tamen hoc in casu, quod etiam reliqua auxilia non multum prosint. At conuulsionem puerorum, quam uocant aliqui matrem etiam iuuat epotus, inunctis pedum plantis atq; e regione uentriculi

tricoli, quod in elysir sum sepius exper-
tus. Resolutioni adeo accommodatum
est auxilium ut in Germania audierim
multos ex ea curari uel solo (ut dictum
est) elysir quāto magis ac securius ethe-
re ipso, cuius quantitas exigua potenti-
or est copia, tutior atque securior. Ad
uentriculi lapsus, ad coli dolores presen-
taneum est auxilium: quando quidem
aqua ardēs uel sola hoc prestat. Neruo-
rum imbecillitati pariter ac iuncturarū,
eademq; ratione urinæ incontinentiæ,
modo sine uriginē sit, maximē confert:
quin etiam cordis palpitatiōni et his qui
animo linquuntur, atq; dolorib. ferme
omnibus (acopum enim est) iuuat & fri-
gidis, & lymphaticos ac tremulos, sed
hos non adeo ac melancholicos: Ulcera
omnia caua, sordida, maligna purgat, mi-
tigat temperat, siccāt, demumq; conso-
lidat absq; ullius noxę suspiciōne. Scir-
rhos discutit quatenus discutere licet,
intus quidem per se, exterius uerō cum
mollientib. adhibitum Cicatrices etiam
obscurat illitum, & odorati recuperan-
do

do confert. Syncopis autem & deliquiū
animi neq; aliud melius neq; p̄sens ma-
gis est auxilium. Vermes quoq; enecat
sed tamen hoc non primas obtinet par-
tes: oris odorem cōmendat, ac sudoris,
tussim sedat et cibi appetentiā excitat
febrim rigores compescit: menses me-
diocriter prolicit. Omni hydropis gene-
ri egregiē conducit nec scio cui minus
sit utilis. Ob id etiam bonū corporis ha-
bitum restituit uocē clariorem efficit, et
spirandi difficultatem leuat. Hęc omnia
ac longē plura prestat ether sed minima
consulto prateri, ut de illius usu loque-
rer. Exhibetur ergo drachmæ secunda
parte, & per se solum: aliquanto etiam
plus p̄portione, quæ in ore dum deglu-
titur, perire solet frigidum: nam calorē
euanescit. Vtrū id summa accuratiōne
cauendū in omni aetheris exhibitōne,
ne reliquię ullæ ciborum aut pituitæ in
uentriculo remaneant, sed somno u omi-
tu deambulatione medicamentocq; dili-
gentissimē procurandum, ne quicq; in
uentriculo relinquatur ante assumptio-
nem.

nem. Post autē modo horula decurrat,
 cibum assumere licet. Immiscere autem
 alia uix conducit, permittit tamē præci-
 pue in uentriculi laboribus. Ratio autē
 quantitatis ex hoc deducitur quod qua-
 drans ex triente fit, centuplum trientis
 drachmæ, uncia quatuor, q̄ Mombasii
 quantitas collapsas uires restituere so-
 let. Sunt tamen ætheris diuerse quedam
 species non solum ob materię diuersita-
 tem, sed & tempus & modum. Est enim
 aliud æther uini, aliud mellis, aliud ma-
 næ seu roris Syriaci, aliud chelidonix.
 atque hæ præcipue species: aliud etiam
 quod ex prima ardente aqua deducitur
 aliud quod ex secunda, aliud tertia atq̄
 sic deinceps. Cū enim ex uino pars quin-
 ta aut sexta solū in ardentē aquam tran-
 seat, reliquū in crudā ac insipidā adeoq̄
 grauem: ut illa igni extinguendo meli-
 or sit fōtis aqua, quæ prius exit, optima
 et ardētissima ac suauissima: quæ ultimo
 proxima aque simplici. necesse est igitur
 duobus terminis tāq̄ extremis constitu-
 tis media talia esse, iuxta propinquitatē
 ad

ad alterum extremorum. Iā igitur assu-
 mantur quatuor termini, quorum quar-
 tus sit quintuplus, reliquis simul sump-
 tis, proportio autem eadem, ex demon-
 stratis in opere perfecto erit: ut ex ūcijs
 2688. uini. educatur aquæ optimæ arden-
 tis uncia decem rātum. Cum enim con-
 stituerimus maximum in quintupla
 proportione, ad aggregatum ex alijs, e-
 rūt ex assūptis ab Archimede reliqui in
 proportiōe sexcupla, ut sint 2240 pro fece
 337 pro deterrima aqua ardente, 62 pro
 mediocri optimæ 10, quorū aggregatū
 est 2685, quod quā minimū distat à 2688
 uini pondere. Quod si assumatur ui-
 num ex quo quinta pars prodeat aquæ
 ardētis, ut primus terminus scilicet fex
 sit quadruplus reliquis pariter acceptis
 erit fex 2150, aqua deterrima 430, media
 86, optima uncia 17. atque hæc uidetur
 maxima quantitas ardentis aquæ opti-
 mæ quæ possit elici. mediocris igitur
 est unciarum 14 pars centesima & no-
 nagesima secunda. Ex Mombasio igitur
 uino aut Græco, alijsq̄ quæ non
 solent

solent intra decem annos senescere plus
sanè excipi potest, à Mombasio centesi-
ma ferme pars, à Falerno & Cæcubo (si
nunc in usu essent longè plus. Expedi-
t ergo generalem pro omnibus uinis ra-
tionem tradere. Excipe ex portione a-
quæ ardentis quantum potes: deinde
considera quæ nam sit pars aquæ ipsius
fecis relicta, cum iam non ardens aqua
exit, sed absq; odore saporeq; qualis igitur
pars est ardens aqua totius uini, ta-
lis pars erit deterrima fecis, & deterrime
media & mediæ optima. Colige igitur
ex cõsimili uino primã partem optime
correspondentem: secundam me-
diæ, ultimam deterrime: Videntur enim
tres termini unicuique rei satisfacere,
postq; amissis capax non est mortalitas,
omne ferme gentium genus ad hunc
numerum, in quo posituum esset com-
paratiuum, atq; superlatiuum se contra-
xit. Aetheris igitur materiæ causa tot o-
portuit accipere differentias.

Cum igitur optima sit aqua, quæ pri-
mum educitur, quærendum est cur id
con-

cõtingat: nam in herbis & plantis me-
tallicisq; tum cãnisbus aqua primum
effluit insipida, inde pars calidior: hic ue-
ro contrã cõtingit, ut quod primum ef-
fluit, sit acre atq; calidissimum. Illud eti-
am inspiciere decet, quod ad naturam
rei pertinet, scilicet an aër, ut dicunt, an-
te ignem an contra, uel uterq; simul, an
solum hoc discrimen coctionis ratione
proueniat: Magna quidem hæc questio
est, eosq; præcipitè fatigat, qui calida fri-
gidaq; medicamenta constitunt: nos
autem non ita, qui quadrifariam calidũ
intelligimus, in igne, in animalibus, in
mixtis, atque animæ familiare: quod
commune est plantis & animalibus ex
quo cuncta generantur, neq; enim sen-
titur hoc sensu, sed sola operatione per-
cipitur: aliud uero est animalib. propri-
um, quod perpetuo fluctuat, estq; cum
motu coniunctũ: aliud est quod in igne
percipimus quo etiam incalescimus, at-
que id inconstans semper. neq; enim sta-
re potest, sed si nõ auget, minui necesse
est. aliud uerò in pipere atq; mixtis ina-

nimatis

nimatis. Dicimus & aliter ac quasi pluri-
 bus modis etiam humidū, uelut q̄ liqui-
 dum est. at hoc non nisi nomine tale est,
 ut nec piper calidum. neq̄ enim tale pri-
 mum est, neq̄ etiam dici meretur, sed ut
 alias docui, prius quidē ipsum est acre,
 inde calidū: nō acre, quia calidum. Sed
 his semotis rē q̄ ante. oculos proposui-
 mus, exequamur atq̄ discutiamus. Cur
 est quod ex uino ardens primum aqua
 effluat, ex carnib. autem & olerib. insipi-
 da: an id forsan commune est succis om-
 nibus: sed non ita: nā non in lacte. Efflu-
 it igitur primum quod gustu percipi-
 tur: ut in uino austerum & suaue, quod
 ab igne fit acre: in melle dulce, in olerib.
 insipidum. hic enim primus sapor ob-
 abundantiam aquei humidi, sed latitat in
 plerisque ut priuatio sub facultate. Ete-
 nim nasturtium acre, & absinthium a-
 marum primum uidentur, non quia ita
 sint, sed quoniam ubi degustaueris, in
 imo acris sapor, in altero amarus insipi-
 do superueniens, illum abscondit: Ergo
 si balneo aquæ destilletur, hæc saporis
 partem

partem emittunt, partē amittunt. amitte-
 rit ob id, quod sapor ille in feniore sub-
 stantia est q̄ aquea: scilicet q̄ p̄portione ig-
 ni respōdet, nec tñ pinguis est, ideo eua-
 nescit. herbe ob truci inanitatē & uite
 breuitatē, præterq̄ in semine, parū pingui
 humidi cōficere possunt. Dum igit̄ exci-
 pitur aqua adurit̄ humidum pingui
 proportione respondens, in quo sapor,
 odor & uis plantæ est: ob id nec in aqua
 quæ excipitur, nec in eo quod relinqui-
 tur, uis propria aut sapor uel odor ma-
 net: itaq̄ balneis ac melius alia ratione,
 quam igne uis ea colligit̄. E chelidonia
 ergo, acris planta, etiam sua ætheris speci-
 es excipitur: tum uerò ex rosa, quod uis
 illius aqueo elemento non solum, sed
 ob copiam ubique diffusa sit. ex uiola et-
 iam, nam & in ea odor aquose parti con-
 iungitur. Verum quia hæc humido pin-
 gui carent, ac ignea parte, in aethere
 uix transeunt. Chelidonia autē succus,
 transit, tum uel manna, seu ros Syriacus
 multaque alia huiusmodi. Ergo ut
 ad institutum reuertar, ardentis aquæ,

portio prima igni atq̄ aëri respondet: se-
cūda igni aëri, et aquæ ob hoc impurio-
ra: tertia aquæ & aëri. Si igitur ex prima
ignem subtraxeris, ex secūda aquam &
ignem, ex tertia aquam, attenuata & be-
ne mixta per circulationem, materia in
ætherem transibit. manifestum est igitur
quòd ignis circulatione euanescit ut po-
te pars tenuior & acris, aqua relinqui-
tur ascendente prius aëre. Ergo si par-
tes hæ circulationes concoquantur, se-
cunda feculenta euadet, & tertia inua-
lida. frigidioribus igitur & exanguibus
& diuilibus prima erit utilisissima, ut
quæ exactissima sit. In calidioribus &
his qui minus uiribus destituti sunt, im-
pleriq̄ quoquo modo desiderāt, quiq̄
impensam perferre non possunt, secun-
da atque etiam tertia utemur. tamen si e-
nim impensam circulationis tertia uix
sustineat, ob copiam tamen utilis erit.
Quod si ad quadrantem deducatur, po-
terit cū utilitate absolui. erunt enī uncie
107 materiæ satis mediocris. Illud tamen
aduertēdū esse etiā præter id in prima te-
nuita-

nuitatem quandam præcipuā nature do-
num. Itaque manifestum est quibus &
quomodo æther constet aut conueniat.

Reliquum est autem nūc, ut de uini
genere dicamus, tum etiā atate ne quid
operi nostro, quod ad disputationē ab-
solutam conducatur, de æthere desit. Cer-
te Mombasium tanto, ut dictum est, sua
uitate Græco uino (Romaniam hi uo-
cant) præstat, quantum ab isto ui uincit-
tur. Sed Græca uina pice condiri solent
hoc autem inutile ob multa. non enim
solum quod compositum & peregrina
qualitate infestum ac exhaustum pro-
prijs uiribus, sed quod cogatur omnem
uim acquisitam circulatione relinque-
re, ita ut nec natium nec alienū robur
retineat. Sed nec antiquum, q̄ plerūq̄
ueteritate acersit, nec nouum, ubi plus
fecis & aquæ q̄ uini; sed postq̄ defer-
buerit clarueritq̄, & nōdum suauitatis
quicquam amisit. Iam uero & de specie
agendum est, siquidem tenuitatis non
tā ratio habenda est, q̄ dulcedinis & su-
auitatis: ut Mombasium & uinaciolam
○○○ 3 potius

potius uelim assumere, quā uina potentia insuauia tamen, quam multi uinum rubrum flauo præponant. Defecatum igitur uinum dulcissimum atque odoratissimum, & quod non nisi multis annis senescat, ad opus hoc adhibeto.

Verum ubi detraxeris aquam, & in gtherem ipsum iam conuerteris, diligenter cauere oportet, ne in auras euanescat. Id uero agit tam celeriter, ut mireris. Calorem enim intus seruatus motu aeris coadiuuante, tam subtilem atque elaboratam substantiam, statim in aëre atque naporem resoluit: & quod deterius est, semper pars melior ac preciosior promptius euanescit. Ob id solent artifices uitro eum seruare. Occludere autem uas subere atque cera, mihi hoc neque tutum uidetur, neque utile. nam cera odorem remittere solet, & liquorem coinquare, præsertim quæ resina fuerit coniuncta; suber autem non prohibet quin euanescat. Vtrum uero uitrum etiam aliquid exhalare permittat, dubitatione dignum est. Videntur enim omnia mortalia cor-
pora

pora peruisa. quandoquidem frangantur, ut Aristoteles sentit: non tamen omnia remittere humorem, quod oscula illa parua. quæ Græci *ωίγους* uocant, non tam lata sint ut humorem concipiant, nec inter se conuiuentia. Indicio est quod aër non exeat, multo minus liquor ullus, quem palam est, quantumcūque sit tenuis, aëre tamen crassior esse. Vtrum uero uitrum, auro densius sit, si ea ratio attendenda est Aristotelis, quod quæ franguntur ob meatus frangantur, aurum densius uitro fateri oportet. at non ob id seruandus æther potius in auro, quod densius, sit, sed quoniam & difficiliter frangitur & aptatur melius, & boni aliquid medicamento præsertim tam tenuis substantiæ adijcit. nam quod non frangatur uitrum ob poros, ita demonstrare licet. Sit uitrum quod frangat, per a b c. inanes partes. hæc igitur aut inuicem conuiuent absque medio, atque sic totum erit inane: aut media quædam sunt, ut d & e quæ uel solida sunt, aut inania et uacua: si uacua, adhuc erunt

quædam media, quæ si solida sunt, nonne in primis consistere poteramus? in quibus seu consistamus, seu in alijs, par ratio est. solidum enim frangi conuincitur. ne igitur solida ex uacuis infinitis constare fateamur, melius est dicere, ipsa frangi. Sed Aristoteles non cur frangerentur, sed cur facilius frangerentur edocuit. at franguntur proprie ob tenuitatem. omnia autem plena poris, pro ratione quantitatis, tenuia esse necesse est. Indicio etiam est frangi quæ tenuia sunt & plena poris: quod leuia plerunque facile, grauia autem tum in eodem genere, tum etiam in diuersis, difficulter franguntur. Quod si pumex aut arundo non facile franguntur, quoniam crassa sunt, id euenit. totum enim ut dici solet, transuersum considerari debet. De lentis autem & cõtumacibus alia ratio est. Nunc igitur id nobis sat erit aurum aut minus poris esse plenum, aut qua parte solidum est densius esse: nam quod uitro grauius sit, nemo dubitat. Ob hæc ergo auro æther seruandus est, qui non possunt

possunt uitro. atque eadem esse debet ratio omnium preciosissimorum liquorum. Si igitur auro seruetur, os occludi debet embolo masculino in cochleæ formam fabricato, sic ut multiplicibus spiris ob longitudinem, ac strictim metalli natura, ob molliciem & leuitatem hoc admittente, inseratur. Adiuuat hæc conseruationem ipsa etiam uasis frigiditatis maior quam in uitro, qua etiam admonemur, ut uas ipsum in frigidiore loculamẽto reponatur, qualis arca est emaromore maxime ophyte aut porphyrite. Quod si apposite conueniant embolus canali, nullo liquore aut glutine rima ut obducatur, indigebit: aliter cera candidissima, & sine resina uel admodum pauca obtutare decet, etiam rimam. Estque hic modus etiam uitreæ pyxidi occludendę utilis. uerum non subere, sed serico tomento pleno, aut salicis ligno, maxime Græcæ, quod sequacius est stipabis.

Verum postquam de aurum natura sermonem habuimus, præstat hoc etiam addere, quod ad illius liquefacti naturam at-

tinet, (quanquā parerga forsan) an scilicet potabile reddi possit. Videtur autem natura imbui posse: caro gallinarum consumitur enim in earum uentriculo. at forsan non nutrit, aut uincitur: utroque modo aqua detracta aurum non continebit, in stercore autem peregrina qualitas maiorem utilitate offensam pariet. an igitur melius erit uesci carnibus pulorum, qui auro nutriti sint: certè melius non tamen euident bonum. At si per artis auxilium aurum colliquetur, non sat esse uidetur. nam præter id quod erodentibus comminuitur, dum etiam illa exhalant, rursus in corpus, luto simile, uertitur. nec absque ratione. metalla enim (ut aliàs docuimus) aquea & terrea parte constant. Videtur igitur, dum solum est metallum, pulueri cuiusdam aquæ tenacissimi mixto simile esse. Quamobrem nulli usui est, seu integrum, seu liquefactum atque solutum. maior enim uis esse uidetur liquefacto, si substantia maneat, quàm ut à calore humano uinci possit: sin autem corrumpatur, non erit amplius aurum

rum, nec uis illi inerit. Itaque nec facile est credere, ut mellis æthere dissoluatur: nec si dissolueretur, ab humano uentriculo aut iecore uinci posset. Quod si contingat, ualde paruam portionem esse necesse est. Ea enim est auri liquifactionis tenacitas, id robur, ut non magis quàm cum congelatum est, solui possit. In uersum autem uel corrumpitur, atque sic uis haud manet: aut manet substantia, quæ uinci minimè potest. Verùm quod propius accedere ad scopum creditur, uinum est, in quo aurum candens quin quagesies extinctum sit.

Sed postquam mellis mentionem fecimus, de illo, tum etiam de manna, quæ mel est rosidum & æreum, dicendum est. Igitur mel crudum excipitur, & à sordibus colatum repurgatur, indeque immixtis lapillis, destillatur: post circulationem ad aetheris naturam reducenda est aqua illa. Ferunt cum deducta fuerit ad perfectionem, fragare odore germinum pruni. Ut ut res se habeat, ad ulcera purganda, ad crassos humores in pulmonibus

bus contentos nil melius esse existimat
atq; id iure. Confert & ad uitam produ-
cedam. Generalis enim ratio una est, ad
ea ualere ether uniuscuiusq; rei, ad quæ
etiam ipsa res ex qua detrahitur, utilis
est. sed & multo magis. Quam ob cau-
sam chelidoniæ ether ad pestem arcen-
dam, tum etiam sanandam præstantissi-
mum est. idem in penetrando ad cor pri-
mas obtinet partes: quo fit ut morietes
aliquot horas, si quid aliud, reminisci fa-
ciat. dissoluit etiam pituitam omnem.
Ceterum excalefacit non parum: sed hæc
caliditas uix nocet, quoniã in substantia
est tenuissima. exemplo ignis qui ex a-
qua ardente accenditur. Est autem ig-
nis quidam hic æther, quia non totus, ut
è uino excipitur, sed inuicem separan-
tur elementa. Separantur aut sepultura
in fimo & calce: calx autem infra poni-
tur, & triginta diebus herba cum radice
cõtrita putrescit. declaratũ est enim in li-
bris de Subtilitate, calorẽ putridũ igni
proximum esse: quo fit ut hac præpara-
tione exacuetur. Inde destillatur, ac rur-
sus

sus reponitur per xv. dies, deinde denuo
destillatur separatis inuicem partibus.
Sunt autem qui ex succo potius a-
quam, inde etherem excipiant,

Commune uerò est omni ætheris ge-
neri, ut circulatione feculētum aliquid
& aqueum relinquat, quod in fundo
manet, hoc detrahere opportunum est:
nam uix si relinquatur aqua, in æthe-
rem uerti poterit. Detrahi igitur solet
inuerso uase, quod non probo: nam &
ætheris pars necessariò abijcitur, & pars
fecis relinquitur: & quod iam separa-
tum erat denuo confunditur. Quod et-
si uas ab initio inuerteris, adhuc detra-
ctio hæc non tuta est: quoniam in exitu
fit motus uehemens, qui partes iam se-
paratas confundit. Alij destillant rursus.
ether enim primum ascendit: sed neque
hoc utile est, nam multis modis pecca-
tur. pars enim ætheris & melior perit:
quod uerò ascendit torretur, atq; cum
fece miscetur. Melius igitur ex omni-
bus est, ut fracto uase, concussa aqua,
cum uitreo uel aureo cochleari sensim
aufe-

auferatur usq̄ ad feces: qui modus eti-
 am in separandis alijs liquorib. optimus
 est. Anteq̄ uerò uas frangatur, permit-
 tendū est ut tribus diebus refrigeretur,
 seu separare feces, seu seruare liquorē
 uelis. Ex hoc ergo alia ratio exoritur, scilicet
 quonā pacto claudere oporteat uas:
 nā luto quidam, alijs cera illud occludūt.
 sed postq̄ frāgere illud in separatione o-
 portet, nullus modus purior aut syncer-
 rior sigillo, quod Hermetis appellatur:
 fit autem hoc modo: indita materia te-
 gitur, foramen linteo denso lineo aut li-
 gno occludit, os inde ex superiore par-
 te ignis in lamina ferrea in medio per-
 forata, circumponitur, sensim tum de-
 mittendo, tum prunas applicando, tam
 diū q̄ incalcescit uitrum donec rubescat:
 post forcipe circumuertit, ad eò ut opti-
 me claudatur, educto tamē prius ligno.
 Vel imponat uitri candentis frustū, de-
 tracto (ut prius dixi) operculo, sic ut nō
 respiret omnino. id deprehendes tum
 oculo, si magna parte coeant latera: tum
 & inspirando, si aqua penitus non mo-
 uetur

uetur. Alius autem modus est, ut pileo
 imposito concludantur ora inuicem, lu-
 to sapientiæ appellato. Hinc exoritur ra-
 tio uasis, quo circulationem facere o-
 portet, nam quidam ciconijs mutuis, a-
 lijs pileo uasi super imposito, pleriq̄ uas
 Pellicanum uocatum, seu Hermetis
 preponūt: sed postq̄ et perfringere non-
 nunquam plura consilium est, & uitro
 claudere, nihil melius rostratis cucurbi-
 tis est. harum autem formam à latere de-
 pinxi. Nullum etenim operculum pu-
 rum in tanta re, & quod nil remittat, pre-
 ter uitrum & aurum esse duco. quod si
 modo illud fingas, inditis tubis, inuicē
 luto consolidabis. Prestat autem om-
 nibus commune esse hoc auxilium,
 quam paucis: & qualecunque habere,
 quam omnino non habere. Sed de hu-
 iusmodi rebus ac cura earum alibi di-
 ctum est, nunc historiam prosequamur.
 Post mel est māna, cuius aether, ut à mel-
 le excipitur, diuiditur, tñ ut Chelidonię
 herbæ. nec huius, ut mitioris medica-
 menti usum aliquem insignem, noui:
 sed

sed ut plerūq; preciosiora, quo cariora;
 Ouorum autem & sanguinis, tū huma-
 ni tum suilli, cionie & canum. æther ma-
 gnā ad restaurādum corpora & uires
 tabescentium uim habet. Experta est à
 me aqua longē inferior eo, & tamen uti-
 lis ualde. Existimo & sanguinis testudi-
 num & carniū uiperarum ualde uti-
 lem fore. Sed uiperarum ad elephantia-
 sim' & Indicum morbum: testudinū ad
 cacoethem et tabescentes: ciconia ad ue-
 nena: tum etiam canis idem ad carcino-
 mata utile est, non tamen sanare potest,
 nisi non ualde exesa. Suillum restaurat
 corpus, et ad eadem ualet, ad quē huma-
 num, repurgat eū proprietate quadam
 sanguinem. Sic & ouorum nutrit, dolo-
 res sedat. Meminisse autem in omnibus
 decet semper eam partem eligendam in
 singulis, quæ proposito & proprietati
 rei maximē congruit: uelut in chelido-
 nia ignē, in sanguine suillo & ouis aērē,
 aēris enim parte nutrimur, uelut & ex
 uiolæ & nimphæ floribus aqua. sola e-
 nim hac parte hæc utilia esse uidentur,
 aut

aut maximē. Ex uiperarum ergo carni-
 bus terream & aēream partem cum ig-
 nea coniungere oportet. terra enim ig-
 nea uiuē exacuit. Vnde fit ex ardente a-
 qua genus quoddam simile aquæ sepa-
 rationis: sepius enim destillata, deinde fe-
 cibus etiam destillatis, quodcūq; terreum
 est exusto ac commixto aque ardenti de-
 nuocūq; post præparationem fimi destil-
 lando, ac rursus exustis fecibus, aqueacūq;
 parte quæ in imō est secreta, iterumcūq; cō-
 iunctis destillatiscūq;, tandem aqua acerrima
 & quæ parum ab aqua separationis
 degenerat, excipitur. Hac sperat aurum
 posse liquefacere, quod etsi contingeret
 propter ea quæ dicta sunt, adhuc nihil fer-
 me actum esset: nam epotū illud aurum
 non subigeretur. ad margaritas tamē col-
 liquādas & corallas forsā sufficeret, ho-
 rum enim possibilis est dissolutio, & in
 dissolutione corrupti. Omnia enim que
 sic soluuntur, corrumpuntur. nō parum
 tamen refert quibus dissoluantur aut cor-
 rumpant: uelut aqua ardens innoxia est,
 tametsi dissoluantur in ea margaritæ aut
 coralli. Fex tamē propria præter id quod
 P P P magis

magis innoxia sit, magis etiam adiuuat ad dissolutionem propter sympathiam, ut alias de lapide qui ex humano sanguine conficitur, dictum est. melius enim coniungitur misceturque tunc corpore tum uiribus ei cui ab initio unumquodque coniunctum fuit, simileque primigenio gignere aptius est, quam si omnino alienae rei & cum qua familiaritatem non habuerit societur. Sed aqua haec tamen ad multa utilis & efficacissima, praesertim dentibus, & depascentibus oris ulceribus tum pudentorum.

Quae igitur metallica sunt, ut stibium aut plumbum, duplici ratione destillantur, una quidem ut dixi sicco adiuncto corpore, ut calce, arena, lateribus, cinere, atque eo modo in oleum transeunt, sed exustum & a primigena natura alienum: altera uero talis est ut ad aetheris naturam ferme transeant. Sub fimo in aceto acerri-
mo contrita tenuiter sepeliuntur ad aliquot dies: post sublato aceto aliud super infunditur sepeliturque: inde hoc detracto rursus ac coniuncto priori, aliud additur eidem materiei: atque id toties repetitur

tur donec acetum ex coniunctione metallici colorem mutare desierit. tum demum totum acetum destillatur, at quod relinquitur, liquori simile pro materiae aetheris habendum est. Hoc igitur circulatione perficitur, sed tamen maiore uel calorisque uerum aether indiget. neque enim metallica substantia adeo rara esse potest, ut tam facile ascendat. Itaque ubi bis aut ter defecaueris hunc liquorem, aetheris substantiam habebis: intus etiam quandoque uti lem ad insanabilia ulcera uelut gulae pulmonisque, modo neque recondita sit admodum, sed iuxta asperam arteriam, neque praeter ulcus uomicam habeat. nam talia si quis recte perpendat, aut Galeni sententiam, aut curandorum abcessuum & ulcerum simul rationem intelligit esse prorsus insanabilia. Porro ad omnia externa ulcera, quod ex stibio conficitur, incomparabile omnino est. Potest autem hoc genus aetheris, imo & quodcumque aliud, & praecipue primum bifariam etiam alijs iungi medicamentis: uel ut illorum uires adtrahat, uel ut illis copulatum ea corroboret, adiuuet, & penetrare faciat. Retu-

dit præterea præuitatem medicamento-
rum ipsum æther alterutro modo cõmix-
tum ipsis, celeremq; & efficaciorẽ illo-
rum operam reddit. Iam uero multa sunt
huiusmodi uaria ac scitu digna, uelut &
illud, quonã pacto ex uino nouo aqua
ardens cucurbita detrahatur. dum enim
sponte feruet ea, superposita destillatur
aqua, sed non optima, uerum inutilis fer-
me & odore atque sapore carens, tum ue-
ro de modo ætherem faciendi dicere su-
perest: at hoc in libro de Secretis cum do-
cuerimus, finem huic tractationi impo-
nemus. De Aqua igitur & Athere
satis dictum sit. Nunc ad
alia transeamus.

*Libri de Aqua & Ae-
there, Finit.*

HIE,

HIERONYMI CAR-
DANI MEDIOLANENSIS

Medici, de Cyna radice, seu
de Decoctis.

Roxima huic tractationi ui-
detur ratio decoctorum ma-
gnorum. Verum par mihi ui-
detur difficultas in tradendis
disciplinis, atq; in frugibus
ferendis, seu nimis sterili loco arescant sa-
ta, seu læta pingui proueniant, & à multi-
tudine inutilium herbarum suffocentur.
Vtq; illud magis abominamur, ita hoc
plus detrimenti asserre solet. Verum nõ
eo studio inscribimus, ut usum à multis
sola experientia traditum Cynę doceam-
us, atque disputemus an Cyna à Syna,
Græco antiquo prouinciæ nomine, an
Cyamba uulgarĩ ac nouo deducat: quæ
disputatio superuacua mihi uidetur. sed
cum satis constet in ea regione illam nas-
ci, opere pretium fuisse si (postquam so-
li historię ac experientię inherēt ra-

tionem non satis perspecta) cuius plantę radix hæc fuisset, edocuisſent. Referunt quidam, plantam arundini eſſe ſimilem naſciq; iuxta mare & locis paluſtrib. cũ alij contendant in promontorio. Ipa ſane radix uulgaris acori noſtri ſimilis omnino eſt. Regiones orientis ut aliã docuimus, & maxime que ad meridiem poſite ſunt, ſuccoſiores & efficacioreſ plantas progignere ſolent: quod etiam in aromatis uidemus ſimiliter & mōtes, quã humiliã loca: & iuxta mare, quã flumina. Verum quod magis conſiderandum eſt, cuius etiam cauſa hũc laborem ſuſcepimus, eſt, quoniam pacto per continuam non huius tantum medicamenti, ſed plurium etiam aliorum exhibitio- nem conſtitutamq; uictus certam rationem morbi alioqui in expugnabiles ſuperari poſſint ac ſoleant. Sic ligni ſancti, & Sarzæ pariliæ, & arboris quæ in noua Gallia inuenitur, decocta miras ſanationes efficere experimento depræhendit. Conſtat ſane hunc modum unum ex his uiginti eſſe à nobis in arte Medendi noſtra parua connumeratis, per quos ma-
gni

gni morbi ſolum curari poſſunt. Exiſt- mant quidã præcipuam cauſam eſſe in- ediam, alij euacuationem, egouero in- temperiei mutationem. nam cum potus ſue- rit totus medicatus, ſimplexq; cibus, in- ſicietur cibus & ipſe. unde nutrimentum a- tex nutrimento humores generãtur, à quibus membra reſtaurantur. Membra ergo ipſa & humores mutata ad arbitriũ noſtrum in temperie nullum morbũ qui ſuperari non poſſit, hac ratione merito pati poſſunt. Adiuuant ad hoc euacua- tionem, que per huiusmodi contingũt, ut inedia & exhalatio, quã merito di- geſtionem per poros ſeu cutis meatus appellare poſſumus. Ergo cum quatuor ſint cauſæ, inedia, digeſtio, euacuationem in- temperiei, quam etiam principalem eſſe docuimus, nemini dubium eſt, etiam ci- tra omnem euacuationem manifeſtam maximos morbos poſſe ſanari huiusmo- di decoctorũ aſidua aſſumptione. Quod ſolum in periculo uerſatur, cuiq; diligen- ter intendendum eſt, ne decocta illa re- tineantur uel hac coniectura, quod cum magna quantitas aſſumatur, nihil exeat,

aut ualde parum. Pro quo solent qui diligentius artem exercent, interulas pondere expendere, tum primum cum siccae fuerint, deinde cum sudore maduerit. uide frequenter discrimē Italicarum unciarum nouem esse, sic tuto duplici ratione in decocto perseverare possumus: tum quia quod superfluo ingeritur, etiam euacuatur, tum quod hoc indicium est uincens naturae, ac recte operantis: unde suspicari non debemus, in reliquis partibus assumpti humoris pigram futuram. Altera coniectura est, si aqua uentriculo innatet, nam neque excipitur à uenis, ut pdesse possit, & coctionē uitiat calorem obtundendo: & uitiatam corrumpit, dum alimento immiscetur. Fieri etiam potest, ut sic in uentriculo retenta sudorem moueat ob praesentem uim caloris: nam ferme feruentia decocta ebibi debent, ut optime docebat Auēzoar. His ergo duobus in casibus ab eiusmodi exhibitione abstinendum semper est post septimam diem in robustis corporibus, in imbecilibus aut post quartam. Et quamuis nec sic tuto exhiberi possit, quippe nuper Hercules

cules Robechus amicus noster, cum neque in uentriculo noxam sentiret, & abunde sudore perfunderetur, liberatusque ob id sit cachexia, nihilominus in ipso sine cholera morbo uexatus, tantum reiecit aquae ut nesciam ubi illam interim potuerit continere. Ita ergo etiam si non prodeat sudor, si non mingat multum, parua quantitate, modo secundum rationem exhibeatur, uti licebit. Atque par ratio in aq̄s theriacum habenda est.

Observanda autem in omnibus ne temere ad talium exhibitionem accedas: primum ut corpus, quantum fieri possit, praepurgatum sit ab humoribus, ac liberum ab obstructionibus bonisque cibis antea saltem per quadraginta dies nutritum, neque exhaustum uenere aut immodicis laboribus aut curis, nec uigilia adsit: temperus uero non frigidum. his quinque conditionibus modo contraria contrariis opposueris, utpote Cynae decoctum calidae, ligni sancti frigidae intemperiei, secure poteris exhibere. Ut ergo omnium unum sit exemplum, postquam de Cyna sermonem cepimus, illius historiam
PPP 5 absol.

absoluere propositum est.

Est Cyna radix crassitie ferme brachij ubi manui coniungitur, nodosa adeo, ut quidam ex arundinum genere eam esse existiment: mihi autem uidetur è genere serpentium, ut hederæ lupi salictarij, in- tus quidem fungosa, rufa, subalbescens, exterius lenis, & que optima est ferrei coloris, quæ minus nobilis ferruginei, sed splendidioris. Itaq; mihi uidetur, ut metallum tractu temporis rubiginem cõtra hit, ita hæc radix contraria ratione, alio- q; ferruginea ferri sit coloris. Grauis est admodum, quæ optima est: & quãto ab hoc desciscit, tanto profecto ignobilior. Odoris pene nullius, saporis autem sub acidi, pinguem tamen illius substantiam esse constat ex decocti gustu. Vis eius quanta ulli alij pharmaco: unde qui illi- us facultatem exprimis qualitatibus de terminare conantur, neq; uera dicere, ne que que scripsimus nos in libris de subtilitate, de medicamentorum uiribus nouisse uidentur. quippe densa substantia, atq; eadem tenuis etiam minimis quali- tatibus prædita longe maiores effectus

efficere

efficere potest, quàm uel piper uel gingi- ber. Quid enim mirabilius esse potest, aut maximarum uirium maius argumẽ- tum: quàm quod sexies decocta atq; ex uncia in centum quinquaginta aut am- plius aquæ septima rursus uice aqua ad huc tingitur, eadem cum sale & oleo mi- xta pro clysteri egregie feces atque hu- mores detrahit.

Cuius uerò temperamenti sit quidam calidam in primo, siccam in tertio ordi- ne esse affirmant. Ego si hac in parte con- tendere uellem, Galenumq; sequi, ope- ram ut dici solet atq; oleum perderem. nam facilius nostris herens principijs, di- cam multo illam humido pingui atq; de- so abundare. quod cum mixtum terreæ substantiæ atq; eadem tenuissime sit, mē- bra solida firmare potest. unde non tam uulgare auxilium est, ut quidã existimãt nisi mihi ostenderint radicem aliã quam piã, quæ incocta ex uncia in libris quin- decim aquæ (ita enim preparari solet) to- tum illud iuri gustu atq; aliquanto dulci- us, uino uerò rubro substantia & colore simile efficiat. Quocirca nihil mirum est

si hu

Eligenda est recens, colore ferreo, grauis admodum, nam quæ optima est, his lapidibus assimilatur, qui infecti ferreo colore iuxta fodinas inueniuntur, non exesa, non cariola. secunda uerò est in frustra coronatis aureis similia, unciaque huius scobis, si morbus sit, mitior: aut duæ, si mediocris: aut tres, si omnino inexpugnabilis sumenda erit. & similiter habenda est ratio par habitus atque ætatis. In libras igitur quindecim aquæ fontanæ, & in uase figulino uitreato infunder per horas uiginti quatuor, deinde coniecto uase excoquatur super prunas absque fumo, donec tertia parte absumatur, inde feruetur loco calenti iam excolata. quod si libeat ualidiorē habere, paucioresque opus sit potu, duodecim tantum aquæ libræ assumentur, ita redibunt ad uncias prope centum. Memineris etiam, ut perpetuum infusa est radix, dum excoquit, dum etiam percolata seruetur aqua, ut semper exacte uas coniectum sit, locoque, ut dixi, calido asseruetur: nam si secus egeris (cum alias per se in uiginti quatuor horis acefcatur, quod etiam certum est indicium ma-

xima

ximarum uitrium) intra uiginti quatuor horas acefcit: atque ita pro medicamento transit in potum perniciosum, perseverantibusque exitiale. Indicio autem est corruptam esse aquam, corruptio concoctionis, ad quam sequitur fluxus uentris præter consuetudinem, cum ipsius radicis uis non leuiter sit astringens. Ergo detracta scobs in decem libras aquæ rursus debet infundi (nam frustra siccabitur, ut quidam solent etiam in ligno sancto, cum nihil sit adeptura melius, sed potius interimamissura) eademque ratione post uiginti quatuor horas coqui ad tertiæ partis consumptionem, similiterque seruari: atque hæc secunda aqua uocabitur. Porro triplex exemplum huiuscemodi aquarum decoquendarum edocebitur, ut iuxta rationem magnitudinis morborum, atque causæ etiã auxilia possit administrare. Dicebat enim recte Galenus in libro Artis medicæ iuxta finem: Paria uiribus debent esse præsidia cum morbis, morborumque causis.

Ita triplex modus erit: exquisitissimus hoc modo hora matutina (sit gratia exempli, nox horarum nouem æqualium,

dies

dies autem quindecim) in ipso ortu solis ab octo usque ad duodecim iuxta patientis robur unciam decocti primi (nam huius solum est usus pro potu cum cibo seu interdium) cum uncia una sacchari (sit autem calidissimum, sic enim sudorem, si omnino prolici possit, prouocabit) ebibat. idque decoctum sit ex tribus uncis scobis: inde tegat substratis sex linteis mundis, cumque sudore maduerit subtracto proximiore linteone refrigeretur, rursus sudare permittatur, atque ita altero subtracta donec sudare desierit, singula auferantur: demum interula commutata uestibus optime integatur, sed tamen lenibus, & quae minime ipsum fatigent. hora decimatertia assumat panem bis coctum sine sale & cum saccharo praeparatum, atque uuas passas, tum etiam creticas, sed tenuioris corticis, nec non in fine artocream ex amygdalis, quam Martium panem uocant: bibat quoque ex decocto ipso calido quantum libet, sed ut dixi immixto saccharo uel puriore melle, quale est quod ex Cephalenia insula, uel ex Hispania aduehitur: post iocis intentus,

tentus, per duas horas saltem quiescat: unde si dormire libet, superdormiat. quanto enim plus dormierit, tanto melius est: tum quia sudores magis proliciuntur, tum quia uires magis reficiuntur, tum quod decoctum ipsum in intima melius penetrat, tum quia corpus sudore exiccatum magis humectatur. Cauere tamen oportet in omni huius decocti exhibitione, ne Venere utatur (solet autem is potus, seu potius ea uictus ratio Venere magis excitare) atque ita cauere oportet, ut neque antea per mensem neque in ipsa potus assumptione, neque etiam post per mensem alium, Venere utatur. exitiale enim pene est hoc, sicut & uentus & frigus peculiari quidem ratione forsan magis in hoc potu, sed generali haud dubie: quando quidem corpus ipsum & rarum, & exangue & imbecille & supercalefactum admodum existat. Hora ergo rursus uigesima prima potum eundem quem mane accepit, eadem quantitate eisdemque libibus assumat. Coena uero persimilis omnino prandio, idemque potus, singulo uero die noua aqua paranda est: imò du

QQQ plex

plex, ut dictum est, & quantū super fuerit
 externa semper abijciendum. Porro secū
 dæ aquæ usus est pro clysteribus sale &
 oleo adiecto, ut dictum est. Et si con
 tingat ægrum in ediam ferre non posse,
 pulli in ea aqua incoquantur, ut alia que
 uis quæ usui esse possunt. Sed quæ in usu
 est ad incoquenda edulia dimidium pri
 mæ aquæ, denuò cum secunda excoctæ
 recipere debet, adeò ut scobi radicis, cū
 iam infusa secūdo iacuerit, prioris aquæ
 pars dimidia aut tertia eiusdem die su
 perfundatur, simulq; coquatur. Ita ut o
 mnium una constans sit ratio, scilicet ut
 uel cibi qui eduntur pingues nō sint, cu
 iusmodi sunt ficus, pyra cocta, mel, sac
 charum pinæ, panis martius, uix Co
 rinthiæ & Creticæ: aut si pingua sint,
 coctione in ea aqua à naturali statu per
 mutantur, quo fit ut ouis aut lacte uel his
 quæ eo constant, in hoc primo genere u
 ti non liceat, quoniam neutra earum cō
 ditionum illis adesse potest. quamuis e
 nim huic aquæ incoquatur, parum aut
 nihil à propria natura recedūt. eiusmodi
 ergo est exactissima huius potus tū aliō

rum

tum similitum administratio. In qua tamē
 licet serenis & non uentosis aut frigidis
 diebus spaciari, atq; absq; cura negocia
 ri, in tectū pellibus nobilioribus ac leuis
 simis, ut sine labore egredi liceat. Vnde
 etiā eques magisq; pedes, imò ne utiquā
 tutum fuerit omnino pedibus iter agere.

Secundus aut̄ usus qui mediocris est,
 cibos quidem pingues bis in die admit
 tit: sed (ut supra dictum est) perpetuò in
 coctos secundæ aquæ. Cætera uerò quæ
 obseruanda sunt omnino, ut in exquisi
 tissimo modo retinenda sunt, uelut com
 munia omnibus administrationum mo
 dis. Quale etiam est illud, quod in nullo
 genere exhibitionis decocti aque Cynæ
 æger uti debet excellenti aliquo sapore,
 scilicet: aut acido aut austero, uel acri a
 marouē aut salso, sed omnia q̄ illis parti
 cipant penitus sunt relinquenda. Hoc
 uero cōtingit ob id quod cum aqua per
 se, & euacuatio quæ ex aqua prouenit,
 multum exiccent, maximum ab alijs sic
 cantibus periculum imminet. Ita quæ co
 quantur, absq; sale coqui debent. Iure au
 tem pro potu in utroq; horū modorum

QQQ

2

uti

uti licet, cum ius ipsum sit medicatum, et maximè cum iā corpus contabuerit. Cœ nam quoq; aliquo astringente cibo præcipuè medicato claudemus, uelut coto-neorū, carne ex saccharo, aut cornis aut sorbis uel pitis, aut coriandris conditis. Atq; in his omnibus tum alijs decoctis propinandis, nō ut in febribus ab initio tenuissimè, cum materia multa præparāda est atq; educenda, successu temporis corpore exinanito & uiribus imbecillioribus, nec natura præparationi, nec multo minus coctioni intenta: sed solum nobis temperamento restituēdo copiosius, atq; plenius reficiēdus est æger, ut simul uires, caro ac temperamentum celerius restituantur. Sed neq; à solis cibis uehementis qualitatis abstinere oportet, sed etiam duræ concoctionis uelut amygdalis ac panem diu excocto. Verū & bis coctū recentē assumere decet: qui si tertiam diem non excedat, optimus erit.

In tertio uero genere administrationis caro & maximè pulli iurulenta & elixata sine auxilio secundæ aque admittitur, imo assatæ experientia non solum ratione om-

ne omnibus preferendæ: atq; id generale est huic tertio modo uelut & oua, pisces tamen & caseū nemo probat. Sed quod maximè dubitatione dignum est, id est: utrum liceat in prandio atq; cœna uino uti: atq; si licet, an permixtio decocto Cynaradice. De coctum Cynaradice si tantum serapij loco assumatur, non uideo quid prohibeat, quemadmodum in omnibus alijs decoctis, quin homo possit cum cibo uino uti: uerum ut nullo periculo res agat, ita etiam minima utilitati. Sed an uino decoctū immisceri possit, magna dubitatione dignū est. Auicenna inquit: Et iungere serapium acetosum cum aqua hordei, malum est, quoniam illā corrumpit. Videtur & uinū corrumpere has aquas, uicissimq; ab eis corrumpi, atq; ita periculosam esse hanc permixtionem: nos aut experimēto didicimus, nihil egregij aut boni aut mali ex hac permixtione consequi. idq; iure merito. namq; frustra fermentarentur medicamenta, si ex templo ea miscere liceret: sed non iuuant, quoniam alterum alteri impedimento est. omne uero medicamentum ubi uim ignis

ex decoctione in terrea parte cōceperit, uinum ipsum corrumpit, ob id aqua simplex decocta non corrūpit. necque cum odoratis, sed quæ sponte acescere solent minimè ligni, maximè decoctum Cynę. cum enim in uiginti quatuor horis perse acescat, cur cum uino sumptum ipsum non corrumpet? neque enim sic profluet per sudorem. Quæcūque igitur sponte acescere nata sunt, & maximè si breui, ut lactis serum, Cynę & hordei decoctum: si nō assumptione per aluum aut urinas aut sudorem etiam breui expurgentur, corporis temperamentum corrumpunt. Quare neque in ligni decocto, neque in thermarum aquis id periculi erit, uerum tutior est aqua thermarum: ligni enim decoctum æstate tertia die putrescit, aut ad summum quarta. Neque enim in his exacta putredo, quæ iam perferri non possit, expectanda est. Nullum igitur quod breui acescat medicamentum cum uino assumi debet: nam uini causa retinetur in corpore, ideoque corrumpit atque corrumpitur à uino: utraque autem uentriculum debilitant, atque iecur, atque in malam traducunt intem-

intemperie. Similiter neque in cibis, si uino uti contingat, aqua permiscenda est: aquæ enim potus omnibus medicamentis ualidis cynæ, sarzæ, parilię, ligni sancti decocti, tum thermarum aquis noxius est ualde, certo experimento, medicæ exitio. præter enim quod crassicie sua atque frigiditate illorum opera impedit, corpus egrotantis medicamento resolutum atque euacuationibus, destruit atque labefactat. Similiter commune est omnium horum trium modorum generi, ut quancūque uelint, quantum uelint, ex decocto bibant, modo calidum sit, sudorque pro ratione quantitatis profluere soleat. Neque enim solum hoc non nocet, sed etiam egregie iuuat. medicamenti enim habet rationem, tum potitus in pie, tum in cibis, qui cum eo assumitur. excipio tamen in his eos qui uinum bibunt cum cibo: nam his utique non conuenit, multoque minus quam si uino permixtum decoctum quis bibat. Melius etiam erit, si uel statim à cibo, uel post quinque horas non interim quis eo potu utatur. Atque hæc de generali ratione dicta sint: nam alij de singulis certas quasdam normas tradiderunt

quas nos sic probamus, ut nō à generalibus præceptis, neq; his quę declaratione certa inuenta sunt, discedere liceat.

Licet etiam dubitare, an quod pluribus placet, medicamenta alia his decoctis sint immiscenda: multa hinc inde adducuntur, quæ omnino non certā ac generalē rationem habent: nam thermarū aquæ, aut Cyna non admittunt. Thermarum aquæ, quoniam naturalī calore constant, qui aduentitio corrumpitur, dūq; externam acquirunt, uim propriā amittunt. Cynæ decoctum cū in quodam temperamento exactissimo constat, & ad libellū quocunq; addito, uel minimo medicamento à constituta illa & moderata intēperie deijcitur atq; euertitur: itaq; nihil talibus permiscere oportet. At in decocto Indici ligni, cum per se uehemens sit & potens, nec iuxta exactissimā moderationem sit constitutū, sed uehementiore caliditate quā etiam siccitate agat, multumq; habeat pinguis humidī, temperari potest, suasq; pariter retinere uires. atq; ita una hæc ratio generalis cōstituitur: Quęcūq; pinguis ualda sunt, nec cir-

ca con-

ca constitutā mediocritatem consistunt. à qua tñ operatio illa desideretur, quæq; non sola natura constant, ea mixtionem admittūt: uelut lignū sanctum, & magis cortex, maximē uerò ex uino. Reliqua non admittunt, scilicet quę natura constant, aut paruo prædita humido pingui ex moderata quadam tēperie opus iū perficiunt: aut si plurimo etiā abundant, opus suum abundantī tenui, tamen pingui humido perficiunt, uelut Cyna. Vnde etiam in his obseruare decet, ut dum coquantur, non respirent aut exhalent: nam optima pars atq; tenuissima, quantum licet, conseruari debet. Quod si in duplici uase decoctum id fiat (id tamen expertus non sum) optimē cessurum spero nam cucurbita clausa (id genus est uasis) melius euadet, atq; exactius obsoluetur.

Peculiare autē quoddam inest illi, ut scilicet à septima die aluus fermē ex toto supprimatur. Vnde tum ob id, tū ob morbi naturam in Indica lue ab ea die solent non parum dolores augeri, qui ut plurimum ad decimam quartam diem extenduntur seuisissimi: ac alui duricies usq; in

QQQ 5

finem

finem scilicet xxiiij. diem, qui cōmunis est terminus. quanquā ego nō improbem iuxta diuersorum laborantiū necessitatē uariari hunc terminum, atq; etiam nonnunquā usq; ad xl. extendi, uelut & in thermarum potu, sic & ligni sancti nō ultima dies erit xl. imō uel ne lx. (quanq; raro ad eā necesse sit peruenire) pro ultimo termino cōstitui debet. Si ergo alius supprima, post tertiam diē clysteri dicto succurrendū: ante non licet, ne aut uires minuantur, aut sudor diuertatur. Sed si alius iusto plus fluxerit, carnes assatę dētur, panis in iure ex Cyna madescat, unguenta ex miristica nucis oleo, & absinthij adhibeantur. Si non sufficiant, etiam fomenta ex menta.

Ergo ut ad Cyne decoctū redeam, sic citate putredini resistit, temperamento in actiuis qualitatibus ad moderationē omnia membra deducit, succulenta substantia restaurat, uires atq; corpus impingat: detergit uero parte quadam leuiter acri, qua etiam illius decoctum breui ad modum tempore non solum in acidum sed et iā amarum transit saporem. Vbi ue

ro tanta uis decoctis inest, certē etiā contritīs in substantia sint tam dura, ut superari nequeant, non minor facultas adesse potest, atque ideo cum eorum substantia auxiliari decebit.

Porro uim medicamenti huius, si ad lignum sanctum conferre libeat, sic expedito aduehitur ad nos hæc radix post biennium, raro usus ante quinquēniū. uncia tres in xv. libras aque, ligni sancti uncie quindecim, proportio effectus ferme tripla: proportio etgo quindecupla: cui si adijciatur moræ ratio, erit trigintupla. at lignum sanctū inter præcipua medicamenta habetur, & hydargyrio ferme par. Vnde haud rectē dictum uidetur, uulgare & inefficax fore medicamentū. Sed nondum ratio absoluta horum innotuerat. Neq; tamen hoc dico, quod Cyne uertutem aut quinquēniū illud probem, sed ut ostendam quanta uis illi sit.

Verū et si alibi de Sarza Parilia abūde actum sit, breuiter tamen hic modum exhibēdi (quod media ferme sit inter cynam, & lignum sanctum uiribus ac temperamento) subijcere decreui. Est autem quasi

quasi dum genus tæsti in ea spinas non uiderim. In libras xij. aquæ fruticis huius leuiter tusi uncia quinque per duodecim horas infunduntur ea ferme conditione quæ in Cyna dicta est. coquitur ad consumptionem duarum è tribus partium. Quinæ aut senæ uncia, ea ratione quæ in Cyna explicata est, bis in die assumuntur. ipsi trunci exēpti rursus in xij. libris aquæ infunduntur adduntur anisi & liquiritiæ vñt. F. Inde absque mora coquuntur donec quinta pars solum absumatur. atque hic pro potu est. Cibus mane panis, & pulli caro aut auicularū uesperī amygdalæ absque panæ passellæ uuæ, à syrupis assumptis sudor qui facile fluit pro uocandus est. Multo lenior est hæc atque cōmodior Cyna, ac ligno sancto frigidis ac calidis temporibus usui est. & minus afficit corpora adeo uero familiaris illius est usus, ut nec fœmine nec pueri eam refugiant. Prodest omnib. ferme longis morbis; & in lentis etiam febribus utiliter ac tuto exhiberi potest. Quandoque coquendo syrupum tantum medietatem consumi præcipio. Optimus autem modus, & à me

à me inuentus est, ut libræ octo aquæ & quatuor uini flauī admodum potētis remanantur, aliquando paribus ponderibus maximè in syrupis. addo etiam cinamomi uulgaris nonnunquam semunciam. Quin etiam ligni sancti mistionem admittit, & fœliciter omnia hæc moderari docet pro ratione morbi causæque & symptomatum, regione, anni tempore, natura patientis, ætate usu atque consuetudine ut iuuat, ut fert, ut dormit appetitque.

De Cyna radice, Finis.

B A S I L E A E,
EX OFFICINA HENRICPE,
TRINA, MENSE MARTIO,
TIO, AN. M. D. LXVI.

